

JEHOVAN TODISTAJISTA ERONNEIDEN TARINOITA
EROPROSESSISTA JA AVUNSAANNISTA

Mirka Johansson

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Jyväskylän yliopisto

Kokkolan Yliopistokeskus Chydenius

Syksy 2017

TIIVISTELMÄ

- Jehovantodistajista eronneiden tarinoita eroprosessista ja avunsaannista.

Mirka Johansson

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Jyväskylän Yliopisto /Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Syksy 2017

Ohjaaja: yliopistotutkija YTT Johanna Hiitola

Sivumäärä: 107 + liitteet 4 sivua

Tutkielma kohdistuu entisten Jehovan todistajien tarinoihin eroprosessista ja prosessissa ilmenevään toimijuuteen. Tutkimus on aineistolähtöinen ja rakentuu kuuden entisen Jehovan todistajan kertomuksiin eroprosessista ja avunsaannista. Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda lisäkeskustelua siihen, miten jehovantodistajuudesta eroavia voitaisiin auttaa paremmin. Empiirisen aineiston hankinnassa on käytetty haastattelua. Aineiston analyysissä on nojaututtu sekä kvalitatiiviseen aineistolähtöiseen analyysiin, narratiiviseen analyysiin, aiempaan tutkimukseen että teoriaan.

Tutkielman tutkimusote on narratiivinen ja tutkimuksen käsitys tarinoista perustuu aiempaan tutkimukseen sekä teoreettiseen viitekehykseen koskien uskontoelämää ja ryhmän toimijuutta. Tutkimus kiinnittyy teoriaan ja aiempaan tutkimukseen siitä, miten ihminen toimii ryhmässä ja mitkä ilmiöt aiheuttavat sen, että ihminen eroaa yhteisöstä sekä millaisia haasteita sosiaalityössä voidaan kohdata, jos taustalla vaikuttaa uskonnollinen yhteisö.

Analyysitulokset osoittavat, että haastateltavat ovat kokeneet eritasoisesti fyysistä ja henkistä väkivaltaa ja heillä on mielenterveydellisiä ongelmia. Haastateltavat kokivat, että heitä ei ymmärretty sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä. Tuolloinkin ulkopuolinen auttajataho, lukuun ottamatta psykiatrasta hoitoa, on ollut tulosten valossa avuton, koska sillä ei ole ollut tarpeeksi tietoa siitä, mitä jehovantodistajuus on. Suhtautuminen Jehovan todistajista eronneisiin on sosiaalityön auttamisjärjestelmässä– puutteellista, sillä henkilökunnalla ei ole tietoutta Jehovan todistajien järjestön sisällä vaikuttavista mekanismeista, arvoista ja säännöistä. Parhaiten apua oli saatu hakeutumalla itse vertaistukiryhmiin ja psykiatriseen hoitoon. Haastateltavat toivoivat, että sosiaalityön ammattihenkilöitä koulutettaisiin enemmän Jehovan todistajien toimijuuksien ja mekanismien ymmärtämiseen. Lisäksi analyysin keskeiset tulokset osoittavat, että karttamista esiintyy Jehovan todistajista eronneiden ihmisten ja heidän perheidensä välillä. Tutkimuksen lopussa pohditaan tulosten merkitystä sosiaalityölle ja miten se toteutuu uskonnollisessa yhteisössä.

Avainsanat: Jehovan todistajat, hengellinen väkivalta, uskonnollinen yhteisö, sosiaalityö, narratiivinen tutkimusote, yhteisöllisyys, sisäinen tarina

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	5
1.1 Vartiotorni - Jehovan todistajien järjestö	9
1.2 Uskonnollisen yhteisön ominaisuuksia	11
2. KIRJALLISUUSKATSAUS JA AIEMPI TUTKIMUS	13
2.1 Sanan levittäminen, valinnan vapaus, kontrolli ja pelottelu	14
2.2 Uskonnollisiin yhteisöihin rekrytointi ja yhteisön jäsenyys	16
2.3 Eroprosessiin liittyvät ongelmat, häpeä ja masennus	17
2.4 Karttaminen ja identiteetin muodostuminen	24
2.5 Sosiaalinen hyvinvointi, vertaistuki ja sosiaalityön haaste	27
2.6 Tutkimuskysymyksiä	31
3. TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	33
3.1 Uskontoelämä	33
3.2 Sosiaalisen ryhmän käsite ja kollektiivinen todellisuus	35
3.3 Uskonnon tuoma turva yksilölle ja ryhmälle	39
4. METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	41
4.1 Narratiivinen tutkimus	42
4.2 Sisäinen tarina ja kulttuurinen tarinavaranto	43
4.3 Haastattelu, kontaktit ja keskustelut	46
4.4 Eettiset kysymykset ja anonymiteetin suojaaminen	48
4.5 Tutkimusmateriaalin työstäminen ja narratiivinen analyysi	53
5. TARINOIDEN TULOKSET JA TAUSTOITUSTA	55
5.1 Jehovantodistajuuden siivittämä lapsuus ja nuoruus	56
5.2 Lähtö uskonyhteisöstä	68
5.3 Selviytymiskeinot ja niihin liittyvät ongelmat	75
6. YHTEENVETO	85
6.1 Tulosten suhde aiempaan tutkimukseen ja teoriaan	85
6.2 Vastaukset tutkimuskysymyksiini	87
6.3 Pohdinta	90
6.4 Tutkijan rooli, reflektointi ja tunteet	92

6.5 Sanoma sosiaalityölle	93
LÄHTEET	97
LIITE1 Haastattelupyyntö	108
LIITE2 Haastattelukysymykset	110
LIITE3 Intervjufrågorna	111

1. JOHDANTO

Aristoteleen klassisista näkemyksistä saakka on pohdittu sitä, miksi me ihmiset toimimme niin kuin toimimme ja mikä merkitys sosiaalisella yhteisöllä on, kun pyrimme selittämään ihmisen toimintaa. Olemmeko me yksilöitä vai olemmeko riippuvaisia siitä mitä muut ihmiset meistä ajattelevat ja millaisissa sosiaalisissa ympäristöissä olemme kasvaneet? Kuusela (2007) muistuttaa, että ihminen on ainoa altruistisesti käyttäytyvä nisäkäslaji.

Uskonnosta puhuminen koetaan usein vaikeaksi. Se voi johtua harjaannuksen puutteesta, mutta myös erilaisista kulttuuriin liittyvistä oletuksista, joita meillä on. Uskonnosta puhuminen voidaan kokea helposti vääränlaisena mielipidemuokkauksena. Monen mielestä uskonto on jokaisen ihmisen oma yksityisasia ja, että jokaisen tulee itse valita ja löytää oma uskonsa. Kiistanalaista on kuitenkin se, onko usko täysin oma valinta vai onko se kasvatuksen, ympäristön tai jopa perimän tulosta. (Lehtonen 2005, 84.)

Sosiologisten tulkintojen mukaan uskonnon tehtävänä on toimia yhteiskuntaa ylläpitävänä kivijalkana, jolla uskonnollisine maailmankuvineen ja arvomaailmoineen on tarkoitus lisätä yhteiskunnan integraatiota. Varsinkin nuoret etsivät yhteisöllisyyttä ja kokevat tarvetta kuulua johonkin. Nuoria ei niinkään kiinnosta perinteinen uskonnollisuus, vaan heitä puhuttelevat ennemminkin henkisyys ja hengellisyyden eri ulottuvuudet. Monille usko on, siinä missä politiikkakin, yksityisasia, eivätkä he koe, että heidän tarvitsee kytkeä siihen mitään yhteiskunnallisia tai muita vastaavia instituutioita. (Helve 2006, 106.)

Ihminen syntyy aina tiettyyn ryhmään. Tämä ryhmä voi olla esimerkiksi oma kansa, perhe tai heimo. Ihminen ei ole irrallinen sosiaalisesta ympäristöstään, eikä myöskään riippumaton niistä sosiaalisista yhteisöistä ja yksilöistä, jotka tämän muodostavat. Ryhmään kuuluessaan ihminen kokee ryhmän toiminnallisesti. Ryhmä on osa häntä itseään, mikä ilmenee eräänlaisena ryhmätietoisuutena. Yhteisö, jonka jäseneksi ihminen syntyy, koetaan yhtä alkuperäisenä ja aitona kuin oma minä. (Fieandt 1946, 36–37.)

Maailmalla vaikuttaviin hengellisiin yhteisöihin liitetään usein manipulointi, mielenhallinta, vapaan tahdon rajoittaminen sekä kontrolli. Jehovan todistajien järjestö on aikaisempien tutkimusten mukaan yksi näistä yhteisöistä (Ruoho 2013, 2015, 2017;

Linjakumpu 2015; Holden 2002; Hoekema 1986). Tämän tutkimuksen tarkoituksena onkin lisätä ymmärrystä siitä, mistä oikein on kyse, kun ihminen jättää Jehovan todistajien järjestön. Millaisia haasteita ihminen kohtaa eroamisprosessin aikana tai sen jälkeen, kun hän ei ole enää osa suurempaa yhteisöä. Pyrin tuomaan esiin myös itse eroprosessiin liittyviä haasteita. Yksi tutkimukseni tavoitteista on tarkastella, millaista apua eroprosessin aikana on toivottu ja miten sitä on mahdollisesti voitu sosiaali- ja terveydenhuollon puolelta tarjota. Toivon saavani tutkimuksellani selvyyttä siihen, onko avunsaanti koettu tarpeelliseksi ja mitkä ovat ne auttamisen keinot, jotka mahdollisesti auttaisivat eroprosessissa olevaa irtautujaa? Onko jotain, mitä sosiaalityön erityisesti tulisi tunnistaa ja tehdä, jotta kohtaamisista sosiaalityön kanssa tulisi eroprosessia läpikäyvälle sujuvampia?

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on lisätä ymmärrystä siihen, mistä oikein on kyse kun ihminen jättää Jehovan todistajien järjestön. Millaisia haasteita ihmiset kohtaavat eroamisprosessin aikana tai sen jälkeen kun he eivät enää ole osa suurempaa yhteisöä. Pyrin myös tuomaan esiin eroprosessiin liittyviä haasteita. Yksi tutkimukseni tavoitteista on tarkastella millaista apua on toivottu eroprosessin aikana ja miten sitä on mahdollisesti voitu sosiaali- ja terveydenhuollon puolelta tarjota. Toivon saavani tutkimuksellani selvyyttä siihen, onko avunsaanti koettu tarpeelliseksi ja mitkä ovat ne auttamisen keinot, jotka mahdollisesti auttaisivat eroprosessissa olevaa irtautujaa? Onko jotain, mitä sosiaalityön erityisesti tulisi tunnistaa ja tehdä, jotta kohtaamisista sosiaalityön kanssa tulisi eroprosessia läpikäyvälle sujuvampaa?

En ole halunnut tutkimukseni alussa rajata sitä, ovatko haastateltavat syntyneet jehovantodistajuuteen vai ovatko he liittyneet siihen perheensä myötä tai itse myöhemmällä iällä. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin, jonka jälkeen haastatteluista rakennettiin tarinoita analyysin avulla. Ihmisen sisäinen tarina on Vilma Hännisen (1999, 13) mukaan hyvä jäsentämisen väline silloin kun haluamme ymmärtää, miten ihmisen elämän merkityksellisyyden kokemus muodostuu. Teoreettinen viitekehykseni tulee tässä laadullisessa tutkimuksessa nojautumaan narratiiviseen tutkimusmenetelmään, teoriaan sekä aiempiin tutkimuksiin.

Olen jakanut tarinat kolmeen osaan. Ensimmäisenä käsittelen niitä osia tarinoista, jotka kertovat elämästä Jehovan todistajana. Toisena käsittelen eroprosessiin liittyviä tarinoiden osia ja kolmantena avunsaantia eroamisen jälkeen. Tutkimuksen painopisteenä on

eroprosessi ja avunsaanti. Olen myös kiinnostunut siitä, onko apua osattu, haluttu tai tarvinnut hakea sosiaali- ja terveydenhuollosta yhteisöstä eroamisen aikana tai sen jälkeen sekä millaista apua on saatu? Tutkimusympäristönä toimivat kahdenkeskiset haastattelut kuuden entisen Jehovan todistajan kanssa. Tutkimukseni käsittelee viiden naisen ja yhden miehen tarinoita ja kokemuksia avunsaannista. Aineisto litteroidaan ja analysoidaan narratiivista analyysiä hyödyntäen. Analysoin tarinoita narratiiveina sekä tarkastelen yhteisön syntymistä ja toimijuutta teoreettisen viitekehyksen kautta. Yhteenvedossa käsitelen aiempaa tutkimusta ja teoriaa sekä sitä, miten tutkimukseni tulokset niitä täydentävät.

Huomasin hyvin pian tutkimuksia ja kirjallisuutta lukiessani, että useat eroprosessiin liittyvät haasteet olivat kyllä tiedossa, mutta se, miten sosiaalityö voisi vastata näihin haasteisiin jäi niiden valossa vähäiseksi. Suurimpana ongelmana aikaisemmissa tutkimuksissa nähtiin se, että ei ole tiedetty tai osattu auttaa ihmisiä silloin, kun heidän taustallaan vaikutti uskonnollinen yhteisö ja sen säännöt. (Malmström & Söderling 2016; Djerf, Höök & Magnusson 2009; SOU 1998:113; Karjalainen 2011.) Useiden uskonnollisten yhteisöjen todellisuus ja säännöt voivat poiketa huomattavasti yhteiskunnallisista normeista. Tutkimuksessani minua kiinnostaa se, miksi ihminen haluaa jättää yhteisön, johon hän on syntynyt tai kasvanut. Mitkä syyt ajavat ihmisen eroprosessiin ja tarvitaanko eroprosessin aikana tai prosessin jälkeen ulkopuolista apua?

Aikaisempiin tutkimuksiin tutustuessani havaitsin uskonnollisissa yhteisöissä olevan tiettyjä, esimerkiksi arvovalintoihin liittyviä piirteitä, jotka vaativat minua pohtimaan sitä, mikä meidän oma todellisuutemme on suhteessa toisiin. Berger & Luckmanin (1995, 34) mukaan me pidämme arkipäivän todellisuutta itsestään selvänä. Me vain tiedämme asioiden olevan tietyllä tavalla, eivätkä ne kaipaa sen kummempaa perustelua olemiselleen. Nyt jouduin huomaamaan, että Jehovan todistajien yhteisön erilaisten sääntöjen ja toimintatapojen ymmärtäminen haastoi minua lähestymään asiaa aivan uudella tavalla.

Myös Laitisen (2009, 9) mukaan auttamistyössä tulee usein vastaan tabuja, jotka haastavat meitä kohtaamaan seksuaalisuuteen, ihmisen omiin arvoihin perustuviin valintoihin, sairauksiin ja elämäntapaan liittyviä ilmiöitä. Ero kiellettyjen arvojen ja tabujen välille muodostuu moraalista ulottuvuudesta sekä niiden arvojen vaikutuksesta, joihin ihmiset ovat kasvaneet, ja juuri tästä syystä näitä tabuja ei kovin helposti lähdetä

kyseenalaistamaan. Gloverin (2014, 522) näkemyksen mukaan suurin osa ihmisistä ei voi valita omaa kulttuuriaan ja kasvatustaan. Se ei kuitenkaan tarkoita, että heidän moraali-identiteettinsä vahvuus olisi silti kokonaan heidän itsensä ulottumattomissa.

Moraali pohjautuu latinan sanaan *mores*, eli tavat, joka suomen kielessä viittaa oikean ja väärän sekä hyvän ja pahan toiminnan erotteluun. Ihmisillä on hyvin erilaisia arvoja ja käsityksiä siitä mikä on esimerkiksi hyvää elämää. Moraalinen toiminta edellyttää aina tietoisia valintoja ja valintojen tekeminen puolestaan edellyttää jossain suhteessa – tietoisien tahdon vapaata olemassaoloa. Erilaiset normit ja arvot ovat kulttuurisia asioita kuten myös moraali ja on mahdollista, että samankin kulttuurin sisällä voi olla eroja koskien moraalialueita, normeja ja arvoja. (Niemelä 1993, 10–14.)

Sosiaalityössä joutuu päivittäin pohtimaan asioita moraalin ja etiikan näkökulmasta. Moraalisesta näkökulmasta tarkasteltuna etiikka on osa meidän jokapäiväistä elämäämme. Etiikka on läsnä joka hetki, kun pohdimme suhtautumistamme toisten ja omiin tekemisiimme sekä sitä, mikä on väärin ja mikä on oikein ja voimmeko sallia tämän vaiemme. (Kuula 2006, 21.) Yksi sosiaalityön tärkeimpiä lähtökohtia ollessamme vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa on kunnioittava ja arvokas kohtaaminen. Vuorovaikutustilanteet voivat muodostua haasteellisiksi silloin kun taustalla on vaikuttavana tekijänä uskonnollinen yhteisö, josta meillä ei ole tietoa tai ymmärrystä. Kuulan (2006, 21) mukaan tilanteissa, joissa ei ole selviytymisen kannalta yhtä oikeaa ratkaisua, tilanne kärjistyy erittäin helposti eettisesti ja moraalisesti latautuneeksi. Hyvään eettiseen ajattelukykyyn sisältyy taito pohtia, mikä on väärin ja mikä on oikein eri tilanteissa. Hyvästä etiikasta puhuttaessa tätä pohdintaa on osattava tarkastella sekä yhteisön että omien arvojen kautta, sillä jokainen valinta sisältää aina sekä huonoja että hyviä piirteitä.

On ollut etuoikeus saada kuulla entisten Jehovan todistajien tarinat. tarinat ovat äärettömän moninaisia ja tarinoista kumpuavat vahvasti haastateltavien omat ajatukset, käsitykset ja mielipiteet. Tämän lisäksi kertojien tarinat tuovat esiin erilaisia sosiaalisia ongelmia ja yhteiskuntamme haasteita, sekä millaisia ristiriitoja ilmenee heidän ”entisen elämänsä” ja nykyisen elämänsä välillä. Toivon, että tutkimukseni lisää ymmärrystä entisiä ja nykyisiä Jehovan todistajia kohtaan.

1.1 Vartiotorni - Jehovan todistajien järjestö

Jehovan todistajat muodostavat maailmanlaajuisen uskonnollisen yhteisön ja he toimivat 240 maassa. Heillä on maailmanlaajuisesti yhteensä reilu 8 000 000 jäsentä. Suomessa Jehovan todistajat rekisteröitiin vuonna 1945 uskonnolliseksi yhteisöksi ja tällä hetkellä heillä on jäseniä on Suomessa noin 18 500. (Uskonnot Suomessa). Ruotsinkielisten Jehovan todistajien lukumäärä on noin 650–700 (Betel-keskus 2017). Jehovan todistajien juuret ovat lähtöisin Pennsylvaniasta, 1870-luvun Yhdysvalloista, jossa Charles Taze Russell (1851–1916) perusti liikkeen nimeltä Raamatuntutkijat. Vuonna 1881 Russell perusti työlleen keskusorganisaation, *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence* -nimisen lehden, joka nykyisin tunnetaan Vartiotorni (*the Watch Tower*) -lehtenä.

Liike saarnasi Jeesuksen paluusta. Keskeisiin oppeihin on kuulunut toiminnan perustamisesta lähtien tämän maailmanjärjestyksen, Harmagedonin päättymisen ennustaminen. Jehovan todistajien opetuksen mukaan vain 144 000 valittua pääsee taivaaseen hallitsemaan yhdessä Kristuksen kanssa ja loput yhteisön jäsenet pääsevät tuhatvuotiseen paratiisiin maan päälle. Moraalisäännöt ovat keskeisesti hyvin tärkeitä Jehovan todistajille. Liike ei hyväksy homoseksuaalisuutta, masturbointia, juopottelua eikä avioliiton ulkopuolista seksiä. Tupakointi on ehdottomasti kielletty. Jehovan todistajat kieltäytyvät verenluovutuksesta ja verensiirroista sekä lipun tervehdyksestä, äänestamisestä, kansallislaulun laulamisesta, risti-symbolin käytöstä ja Suomessa Jehovan todistajat ovat vapautettu asepalveluksesta. (Ketola ja Virtanen 2008, 151–155; Hoekema 1986, 223–227; Holden 2002; Ruoho 2017.)

Uskontojen Uhrien tuki Ry:n mukaan Jehovan todistajien järjestön sisällä kasvavat lapset altistuvat opetuksille, jotka ylläpitävät vakavia ja vahingoittavia pelkoja. Lapsia pelotellaan maailmanlopun, Harmagedonin, tulolla sekä sillä, että heidän omat vanhempansa ja sukulaisensa voivat myös mahdollisesti kuolla tuomiopäivän tullessa. Lasten on aloitettava ovelta ovelle -työ alakouluikäisinä ja heidät pakotetaan osallistumaan järjestön kokouksiin, joita aiemmin pidettiin kolmesti, nykyään kahdesti viikossa. Kokoukset kestävät ajallisesti aina kaksi tuntia ja kokousten sisältö ei Uskontojen Uhrien tuki ry:n mukaan tarjoa lapsille heidän kehitystasoa vastaavaa ohjelmaa tai sisältöä. Noin kuuden vuoden iässä lasten odotetaan saarnaavan kokouksissa eli pitävän puheita yleisön edessä. Jehovan todistajat suhtautuvat kielteisesti koulutuksen hankkimiseen ja työlle omistautumista on pidetty

parempana ratkaisuna. Todistajat eivät myöskään saa missään tilanteessa kritisoida uskontoaan ja mikäli näin tapahtuu, seuraa kritiikin esittämisestä erilaisia rangaistuksia seurakunnan taholta. (UUT ry.)

Ruumiilliseen kuritukseen todistajat suhtautuvat hyväksyvästi. Jehovan todistajat elävät myös muusta maailmasta, yhteiskunnasta eristäytyneitä elämää ja kieltäytyvät useimpien juhlien viettämisestä kuten, uuden vuoden, juhannuksen, pääsiäisen, syntymäpäivien, joulun, äitiinpäivän, vapun, isänpäivän, itsenäisyyspäivän viettämisestä. Juhlakiellon vuoksi todistajat joutuvat sulkemaan pois monen ammatin harjoittamisen valitessaan koulutussuuntautumistaan valitessaan. Kaikkiin edellä mainittuihin juhliin osallistuminen on järjestön mukaan rangaistuksen uhalla kiellettyä.

Linjakummun (2015) mukaan monet uskonnolliset yhteisöt, kuten Jehovan todistajat, tarjoavat jäsenilleen valmiit mielipiteet ja selkeät säännöt seurustelun, seksuaalisuuden, ammatillisen orientaation ja elämän tarkoituksen suhteen. Jehovan todistajien opin mukaan myös masturbaatio on syntiä, ja masturbointi on tunnustettava kokouksessa seurakunnan vanhimille. Esiaviollinen seksi on syntiä ja seksi on sallittua vain aviopuolisoiden välillä. Kasteen lapset ottavat järjestössä vastaan vaihtelevasti 9-16 vuoden ikäisenä ja mikäli kastettu henkilö eroaa myöhemmin yhteisöstä, tulee kaikkien Jehovan todistajien karttaa häntä. Tähän luetaan omien vanhempien ja sisarusten lisäksi isovanhemmat. Kartettua ei saa jatkossa tervehtiä eikä hänelle saa puhua ja useimmille eroaville langetettu rangaistus on elinikäinen. Todistajilla on myös käytössä oma sisäinen kurinpitajärjestelmä, joka langettaa eritasoisia rangaistuksia seurakuntansa jäsenille. Myös alaikäisiä kuulustellaan ja kartetaan, mikäli he tulevat erotetuiksi. (UUT 2/2013.)

Suljetuista yhteisöistä lähtemiseen liittyy paljon epävarmuutta ja pelkoa esimerkiksi sen suhteen, miten pärjätä yhteisön ulkopuolella. Yhteisöt hyödyntävät tätä pelkoa usein manipuloinnin välineenä. Ero omaehtoisesta ja erotetuksi tulemisestä välillä on siinä, että omaehtoinen eroaminen on usein pitkään harkittu ja suunniteltu teko. Yhteisön taholta tapahtuva erottaminen on taas puolestaan äärimmäinen väkivallankäytön keino, jonka tarkoitus on osoittaa järjestöstä eroavalle, että hän ei enää kuulu järjestöön. Tämä tilanne voi tulla erotetulle täytenä yllätyksenä. Ahdistavien erkaantumisen muoto on *karttaminen*, joka on yksi hengellisen väkivallan muoto ja josta Jehovan todistajat ovat tunnettuja. Karttamisessa ihminen eristetään täysin tai osittain entisestä uskonnollisesta yhteisöstään,

jopa omasta perheestään, sukulaisistaan ja ystäivistään. Karttamisesta voi seurata eritasoisia käytännön ongelmia sekä eroajalle, että yhteisöön jääneelle, mikäli nämä ovat kyseisen yhteisön jäseniä. Jehovan todistajien itsensä mukaan karttamisopissa on kuitenkin kyse ”rakkaudellisesta menettelystä” (Ruoho 2017, 153).

Jehovan todistajat ovat maassamme suurin yksittäinen ryhmä, joka harjoittaa karttamispolitiikkaa lähes ehdottomasti. Karttamissääntö, jolle löytyy järjestön mukaan myös raamatulliset perusteet, tarkoittaa sitä, että järjestön jättäneen tai siitä erotetun kanssa ei varsinkaan kastettu Jehovan todistaja saisi pitää minkäänlaista yhteyttä (Ruoho 2013, 314; Ruoho 2015, 283.) Ruohon (2017, 95) mukaan uskonnollisten yhteisöjen hengellisen väkivallan ja vallankäytön vaikutuspiirissä ovat ihmisen itsensä lisäksi usein myös hänen perheenjäsenensä, sukulaisensa ja ystävänsä. Jehovan todistajien virallisilla verkkosivulla kerrotaan, että Jehovan todistajat eivät karta niitä ihmisiä, jotka on kastettu Jehovan todistajiksi, vaan heitä, jotka ovat lopettaneet hyvien uutisten levittämisen toisille ja ajautuneet pois todistajien yhteydestä (JW.ORG).

Ihmisillä on taipumus ja tarve haluta elää erilaisissa järjestäytyneissä yhteisöissä, jotka parantavat yhteisön sisällä olevien jäsenten hyvinvointia (Tuomela & Mäkelä 2011, 87). Hyvin harva ihminen kuitenkaan irtaantuu ilman mitään syytä omasta hengellisestä yhteisöstään. Mikäli ihminen päätyy eroamaan yhteisöstään, voi taustalla usein olla jonkinlainen pettymys mikä käynnistää irtaantumishalun.

1.2 Uskonnollisen yhteisön ominaisuuksia

Erilaisista uskonnollisista yhteisöistä käytetään erilaisia nimityksiä. Tunnetuimpia ja mielikuvia herättävimpiä ovat *lahko* tai *kultti* -sanat. Sama pätee yhteisön tai järjestön nimen käyttämiseen. Kirjallisuuskatsauksessani käytän niitä nimityksiä, joita kulloinenkin tutkija on käyttänyt omassa tutkimuksessaan tai artikkelissaan. Analyysissäni käytän *järjestö* tai *yhteisö* -sanoja viitatessani Jehovan todistajiin.

Seuraavaksi tuon esiin muutaman Lauerman (2009) näkemyksen lahkoa kuvaavista ominaisuuksista ja piirteistä selventääkseni sanojen taakse kätkeytyviä merkityksiä.

Lauerma on täydentänyt ja muokannut omaa näkemystään muista saatavilla olevista lähteistä. Hän on myös pohjannut niitä omiin havaintoihinsa sekä Uskontojen Uhrien Tuki Ry:n verkkopalstalla esitettyihin kirjoituksiin.

- 1) Sisäisellä kontrollilla voidaan säädellä ja valvoa ihmisen sitoutuneisuutta yhteisöönsä. Samalla ihmistä voidaan velvoittaa raportoimaan huomaamistaan epäkohdista tai rikkeistä ylemmille tahoille.
- 2) Opillinen dogmaattisuus pitää sisällään suvaitsevaisuuden/suvaitsemattomuuden ja todellisuuskäsityksen erilaisia ajattelutapoja kohtaan sekä sen, minkä verran omia ajatuksia saa esiintyä vai tarjotaanko ihmiselle valmiit ajatukset ja mielipiteet, joissa täytyy pysyä.
- 3) Johdon autoritaarisuus sisältää sen, miten yksiselitteisesti saneltuja käskyjä ja oppeja yhteisössä on noudatettava ja suljetaanko toisinajattelijat oman yhteisönsä ulkopuolelle.
- 4) Yhteisöstä eroa harkitsevien painostaminen ja se, millä tasolla ja tavalla painostus tapahtuu. Ilmeneekö painostaminen uhkailuna vai estetäänkö ihmistä eroamasta yhteisöstä (emt., 197–200.)

Lauerman mukaan on olemassa kuitenkin yksi piirre, joka yhdistää kaikkia yhteisöjä. Niiden uhrit ovat alttiita vaikutuksille ja varsinkin pienissä yhteisöissä elävät ihmiset voivat olla hyvinkin eristäytyneitä muusta maailmasta, mikä puolestaan synnyttää helposti erilaisia autoritäärisiä ilmiöitä. Kun riippuvuussuhde on kerran saatu syntymään, on siitä perääntyminen äärettömän vaikeaa. (Lauerma 2009, 127.)

2. KIRJALLISUUSKATSAUS JA AIEMPI TUTKIMUS

Ottaen huomioon Jehovan todistajien historian ja yhteisön kansainvälisen laajuuden on liikkeen eroamisprosessiin liittyvästä avuntarpeesta tai sen saannista niukasti kansallista ja kansainvälistä tutkimusta. Uskotaan, että eroaminen koskettaa maailmanlaajuisesti yli miljoonaa ihmistä. Tutkimuskysymykset ovat keskittyneet lähinnä yhteisöstä eroamisen tai erottamisen syihin, rekrytointiin tai identiteetin muodostumiseen. (Holden 2002; Timonen 2013; Ronimus 2011; Ruoho 2015.) Englanninkielistä omaelämäkerrallista kirjallisuutta on saatavilla paljon, mutta tieteellinen tutkimus jää vähäiseksi.

Aihe on ajankohtainen ja Suomessakin on julkaistu uusia tutkimuksia sekä tietokirjoja uskonnollisten yhteisöjen sisällä tapahtuvista epäkohdista, eritasoisista mielenterveydellisistä ongelmista, lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista sekä yhteisöjen sisällä tapahtuvista ihmisoikeusrikoksista. (Ruoho 2013, 2015, 2017; Hurtig 2012, 2014; Linjakumpu 2015; Ronimus 2011; Timonen 2013; Miettinen & Pelli 2017.)

Vuonna 2017 on ilmestynyt jo kaksi tietokirjaa, jotka käsittelevät hengellistä väkivaltaa, sen vaikutuksia ihmisiin ja avunsaannin tarpeellisuutta: Ruohon (2017) *Pyhät, pahat ja pelokkaat* sekä Miettisen ja Pellin toimittama *Harhaanjohtajat vahvassa uskossa*. Ruohon (2017) tietokirjassa kuvataan hengellisiä pelkoja sekä niiden synnyttämiä mielenterveysongelmia uskonnollisissa yhteisöissä. Miettisen ja Pellin (2017) kirjassa käsitellään puolestaan julmia rikoksia vahvauskoisten maailmassa.

Lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta hengellisestä väkivallasta, pelottelusta ja sen vahingollisuudesta lapsen kehitykseen on kirjoittanut muun muassa Helsingin Sanomat (2017). Lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila on esittänyt olevansa huolissaan lasten asemasta uskonyhteisöissä. Kurttila on tehnyt aloitteen opetus- ja kulttuuriministeriölle ja valtioneuvostolle siitä, että uskonnollisiin yhteisöihin tulisi liittää myös jälkikäteistä arviointia. Kurttilan mukaan huomiota tulisi kiinnittää myös eri uskonnollisten yhteisöjen toimintaan sekä lapsen edun määrittelyyn, sillä tällä hetkellä uskonnonvapauslainsäädännössä valvonta ulottuu ainoastaan siihen, kun yhteisöä ollaan perustamassa. (ALOITE, LAPS/3/2017.)

Suomessa Jehovan todistajien erokokemuksia on tutkittu vain yhdessä väitöskirjassa (Ronimus 2011). Vastaavasti Ruotsista löytyi hakujeni perusteella yksi erokokemuksiin liittyvä väitöskirja (Löfgren 2013). Timosen (2013) väitöskirja käsittelee puolestaan identiteetin rakentumista uskonnollisista yhteisöistä irtautuneiden elämäkertomuksen kautta. Saksalaisessa väitöskirjassa Pohl (2015) käsittelee lahkoon sisäisiä ja ulkoisia havaintoja ja lausuntoja kasvatuksesta suljetussa uskonnollisessa yhteisössä. Tutkimuksen keskeisenä aiheena on kasvatus. Björkmark (2014) puolestaan on tutkinut puolestaan ulkopuolisuuden kokemuksia uskonnollisen yhteisön irtaantujien keskuudessa. Andrew Holdenin (2002) tutkimuksessa keskitytään pääosin tyytymättömyyden ja eroamisen syihin, jotka kohdistuvat Vartiotornin teologiaa kohtaan, mutta tutkimuksessa ei käsitellä itse yhteisöstä eroamiseen liittyviä kokemuksia.

2.1 Sanan levittäminen, valinnan vapaus, kontrolli ja pelottelu

Tässä luvussa tulen käsittelemään kirjallisuutta ja tutkimusta, joka koskee kontrollia, valinnan vapautta, sanan levittämistä ja pelottelua eri uskonnollisissa yhteisöissä.

Varhaista tutkimusta edustaa Hoekema (1963), joka keskittyy käsittelemään neljää suurinta uskonnollisista yhteisöä ja heidän oppejaan kuten *Mormoneita*, *Adventtikirkkoa*, *Christian Science -yhteisöä* ja *Jehovan todistajia*. Tutkimuksesta ilmenee, että kultissa olevalle tärkeintä on usko. Kirjoitusten tai sanan tuntemus ja niiden lainaaminen sekä into todistamiselle ovat myös uskonnollisille yhteisöille tärkeitä: sanan levittäminen on tehtävä nyt, koska maailmanloppu on lähellä ja aikaa ei ole hukattavaksi. Maallikoilla ja heidän tekemällään työllä onkin tästä syystä tutkimuksen mukaan tärkeä rooli sanan levittämisessä. Yhteistä kulteille on myös se, että ne opettavat jäsenilleen erittäin tehokkaasti kuinka saarnata, miten uskoa, miten puhua ja kuinka rukoilla. Hoekeman mukaan kulteilla on taipumus tarttua kiinni tiettyihin totuuksiin, joita nostetaan esille, jotta saataisiin huomiota. Keskeistä näille kulteille on myös pyrkimys täydellisyyteen ja se, että asiat voi aina tehdä paremmin. (Hoekema 1963.)

Timosen (2013) mukaan uskonnolliseen yhteisöön kasvaminen on ihmisille luonnollista sekä ainoa vaihtoehto silloin, kun lapsi syntyy yhteisöön. Tällöin uskonnollisen yhteisön

jäsenyys ei ole lapsen tai nuoren oman pohdinnan tulos. Maailma jäsenetään ja rakennetaan osittain yhteisön yhteiselle todellisuuskäsitykselle, vaikka se olisi epäuskottava. Ristiriitaa ilmenee Timosen mukaan silloin, kun uskonnollisuus ei ole perustunut omaan tahtoon, etsintään tai elämyksiin. (emt., 2013.)

Lahkossa elävälle oma ajattelu ei ole suotavaa tai se on kiellettyä. Djerfin, Höökin & Magnussonin (2009) tutkimuksessa lahkosta irtaantuneet kertoivat lahkonsisällä esiintyneen myös fyysisistä ja seksuaalista hyväksikäyttöä, vaikka lahko yleisesti ottaen väittää luopuneensa näistä asioista. Lisäksi lahkosten sisällä esiintyy usein sosiaalisten kontaktien rajoittamista, leikkimisen kieltämistä, eristämistä ja ulkoistamista. Lasten huonot ja ihmisoikeuksia rikkovat olosuhteet eivät useinkaan johdu itse uskonnosta, vaan lahkonsisäisistä rakenteista ja rakenteista.

Esimerkiksi sellaisia lahkoja kuin *Krishna-liike*, *Sun Myung Moonin Unification Church* tai *Skientologia-kirkko* yhdistävät autoritaarinen johtaja sekä tiukka ja strukturoitunut organisaatio. Näistä järjestöistä lähteminen on vaikeaa, sillä yksilöä sitovat vahvasti erilaiset rituaalit, jotka vaihtelevat lojaliteetista aina tatuointeihin. (Bovenverk 2011.)

Holdenin (2002) mukaan uskonnollisten yhteisöjen ylläpitämää tiukkaa kontrollia ovat tukeneet heidän omat versionsa riskeistä ja synneistä sekä varmuus tulevista ennusteista maailmassa. Nämä teesit ovat vahvoja teologisia aseita, joita hyödyntämällä myös Jehovan todistajat ovat kyenneet kitkemään ei-toivottuja vastustuksia. Samalla ne ovat auttaneet heitä säilyttämään oman positionsa maailmassa yhteiskunnassamme.

Gruss (2015) puolestaan esittää, että Jehovan todistajista irtaantuminen on vaikeaa siksi, että lähtijä pelkää, kokee syyllisyyttä sekä on epävarma omasta selviämisestään ulkomaailmassa, josta hän on elänyt eristyksissä. Syitä siihen, miksi irtaantumisen käynnistyminen kestää niin kauan on pelko siitä, että irtaantuja menettää perheensä ja kaikki ystävänsä. Vahvana pelottelun välineenä on myös Harmagedon, mikä tarkoittaa sitä, että jäseniä pelotellaan maailmanlopun tulolla ja helvettiin joutumisella. Mielen manipulointi ja se, kuinka jäsenet opetetaan olemaan ajattelematta negatiivisia ajatuksia omasta yhteisöstä, ovat vain yksi kontrolloinnin keino. Ajatusten manipulointia ohjataan valmiilla ajatusmalleilla ja vastauksilla, joita jäsenille opetetaan. Oma ajattelu on kiellettyä ja omasta yhteisöstä ei saa puhua kielteisesti eikä yhteisöön saa kohdistaa kritiikkiä. Pelko

ja syyllisyys ovat puolestaan avain emotionaaliseen kontrolliin, kun taas kaikki erikoiset säännöt, vaatetuskodeit ja menettelysäännöt ovat enemmän käytökseen liitettävää kontrollia. Tutkimuksen mukaan mielenhallinnan vaikutukset näkyvät vielä pitkään ihmisen ajattelutavassa, vaikka hän olisikin eronnut Jehovan todistajista.

2.2 Uskonnollisiin yhteisöihin rekrytointi ja yhteisön jäsenyys

Seuraavassa luvussa käsitellään miten uskonnolliset yhteisöt rekrytoivat uusia jäseniä ja mitä uskonnollisen yhteisön jäsenyys pitää sisällään.

Holdenin (2002) tutkimuksesta löytyy yksi merkittävä tekijä, joka selittää miksi ihmiset liittyvät Jehovan todistajien järjestöön. Vaikka kaikilla liittyjillä on ollut olemassa jonkinasteinen suhde kristinuskoon ja sen perusoppiin, pystyvät Jehovan todistajat tarjoamaan vahvan sitoutumisen tunteen niille, jotka maallinen yhteiskunta on hylännyt tai tuottanut pettymyksen jossain muodossa. Jehovan todistajat saavat rekrytoitua uusia jäseniä poikkeuksellista luonnetta omaavalla yhteisöllä. Uusia jäseniä rekrytoitaessa ihmisiin vetoaa usein Jehovan todistajien puhtaus, siistit vaatteet, hyvin laitetut hiukset ja hoidetut kynnet, vahva toverillisuus sekä erilaiset uskonnolliset roolit yhteisön keskuudessa. Jehovan todistajat käyttävät myös erilaisia symbolisia järjestelmiä luodessaan yhteenkuuluvuuden tunnetta toisiinsa. Näitä ovat vaatetuksen ja puhtauden lisäksi seremonialliset riitit sekä kehon elekieli. Kielellisiä kuvauksia Jehovan todistajat käyttävät puolestaan silloin kun he luovat sosiaalisia suhteita toisiinsa ja uusiin jäseniin.

Singerin (1979) tutkimustuloksista ilmeni, että ryhmien kulttiin liittymisissä ja rekrytoinnissa oli käytetty erittäin korkeasti kehitettyjä tekniikoita, joiden avulla ihmisten käytöstä saatiin muutettua. Moni nuori kertoi liittyneensä kulttiin aikana, jolloin he omin sanoin olivat olleet hämmentyneitä tai masentuneita tai että he muuten vain kokivat elämänsä olevan vailla merkitystä. Bovenverkin (2011) mukaan jäsenten sitouttamisessa taas esimerkiksi sellaiset uskonnolliset lahkot, kuten *Krishna-liike*, *Sun Myung Moonin Unification Church* tai *Skientologi-kirkko* liitetään aivopesuun. Nekin on kuitenkin liitetty myös väkivaltaan ja rikoksiin nuorisojengien tavoin. (emt., 2011.)

Wright & Piperin (1986) tutkimuksessa keskityttiin *Sun Myung Moonin Unification Church-*, *Krishna-* ja *Children of Godin* -kultteihin. Tutkimustulokset osoittavat, että lapset, joilla ei ole ollut vahvoja sosiaalisia siteitä tai tiukkaa kasvatusta ovat myöhemmässä elämänvaiheessa vapaaehtoisesti liittyneet johonkin suljettuun uskonnolliseen yhteisöön saadakseen kokea tämän. Nuorilla on ollut osittain halu päästä luomaan sosiaalisia suhteita ja osittain halu saada kokea hierarkkista elämäntapaa. Tutkimuksen mukaan perhesiteillä on ollut vahva vaikutus siihen, jääkö nuori kulttiin vai irtaantuuko hän siitä. Vaikuttavina tekijöinä olivat perheen keskinäinen läheisyys ja nuorten omat kokemukset perheen kanssa.

2.3 Eroprosessiin liittyvät ongelmat, häpeä ja masennus

Tässä luvussa tarkastelen kirjallisuutta ja tutkimusta, jossa perehdytään uskonnollisista yhteisöistä eroavien eroprosesseihin liittyviin yleisimpiin ongelmiin.

Tutkimustulosten mukaan uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuminen käynnistyi yleensä silloin, kun ihminen ei kyennyt sovittamaan omaa ajatteluaan tai elämäänsä yhteisön edellyttämiin moraalisaäntöihin. Varsinkin nuoret aikuiset 20–30 ikävuoden välillä alkoivat epäillä yhteisöön kuulumisen mielekkyyttä sekä opetuksen määrittelemää elämäntapaa. Erimielisyydet yhteisön johdon kanssa olivat myös yksi irtaantumisen syistä ja moni löysi myöhemmässä elämänvaiheessa toisen, korvaavan uskonnollisen yhteisön vanhan yhteisön tilalle. Myös häpeäntunne vaikutti vahvasti yksilön tapaan suhtautua omaan yhteisöönsä ja sen sosiaalisiin suhteisiin. Moni kertoi kokeneensa häpeää suurimman osan ajastaan kuuluessaan yhteisöön. Häpeäntunteet liittyivät usein myös pelkoon joutua kuulusteltavaksi, mikäli ei onnistunut elämään kaikkien sääntöjen ja vaatimusten mukaisesti. (Kajsson & Mattiasdotter 2015.) Haastateltavat kuvasivat poiskääntymistä positiivisena kokemuksena, vaikkakin se olikin heille raskas prosessi. Muun muassa vanhoillislestadiolaisuudesta, mormonikirkosta ja evankelisluterilaisista yhteisöistä eronneiden irtaantumisprosessin tekivät vastauksien mukaan raskaaksi pelko siitä, että he joutuvat helvettiin.

Timosen (2013) mukaan Jehovan todistajiksi kasvatetuilla ilmeni noin viidentoista vuoden iässä itsenäisen ajattelun kehittyminen. Tämä arvioitu ikävuosi katkaisi kyseenalaistamattoman vastaanottavuuden. Irtautujat pyrkivät rajoittamaan omia ajatuksiaan, jotta ne eivät muodostuisi liian kriittisiksi ja täten uhkaksi sopeutumista sosiaaliseen todellisuuteen. Tutkimuksessa väitetään, että Jehovan todistajat opetetaan keskeyttämään omat ajatuksensa siten, että kaikki kriittinen aineisto suljetaan pois mielestä, ennen kuin se ehtii saavuttaa tietoisien pohdinnan tason. Irtautujan on hyvin vaikea selittää toisille uskonnollisen totuuden merkitys yhteisössä ja yrittää tehdä näkyviksi niitä ongelmia, jotka liittyvät erilaisiin sosiaalisiin käytäntöihin.

Hookwayn (2015) artikkelin mukaan syyt myös Jehovan todistajien järjestöstä eroamiseen johtuivat erimielisyyksistä, joita nuorilla oli Jehovan todistajien opin tarjoamien sääntöjen ja rajoitusten kanssa suhteessa ulkopuolisen maailman tarjoamaan vapauteen. Osittain myös kasvaminen nuoruudesta aikuisuuteen vaikutti eroamiseen. Tutkimukseen haastatellut nuoret kertoivat jännitteitä syntyvän siitä, että he eivät saaneet olla osa ulkopuolista maailmaa ja osallistua syntymäpäiville, viettää joulua tai osallistua politiikkaan, sillä vain Jumalalla oli merkitystä. Mitkään näistä syistä eivät itsessään selitä eroamisen syytä, mutta yhdessä niistä kehittyi nuorten mukaan ulkopuolisuuden ja eristyneisyyden kokemus, mikä vaikutti eroamiseen. Uskonnollinen sosialisointi on kriittinen tekijä siinä prosessissa, jossa ihminen pohtii, jääkö vai eroaako hän omasta uskonnollisesta yhteisöstään.

Dobronravoffin (2009) tutkimuksen mukaan eroamisprosessin laukaisi puolestaan ideologian puute, liika työ tai työuupumus. Myös yhteisön kovat vaatimukset ja toisten jäsenten käytös vaikuttivat. Useimmat vastaajat uskoivat eroamisen syyksi myös sen, että omaa käytöstä oli vaikea hallita, sillä esimerkiksi masturbointi, ulkopuolisten kanssa seurustelu ja juhlat ovat Jehovan todistajien keskuudessa kiellettyjä. Tutkimustulosten mukaan useat vastaajat uskoivat monien eroavan yhteisöstä kokiessaan, etteivät kykene täyttämään yhteisön heihin kohdistamia vaatimuksia. Monet kertoivat myös tietävänsä tapauksia, jossa ihminen on päätenyt itsemurhaan. Tutkimuksesta ilmeni, että Jehovan todistajien uskon epäileminen oli kivulias prosessi ja, että mitään suoraa tietä ulos yhteisöstä ei ollut olemassa. Päätöksenteko vei aikaa eikä sitä ei voitu pakottaa, sillä epäily täytyi pystyä käsittelemään ennen lopullista eroa. (emt., 2009.) Lasten kohdalla lahkosta eroaminen tapahtui usein siten, että oma vanhempi auttoi lasta pakenemaan. Nuoruusiässä

puolestaan nuori usein itse karkasi tai hakeutui pois lahkosta (Djerf, Höök & Magnusson 2009).

Linjakumpu (2015) sen sijaan on tutkinut hengellistä väkivaltaa kristillisissä yhteisöissä. Tutkimuksessa väitetään, että yhteisöstä erotessaan ihminen ei välttämättä menetä vakaumustaan tai uskoaan, vaan lähtöhalu on ennemminkin sidoksissa yhteisön sisällä esiintyviin ongelmiin, kuten henkiseen väkivaltaan, kaltoin kohteluun tai hyväksikäyttöön. Tutkimuksen mukaan erkaantuminen ei ole helppoa ja nuoruuden kokemuksilla on vahva kytkös siihen, jääkö nuori omaan uskonnolliseen yhteisöönsä vai erkaneeko hän siitä. Ruoho (2013) puolestaan huomauttaa, että moni Jehovan todistaja on rakentanut tietoisesti itselleen uutta kaveripiiriä jopa yläasteelta saakka, jotta hän ei jäisi täysin tyhjän päälle erotessaan yhteisöstä. Moni elää niin kutsuttua kaksoiselämää, mikä on vastauksien mukaan koettu henkisesti ja psyykkisesti kuormittavana. Karjalaisen (2011) mukaan irtaantumisen taustalla vaikuttavat usein ideologiset syyt, joiden pohjalta yhteisön elämäntapaa aletaan kritisoida. Lähtemiseen liittyvät myös erilaiset elämän kriisit tai oman identiteetin sulautuminen yhteisöön.

Kajsson & Mattiasdotterin (2015) tutkimustuloksista voi havaita, että *Jehovan todistajilla ja Livets Ord -yhteisöllä* ja organisatoriset tekijät vaikuttivat suuresti yhteisöstä eroamisen sosiaaliseen luonteeseen. Tiukat säännöt ja elinolot saivat ihmiset kyseenalaistamaan oman yhteisönsä ja niiden organisaatioiden kulttuuria. Yhteisöllisyys ja häpeän tunne olivat osaltaan sosiaalisia vaikuttajia, jotka muovasivat yhteisöjen organisaation kulttuurista muodostumista ja vaikuttivat siihen, että yhteisöstä haluttiin erota. Suurin osa haastateltavista koki vahvan yhteenkuuluvuuden tunteen tärkeimpänä tai lähes tärkeimpänä syynä yhteisössä olemiselle. Yhteisön tuoma laaja sosiaalinen verkosto koettiin positiivisena asiana. Monet kokivat, että pelko yksinjämisestä piti heidät kiinni yhteisössä. Vastaajat kertoivat, että yhteisössä ollessa kokoukset koettiin pääosin positiivisina mutta epäilyvaiheessa näillä kokouksilla oli negatiivinen vaikutus, joka aiheutti stressiä ja ahdistusta. Jatkuva paine siitä, että kokouksiin tuli osallistua tuotti suorituspainetta jäsenissä, mikä puolestaan laukaisi epäilykset omaa yhteisöä kohtaan. Suorituspainet olivat suurin syy siihen, että omaa yhteisöä ja uskontoa alettiin kyseenalaistaa. Moni vastaajista kertoi havahtuneensa siihen, että Jumalan olemassaolon epäily ei johtunut Jumalasta itsestään vaan yhteisöstä. Tulokset osoittavat, että kasvava epäusko yhteisön organisaatioon johti siihen, että omaa roolia yhteisössä alettiin epäillä,

eikä ”kaksoiselämää” jaksettu enää elää paineenalaisuudessa, minkä seurauksena eroaminen sitten tapahtui.

Helluntailaisuutta käsittelevässä tutkimuksessa, Fält (2015) jakaa yhteisöstä eronneet kolmeen eri ryhmään eroamissyyn mukaan. Hän osoittaa, että yhteisön odotuksiin väsyminen oli pääsyynä armoa kaipaavilla ihmisillä, sillä jatkuva suorittaminen, vapaaehtoistyö ja osallistuminen korostuivat heidän mielestään liiaksi. Elämänkriisin kokeneiden eron syynä oli kokemus siitä, että he olivat jääneet yksin kriisin aikana tai sen jälkeen. Osa ei voinut hyväksyä seurakunnan käytäntöjä eikä sitä, että kritiikki ei ollut sallittua ja toisenlainen ajattelutapa hyväksyttyä. Viimeisin ryhmä koki, että he eivät vain sopeutuneet yhteisön normeihin. Mitään yksiselitteistä syytä ei tutkimuksessa voitu alleviivata, sillä helluntaiseurakunnasta eroamisen syihin vaikuttivat esimerkiksi yksilön oma persoonallisuus, elämäntilanne ja sosiaaliset suhteet. Nämä olivat myös selittäviä tekijöitä sille, miksi jollekin toiselle yhteisön käytännöt toivat turvaa, kun taas joku toinen koki ne itselleen ongelmallisina.

Fältin (2015) tutkimuksen vastauksissa oli havaittavissa myös selkeä sukupuolijakautuma. Naiset kokivat elämänkriisin tai armon kaipuun miehiä useammin eron syyksi, kun taas miesten eroamiset liittyivät opetuksen ja käytännön kritisointiin. Yksi oleellisin syy, joka johti eroon, oli Fältin tutkimustulosten mukaan uskonnollisten kokemusten puuttuminen. Yhteisöstä eroamista seurasi yleensä kriisivaihe, joka syntyi joko ulkoisista tai sisäisistä tekijöistä ja joka ilmeni fyysisenä tai henkisenä väsymisenä. Odotusten täyttäminen väsytti useita vastaajia ja mikäli odotuksia ei pystynyt täyttämään, seurasi siitä oman uskonnollisen identiteetin uudelleenarviointi ja henkilökohtainen kriisi. Erilaisia vaikuttavia taustatekijöitä, jotka eivät kuitenkaan olleet yksiselitteisesti syitä eroamiselle, olivat sosiaaliset suhteet, perhetausta ja elämäntapahtumien eri merkitykset. (emt., 2015.)

Timonen (2013) huomasi tutkimuksessaan lisäksi, että eroamisen jälkeen ihmisten sanavarasto ja kielelliset merkitykset muuttivat muotoaan. Yhteisön ja ulkomaailman välinen raja oli merkittävä tekijä uuteen elämään sopeutumisessa. Irtaantujilla ei ole ollut aiempaa kulttuurillista tietoa ulkomaailmasta, joten uuden maailman ilmiöt ja informaation suodattaminen koettiin raskaaksi. Tutkimuksesta ei löydy yksiselitteistä vastausta siihen, oliko irtaantumisen taustalla kyseessä epäonnistunut sosiaalistuminen. Yhteistä Timosen tutkimukseen osallistuneille kuitenkin oli, että prosessin tuloksena nykyistä elämää

pidettiin ehjempänä, sillä persoonallisuuden piirteitä ei enää kontrolloitu ulkopuolelta käsin vaan omat kokemukset ja ajatukset pysyivät omina, eikä yhteisö enää voinut kumota niitä. Pelko muuttui turvallisuudeksi ja riippumattomuudeksi yhteisön kontrollista. Uuden omaksuminen oli eroprosessin kannalta tärkeää, sillä vain sitä kautta syntyi uusi uskottavuusrakenne mennyttä elämää kohtaan.

Djerf, Höök & Magnussonin (2009) mukaan lahkosta eronneiden elämätilanne muuttui radikaalisti, mikä johti usein masennukseen, pitkäaikaisiin sairaslomiin ja itsemurhahallituksen lisääntymiseen. Myös Kajsson & Mattiasdotterin (2015) tutkimuksen haastateltavista moni oli sairastunut masennukseen. Eroprosessiin liittyi vahvasti ahdistusta ja syyllisyyttä sekä kokemus siitä, että on huono ihminen (Ronimus 2011). Malmström & Söderlingin (2016) tutkimus osoittaa niin ikään, että moni nuori oli kokenut ahdistusta, masennusta ja erinäisiä psyykkisiä ongelmia lahkosta irtautumisen jälkeen. Ruohon (2017) tutkimuksen vastaajista 41% näki painajaisia useammin kuin kerran kuussa. Erityisen paljon painajaisia nähtiin silloin kun oltiin irtautumassa tai oltiin juuri irtauduttu uskonnollisesta yhteisöstä. Lasten näkemät painajaiset liittyivät aiheiltaan Harmagedoniin, demoneihin ja lopunajan vainoihin sekä niissä kuolemiseen.

Masennus ja alakuloisuus liittyivät myös vahvasti irtautumisprosessiin. Joka kolmas haastateltu kertoi (myös) harkinneensa jossain vaiheessa itsemurhaa. Tämä liittyi vahvasti erityisesti niihin jotka joutuivat kokonaan läheistensä hylkäämiksi eikä heillä ollut vielä uusia ihmissuhteita tai uutta tukiverkkoa. Totaalisen yksinjäämisen tunne eroprosessin jälkeen nousi vahvasti esiin vastauksista. (Ruoho 2015.) Ruohon (2017) teksteistä ilmeni, että Jehovan todistajiin liittyi runsaasti itsemurhayrityksiä, itsetuhoisia pohdintoja ja itsemurhakuolemia, joiden taustalta löytyi vakavaa tai keskivaikeaa masennusta, hylkäämistä, ja vahvoja pelkoja. Positiivisena asiana tuloksista ilmeni kuitenkin se, että Jehovan todistajien keskuudessa suhtaudutaan nykyään psyykeongelmiin aikaisempaa paremmin. (emt., 2017.)

Ruoho (2013) kiinnittää teoksessaan huomiota samoihin asioihin. Tämän lisäksi moni yhteisöstä eronnut koki irtautumisensa jälkeen myönteisinä tunteina iloa, vapautta sekä helpotusta. Kielteisinä tunteina esiintyi alakuloisuutta, yksinäisyyttä, passiivisuutta ja henkisen valppauden heikentymistä. Yhdeksi tavanomaisimmista ongelmista osoittautui kuitenkin päättämättömyys. Eron jälkeen ihmisen oli vaikea päättää yksinkertaisistakaan

arkisista asioista, kun kukaan ei ollut sanomassa ja kontrolloimassa miten asiat tulisi tehdä. Liikkumatila yhdenmukaisuutta korostavassa uskonnollisessa yhteisössä on vähäistä (Ronimus 2011).

Myös Ruohon (2017) toisen teoksen aineisto viittaa siihen, että epäterveissä hengellisissä yhteisöissä ilmenevä hengellisyys altistaa ihmisiä ongelmille ja erilaisille psyyken häiriöille. Ruoho toteaa, että ahdistuksen ja pelon määrä ei ole vakio, vaan siihen vaikuttavat erilaiset tunteet ja tilanteet, sekä henkilökohtaiset ominaisuudet kuten esimerkiksi herkkyys. Teksteistä nousi toistuvasti esiin ihmisten riittämättömyyden tunne, huonous, kyvyttömyys, syntisyys, kelpaamattomuus sekä huoli hengellisestä puhtaudesta. Ruohon näkemyksen mukaan hengellisyydestä kumpuavat pelot ovat merkittävä tekijä useiden ongelmien synnyssä niiden jäsenten kohdalla, jotka kärsivät mielenterveysongelmista.

Ruohon (2015) tekstien mukaan jehovantodistajuudesta lähtemiseen liittyi aina jonkinasteinen tunneprosessi sekä irtautujalla että niillä jotka jäivät yhteisöön. Eniten ahdistusta ja itsetuhoisia ajatuksia esiintyi irtaantumisprosessin varhaisessa vaiheessa ja ensimmäisinä vuosina irtaantumisen jälkeen. Tekstit osoittavat myös, että jehovantodistajuudesta irtautujalla oli vaikeuksia sopeutua uuteen kulttuuriin ja yhteiskuntaan. Vastauksista ilmeni, että irtaantujalla saattoi kestää hyvinkin pitkään kyetä luottamaan ihmisiin eroproessin jälkeen, sillä jäsenyytensä aikana hän oli tottunut näkemään ja ajattelemaan järjestön ulkopuoliset ihmiset demonien vallassa olevina moraalittomina synnintekijöinä. Teoksessa viitataan myös aikaisempiin tutkimuksiin, joiden valossa hengellisyyden nähdään yleensä vähentävän itsetuhoisuutta, mutta jehovantodistajuudessa tämä vaikutus näyttäytyi pahimmillaan täysin päinvastaisena.

Ruohon (2015) teoksen mukaan masennus ja alakuloisuus liittyivät vahvasti irtautumisprosessiin. Joka kolmas haastateltu kertoi myös harkinneensa jossain vaiheessa itsemurhaa. Tämä liittyi vahvasti heihin jotka joutuivat kokonaan läheistensä hylkäämiksi ja heillä ei ollut vielä uusia ihmissuhteita tai uutta tukiverkkoa. Totaalisen yksinjäämisen tunne eroproessin jälkeen nousi vahvasti esiin vastauksista. Ruohon (2017) teksteistä ilmeni, että Jehovan todistajiin liittyi runsaasti itsemurhayrityksiä, itse tuhoisia pohdintoja ja itsemurhakuolemia, joiden taustalta löytyi vakava tai keskivaikeaa masennusta, hylkäämistä, ja vahvoja pelkoja. Positiivisena asiana tuloksista ilmeni kuitenkin se, että

Jehovan todistajien keskuudessa suhtaudutaan nykyään psyykeongelmiin aikaisempaa paremmin.

Holden (2003) esittää, että irtaantumisen vaikeus on siinä, että vaikka irtaantujat olivat tyytymättömiä Jehovan todistajien oppiin, he eivät silti voineet kuvitella elävänsä ilman sitä. Ne, jotka kuitenkin pääsivät irtaantumaan kokivat tutkimuksen mukaan uskonnollisen identiteetikriisin, mikä ilmeni uuden uskonnollisen yhteisön etsimisellä. Sen sijaan Linjakummun (2015) tutkimus osoitti aivan päinvastaisia kokemuksia erkaantumisesta, kuten haluttomuutta sitoutua johonkin toiseen hengelliseen yhteisöön. Tutkimuksessa tuotiin myös esiin se huomio, että lapsilla ei ole erkanemisen vaihtoehtoa ennen nuoruutta tai varhaisaikuisuutta. (emt., 2015.)

Ronimuksen (2011) tutkimuksen mukaan Jehovan todistajien yhteisö säätelee käyttäytymistä ja rajoittaa nuorten itsemääräämisoikeutta, esimerkiksi kasteella käyntiä tai armeijasta kieltäytymistä. Lopun odotus vaikutti koulunkäyntiin ja ammatinvalintaan eikä tulevaisuutta tästä syystä suunniteltu kovin pitkälle. Erilaiset säännöt ja rajoitukset liittyen seksuaalisuuteen, pukeutumiseen tai syömiseen olivat itsestään selvyiksi yhteisössä olon aikana. Vasta eroamisen jälkeen ne koettiin rajoittavina ja omaa käytöstä ja sopeutumista saatettiin jopa ihmetellä. Aineiston perusteella ryhmän etu menee aina yksilön edelle ja ryhmä on se, joka säätelee sekä sisäisiä, että ulkoisia suhteita jäsenien kesken, samalla kun ryhmän jäsenet myös kontrolloivat toisiaan. Yksi eroamiseen vaikuttanut syy oli vastaajien mukaan kokonaisvaltainen epäily ja yhteisöön kuulumisen kyseenalaistaminen.

Timosen (2013) tutkimuksessa yhteisön vahvuutta kuvaa hyvin se, että ristiriitatilanteissa irtaantujat hyvin usein kyseenalaistivat enemmän omat tunteensa kuin yhteisön. Tämä todistaa sen, että irtautujilla on vaikeuksia tunnistaa omien tuntemustensa taustatekijöitä. Uuden omaksuminen on eroprosessin kannalta tärkeää, sillä vain sitä kautta syntyy uusi uskottavuusrakenne mennyttä elämää kohtaan.

Singerin (1979) tutkimuksen perusteella nuorilla ihmisillä oli erityisiä ongelmia heidän irtaantuessaan myös *Children of Godista*, *Sun Myung Moonin Unification Churchista*, *Krishna-liikkeestä*, *Divine Light Missionista* tai *Skientologia-kirkosta*. Pyrkiessään palaamaan takaisin yhteiskunnan jäseniksi kultista irtaantujilla ilmeni tutkimuksen mukaan eritasoisia emotionaalisia ja psykologisia ongelmia. Moni kultista lähtenyt jäsen kertoi

tarvinneensa apua selvitäkseen yhteiskunnassa. Lisäksi irtaantujilla oli ollut vaikeuksia päätösten tekemisessä ja he olivat erityisen herkkiä vaikutuksille. Heillä esiintyi masennusta, yksinäisyyttä, pelkoa kulttia kohtaan, epäröintiä, syyllisyyttä, perustelemisen ja selittämisen vaikeutta sekä päihteiden väärinkäyttöä. Linjakumpu (2015) muistuttaakin, että hengellinen väkivalta jättää syvät jäljet ihmiseen ja voi kestää vuosia korjata emotionaalisia ja henkisiä haavoja, jotka vaikuttavat ihmisen sosiaaliseen hyvinvointiin.

Holdenin (2003) tutkimuksen perusteella sopeutumisvaikeus yhteiskuntaan ja eksyksissä olemisen kokemus johtuu siitä, että ihmisiä ei ole koskaan Jehovan todistaja kannustettu ajattelemaan itsenäisesti. Irrottautumisen jälkeen heidän on luotava täysin uudet ihmissuhteet ja ajattelutapa, joka eroaa siitä elämästä ja tavasta, jota he ovat eläneet suljetussa yhteisössä.

Karjalaisen (2011) tutkimuksen mukaan yhteisöstä irtaantujilla esiintyi psyykkisinä ja fyysisinä oireina päänsärkyä, olemassa olevien sairauksien pahenemista ja muita kipuja. Irtantumiskokemus vaikutti erityisesti eroajien sosiaalisiin suhteisiin, mutta myös suhteessa omaan uskonnollisuuteen ja uskoon. Yksi Jehovan todistajista eronnut kuvailee tutkimuksessa eroamista totaalilla yksinäisyyden tunteella ja tilanteella, jossa hänen oli täytynyt luoda täysin uudet sosiaaliset suhteet. Suhteiden luominen oli ollut aluksi vaikeaa, sillä epäluottamus ja epäluuloisuus vaivasi hänen suhtautumistaan ympäristöön. Yleisesti ottaen uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuminen koettiin uskonnollista ja maailmankuvaa avartavana kokemuksena. Kertomuksissa nähtävissä oleva positiivisuus kumpuaa siitä, että ihmiset olivat kääntäneet rankan kokemuksen voimavarakseen.

2.4 Karttaminen ja identiteetin muodostuminen

Tässä luvussa esittelen tutkimusta ja kirjallisuutta, joissa käsitellään uskonnollisista yhteisöistä eronneiden identiteetin muodostumista ja karttamiseen liittyviä asioita.

Jehovan todistajat karttavat yhteisöstä erotettua tai siitä lähtenyt henkilöä. Karttamissäännölle on olemassa Jehovan todistajien järjestön mukaan myös raamatulliset perusteet mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että järjestön jättäneen tai siitä erotetun kanssa,

varsinkaan kastetun Jehovan todistajan kanssa ei saisi pitää mitään yhteyttä. (Ruoho 2013, 314; Ruoho 2015, 283.) Kaikki yhteisöstä irtaantuneet kertoivat, että heidän perheensä ja ystävänsä katkaisivat välit heidän kanssaan. Jotkut irtaantujat lupasivat uskollisuutta yhteisölle, kunnes olivat päässeet eroon opin psykologisista vaikutuksista ja opeista. (Holden 2003.)

Bovenverkin (2011) kirjallisuuskatsauksesta on nähtävissä sama viesti. Mikäli *Krishna-liikkeestä*, *Sun Myung Moonin Unification Church* tai *Scientologi-kirkosta* irtaannutaan, tulee jäsenten katkaista kaikki välit perheeseensä ja ystäviinsä ja jättää tavanomainen elämä taakseen. Tämä johtaa aluksi sosiaalisesti eristäytyneeseen elämään. Kajsson & Mattiasdotterin (2015) tutkimukseen vastanneista suurin osa Jehovan todistajista eronneista kertoi, että heidän perheensä ei ole tavannut heitä eroamisen jälkeen.

Yhteenvetona voidaan todeta, että yhteenkuuluvuuden tunnetta arvostettiin paljon. Perheen menettämisen pelko oli suuri ja juuri tuo kyseinen pelko piti jäseniä yhteisössä, vaikka he samaan aikaan halusivat irtaantua. Vahvan sosiaalisen yhteisöllisyyden vaikutus muuttui kielteiseksi sen jälkeen, kun ihminen oli jättänyt yhteisön, sillä sosiaalinen menetys johti yksinäisyyden ja hylätyksi kokemisen tunteeseen. (Kajsson & Mattiasdotter 2015.)

Hookwayn (2015) artikkelista ilmenee, että nuorten siirtymävaihe tiukasti rajatusta uskonnollisesta yhteisöstä ulkopuoliseen maailmaan koettiin ahdistavana ja yksinäisenä kokemuksena, sillä he joutuivat kysymään itseltään kuka minä olen ja luomaan identiteettinsä uudelleen. Linjakummun (2015) tutkimustulokset viittasivat myös siihen, että yhteisön jättävä joutui luopumaan vanhasta identiteetistään ja luomaan tämän tilalle uuden. Tutkimuksesta ilmenee, että mikäli osasi tulkita oman tilanteensa siten, että uskonnollinen yhteisö on ollut väärässä asioiden suhteen on hänen erkaantumisensa helpompaa. Myös Hookwayn (2015) mukaan ihmisten täytyi luoda aivan uusi moraalinen uskomuskoodi ja uskomusjärjestelmä vanhan tilalle. Apua oli saatu esimerkiksi keskusteluista ohjaajan kanssa. Keskustelut auttoivat selkeyttämään ajatuksia, minkä seurauksena ihminen pystyi pikkuhiljaa päästämään irti siitä valtavasta syyllisyyden taakasta, jota hän tunsu kantavansa. Yhteisön jättäneet pystyivät katkaisemaan elämäntapojaan rajoittavat siteensä Jehovan todistajiin, mutta eivät yhteisöön liitettyjä moraalisia ja uskon siteitä, sillä epävarmuus, huono omatunto ja heikko itsetunto seurasivat heitä. Myös Fältin (2015) tutkimuksesta löytyy yhtäläisyyksiä sen suhteen, että niillä, jotka

kokivat jääneensä elämäkriisissä vaille tukea, ilmeni tunnetason kärsimystä ja identiteetin ristiriitaisuutta.

Holdenin (2002) tutkimuksesta ilmenee, että Jehovan todistajat rakentavat identiteettinsä rationaalisten, järkevien ja autoritaaristen periaatteiden ympärille, joista käydään neuvotteluita julkisella ja yksityisillä kentillä. Tutkijan mukaan Jehovan todistajilla on erittäin pessimistinen maailmankuva, mutta samalla Jehovan todistajat ovat myös hyvin idealistisia. Holden (2003) esittää, että oman uuden identiteetin rakentamisen ja toisaalta vanhalle rakkaalle uskollen uskollisena olemisen välimaastossa moni koki olonsa sangen ristiriitaiseksi.

Identiteetin toteuttamiseen liittyvät ristiriidat liittyivät myös Karjalaisen (2011) tutkimuksen mukaan myös parisuhteeseen, seksuaalisuuteen, tasa-arvoon sekä koulutukseen. Ristiriidat olivat myös selkeästi kytköksissä yhteisön moraal sääntöihin ja käsityksiin siitä, miten niitä tulisi noudattaa. Ronimuksen (2011) mukaan hyvään jehovantodistajuuteen liittykin olennaisena osana identiteetti ja oman minän määrittely. Moni uskonnollisesta yhteisöstä lähtenyt koki suurimmaksi muutokseksi oman itsenäisyytensä ja minän löytämisen, sillä enää he eivät kuuluneet lahkoidentiteetin alaisuuteen (Ruoho 2013). Lasten ja naisten heikompi asema heikensi itsenäiseksi yksilöksi kasvamista ja itsetuntoa (Timonen 2013).

Kaikista tutkimuksista ilmenee kautta linjan esiin huomattavasti enemmän ongelmia ja negatiivisesti koettuja asioita kuin uskonnollisten yhteisöjen tuomia hyvinvointivaikutuksia. Tämä negatiivisuus johtuu todennäköisesti siitä, että olen etsinyt tutkimustietoa ryhmistä eroamisesta enkä uskonnollisesta elämästä sinänsä. Yhteistä kaikista uskonnollisista yhteisöistä eronneille on kokemus siitä, että he jakavat kokemuksen siitä, että eroaminen on hyvin vaikeaa johtuen tiiviistä sosiaalisesta yhteisöstä, sillä yhteisö ja usko ovat määrittäneet heidän identiteettiään ja elämäänsä hyvin pitkän ajan. Lähteminen uskonnollisista yhteisöistä tai ryhmistä on hyvin vaikeaa tai liki mahdotonta. Eroamisen tai erottamisen seurauksena esiintyy eritasoisia ongelmia ja käytännön haasteita sekä eroajalle että yhteisöön jääneelle suvulle. Yhteiskuntaan sopeutuminen on ollut haasteellista, sillä ei ole tiedetty kuinka yhteiskunta toimii.

Pelko osoittautui yhdeksi yleisimmistä osatekijöistä, joka piti uskonnollisen yhteisön jäseniä kiinni heidän yhteisössään. Yhteisöistä eronneiden kertomuksista voi havaita samankaltaisuuksia liittyen terveyteen ja sosiaaliseen hyvinvointiin, kuten masennusta, yksinäisyyttä, pelkoa kulttia kohtaan, epäröintiä, syyllisyyttä ja perustelemisen tarvetta. Usein perhe ja ystävät katkaisivat välit eroajaan tai erotettuun joko kokonaan tai osittain. Lähes kaikissa tutkimuksissa tuotiin esille, että jäsenet olivat kokeneet jossain muodossa joko seksuaalista väkivaltaa, ahdistuneisuutta, pelkoa, fyysistä ja hengellistä väkivaltaa tai heillä oli eritasoisia psyykkisiä oireita.

Aikaisemmista tutkimuksista nousi esiin yhtenäisesti esiin se, että erilaisina avunsaannin tahoina ovat parhaiten toimineet internetistä löydettävä vertaistuki, diakonissapalvelut, sielunhoito ja seurakunta sekä jonkin asteinen psykiatrinen apu. Avunsaanti koettiin pääsääntöisesti hyvänä, mutta ammatti-henkilökunnalle toivottiin lisäkoulutusta uskonnollisten yhteisöjen ja niiden kulttuuritaustojen ymmärtämiseksi ja yhteisen kielen löytymiseksi.

2.5 Sosiaalinen hyvinvointi, vertaistuki ja sosiaalityön haaste

Seuraavaksi käsitellään aiempia tutkimuksia koskien sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalityön haasteita. Sosiaalityön haasteet sijoittuvat koulumaailmaan ja vertaistuen tarvetta ja merkitystä tarkastellaan eri näkökulmista käsin.

Järvån (2009) tutkimuksessa käsiteltiin Ruotsissa julkisen sektorin puolella tapahtuvan avunsaannin haasteita sekä sitä, millaisia sairauksia uusherätysliikkeistä eronneilla ihmisillä ilmeni. Julkisen sektorin puolelta oli viiden vuoden aikana hakenut apua alle 300 ihmistä. Sen sijaan Ruotsissa vaikuttavat tukijärjestöt vastaanottavat vuodessa keskimäärin 3000 puhelua ja 600 kirjettä, joissa ihmisten avunsaannin tarve vaihtelee. Tutkimukseen vastanneista 64% oli käynyt jonkinasteisessa keskusteluterapiassa yhteisöstä eroamisensa jälkeen. Tulosten mukaan keskeisiä ongelmia, joita saattaa syntyä yhteisöistä lähteneiden piirissä olivat vakavat psyykkiset kriisit, pakkokuvitelmat, hallusinaatiot, depressio, paranoidiset kuvitelmat ja syyllisyyden tunteet, jotka lamaannuttivat ihmisen arjen. Muita yleisiä ongelmia olivat painajaiset, tarkkaavaisuushäiriöt, muistiongelmat, ahdistus,

paniikkikohtaukset, disassosiativinen tila, sosiaaliset fobiat sekä alentunut omanarvontunne.

Haasteet eivät jääneet pelkästään psyykkisiin ongelmiin, vaan niiden myötä ilmeni myös muita sosiaalisia haasteita. Esimerkiksi asunnon tai työn hankkiminen saattoi olla vaikeaa, sillä monet yhteisöstä lähteneet ovat liittymishetkellä irtisanoutuneet silloisista työpaikoistaan, lahjoittaneet kaikki rahansa ja omaisuutensa yhteisölle tai velkaantuneet normaalia enemmän. Yksi tärkeä huomio, joka liittyi avunantamiseen on se, että terapeuttien on tärkeää tunnistaa missä vaiheessa irtaantumisprosessia ihminen on. Suureksi vaikeudeksi havaittiin se, että ihmisillä on hyvin paljon erilaisia sosiaalisia ongelmia, mutta hyvin vähän tietoa siitä, miten yhteiskunnassa toimitaan ja mitkä heidän oikeutensa ovat. He eivät kykene erottamaan sitä, mikä on normaalia kasvatuksen tulosta ja mikä ei, sillä useat heistä ovat kasvaneet suljetussa yhteisössä. (Järvä 2009.)

Malmström & Söderling (2016) puolestaan ovat tutkineet lasten olosuhteita uskonnollisissa laškoissa, sekä sitä, kuinka koulu ja sosiaalityön kenttä voisivat tukea lapsia, jotka ovat vahingoittuneet laškoissa. Tulosten mukaan lahkosta puhuessaan haastateltavat nostivat esiin säännöt, rutiinit ja useat eri rajoitukset, jotka heidän mielestään olivat kantava teema lahkoon uskossa. Nämä säännöt ja rutiinit poikkesivat usein ympäröivän yhteiskunnan vastaavista. Tutkimuksesta ilmeni, että sosiaalityöntekijöiden olisi hyvä pitää mielessä, että eri uskontoja voidaan harjoittaa, mutta samalla olisi kiinnitettävä huomiota lakiin, jotta lasten ja nuorten oikeudet toteutuvat eri yhteisöissä. Sosiaalityön kannalta katsottuna haaste muodostui siitä, että sosiaalityöntekijöiden oli vaikea todentaa lasten ja nuorten avun tarvetta, sillä moni yhteisö on suljettu ja lapset eivät uskalla kertoa heihin kohdistuvista asioista ja teoista. Lapset on pienestä pitäen opetettu vastaamaan tietyllä tavalla, mikäli joku ulkopuolinen kysyy heiltä jotain.

Björkmarkin (2014) tutkimuksen keskiössä on ulkopuolisuuden tunteen vaikutus ihmisen terveyteen ja kärsimykseen sekä laajemman ymmärryksen luominen hoitotyön piirissä työskenteleville. Vertailussa olivat kahden erityyppisen ryhmän kokemukset: toinen ryhmä koostui eri uskonnollisten yhteisöjen jäsenistä, toinen ulkomaalaisista opiskelijoista. Tutkimus osoittaa, että ulkopuolisuuden tunne uskonnollisissa yhteisöissä koetaan syvempänä ja vaikeampana kärsimykseenä kuin ulkomaalaisten opiskelijoiden keskuudessa. Ulkopuolisuuden tunnetta kuvataan sosiaalisena kipuna ja tuloksista voi havaita sen, että

vastaajien sosiaalinen elämä on ollut rajoittunutta. Ulkopuolisena olemista kuvattiin myös siten, että ei koettu kuuluvan osaksi enemmistöä. Moni kertoi kohdanneensa identiteettikriisin. Ongelmia aiheutti esimerkiksi oman paikan löytäminen yhteiskunnassa sekä se, että ihminen ei saanut vahvistusta kokemalleen tai että häntä ei uskottu terveydenhuollon kohtaamisissa.

Ruohon (2013, 2015) teosten mukaan vertaistuella oli suuri merkitys ero-prosessista toipumisessa, sillä vain toinen joka on kokenut saman voi ymmärtää kuinka yksin ihminen jää erotessaan Jehovan todistajista etenkin silloin, kun irtaantuja on joutunut eroamaan kokonaan perheestään ja suvustaan. Vastaajien kertoman mukaan netin vertaistukisivustot auttoivat heitä selkeästi toipumisessa. Vertaistuen merkitys myös väheni sitä mukaa, kun oma elämäntilanne selkiytyi, arkeen saatiin uutta sisältöä ja uusia ystävyys-suhteita saatiin luotua. Osa vastaajista oli saanut myös ammattiapua terapian muodossa sekä todistaja-aikana että eroamisensa jälkeen. Terapia koettiin aineiston perusteella tarpeelliseksi. Myös Karjalaisen (2011) mukaan monet lähtijät olivat saaneet apua internetin vertaistukisivustoilta, seurakunnasta tai aiemmin yhteisöstä irtaantuneilta.

Timosen (2013) tutkimuksessa vertaistuen tärkeys korostui varsinkin silloin, kun ammattiauttajat eivät ymmärtäneet irtautujia. Haasteelliseksi koettiin se, että kummankaan osapuolen lähtöoletukset eivät kohdanneet ja terapeuteilta puuttuivat peruskäsitykset ja yhteinen kieli, joiden avulla irtautuja olisi voinut keskustella omista kokemuksistaan. Tutkija huomauttaa, että sosiaaliset ja psyykkiset ongelmat kuuluvat yleisesti ottaen irtautumisprosessiin ja ne yleensä pahenevat kulttuurisen tietämättömyyden vuoksi. Tutkimustulosten mukaan vertaistuki oli vahvin saatu tuki, jonka avulla haastateltavat kykenivät kyseenalaistamaan oman uskonsa. Vertaistuki johti osittain irtaantumiseen, ollen samalla suojeleva taho joka esti irtaantujaa jäämästä täysin tyhjän päälle erohetkellä. Ratkaisevana todellisuudenkäsityksen murtajana olivat erilaiset internetaineistot jotka käsittelivät irtaantumiseen liittyviä asioita. Ilman näitä materiaaleja irtautumisprosessi ei olisi käynnistynyt.

Ruotsissa Djerf, Höök & Magnusson (2009) ovat halunneet valottaa tapaus-tutkimuksellaan lasten tilannetta eri laakoissa, kuten *Familjen*, *Livets Ord*, *Jehovan todistajat* ja *World Light Center*, sekä sitä kuinka sosiaalipalvelut voisivat paremmin vastata mahdolliseen avuntarpeeseen. Tutkimuksessa viitataan siihen, että

käyttäytymisteorian ja kiintymysteorian valossa yhteisöjen käyttämät metodit, joilla lapsia kontrolloidaan ovat hyvin haitallisia lapsille ja että lapsia tulisi suojella tällaisilta ympäristöiltä. Tutkimuksen mukaan lapset hyvin usein pakotetaan valehtelemaan ja tämä onkin yksi sosiaalityön varteenotettava haaste, sillä lasta on vaikea auttaa, jos hän ei pyydä apua. Tutkimuksen selkeä viesti oli, että sosiaalityö tarvitsee enemmän tietoutta siitä, kuinka auttaa uskonnollisen yhteisön lapsia. Moni häpesi avun hakemista, sillä heillä oli niin heikko itsetunto, että he valitsivat mieluummin äänettömän kärsimyksen. Lasten kohdalla auttaminen koettiin vaikeana, sillä tutkimuksesta käy ilmi, että lapsi näytti suojelevan vanhempiaan viimeiseen saakka. On myös hyvä huomioida, että lahkossa eletty elämä on lapselle ainoa elämä mitä hän on elänyt ja se on normaalia elämää hänelle.

Malmström & Söderling (2016) havaitsivat tutkimuksessaan, että koulut eivät aina ilmoita havaitsemistaan epäilyksistä, jolloin sosiaalipalvelut eivät kykene tarpeeksi ajoissa puuttumaan lapsen tai nuoren tilanteeseen. Tutkimuksen mukaan sosiaalipalveluiden ammattitietous suljetuista uskonnollisista yhteisöistä oli erittäin heikko. Tutkimuksen kehittämisidea oli, että koulutettaisiin ihmisiä tukemaan ja tapaamaan lapsia jotka kasvavat suljetuissa uskonnollisissa yhteisöissä, vastaavasti kuin on koulutettuja ihmisiä tarjolla ero-, väkivalta- tai päihdelapsille.

Yhdeksäntoista vuotta sitten Ruotsissa tehtiin *I God Tro* (SOU 1998:113) valtioselvitys, jonka tarkoituksena oli kartoittaa lahkoista lähteneiden avuntarvetta. Arviolta noin 100:lla ihmisellä on vuosittain avuntarve, johon he hakevat apua hoitohenkilökunnalta. Selvityksestä ilmeni, että useampi ihminen hakisi apua mikäli hoitohenkilökunnalla olisi paremmin tietoutta niistä ongelmista, joita uskonnollisesta yhteisöstä eroaminen tuottaa. Selvityksestä ilmeni myös, että moni ihminen jätti hakeutumatta avun piiriin häpeän ja oman leimaantumisen vuoksi. Lasten tilanteen selvittäminen erilaisissa lahkoissa oli haasteellista tiedonpuutteen vuoksi. Avuntarpeen kohdistamiseen esitettiin säädöksiä ja ohjeistuksia. Kouluja sekä sosiaalipalvelun yksiköitä ohjeistettiin ja viesti oli selkeä, että on sosiaalipalveluiden tehtävä ja vastuu ottaa selvää erilaisista kulteista ja niiden toimintatavoista, jotta lapsia lahkojen sisällä voidaan suojella ja että heidän oikeudet toteutuvat. Selvityksessä otettiin myös huomioon lainsäädännöllinen haaste sen suhteen, että jokaisella ihmisellä on itsemääräämisoikeus sen suhteen mitä uskontoa hän harjoittaa. Ruotsin lainsäädännössä on puutteellisuuksia koskien yksityis- oikeuden suojaan kun

kyseessä on lahko. Tulosten mukaan lahkosta eronneiden ongelmat ilmenivät psyykkisinä, hengellisinä, sosiaalisina, taloudellisina, lääketieteellisinä ja oikeudellisina avuntarpeina.

Karjalaisen (2011) tutkimuksesta puolestaan käy ilmi, että vastaajat kokivat ongelmalliseksi löytää virallista auttajatahoa. Omista kokemuksista oli vaikeaa tai lähes mahdotonta keskustella kenenkään kanssa. Kertomuksista nousee vahvasti esiin kokemuksen merkitys, mikä auttaa ymmärtämään ja jäsentämään tapahtunutta eroa yhteisöstä. Vastaajien mukaan tasapaino oli löytynyt vasta sitten, kun asian oli voinut selittää itselleen. Keskeisintä kaikille vastaajille oli se, että eron jälkeisessä elämässä he kokivat olevansa oman elämänsä herroja, jotka itse vastasivat omista ajatuksistaan.

2.6 Tutkimuskysymykseni

Aiemmissa tutkimuksissa on käsitelty Jehovan todistajista eroavien identiteetin uudelleen rakentumista ja muodostumista. Tutkimuksista ilmenee eroprosessin aiheuttamia eritasoisia henkisiä oireita. Tutkimusta, joka liittyy avun tarjoamiseen tai siihen miten apua voidaan onnistuneesti kohdentaa, on niukasti saatavilla. Ongelmat ja haasteet, sekä niitä tuottavat ilmiöt ovat tiedossa mutta vastaus kysymykseen, miten auttaa, jää usein tutkimuksissa vastaamatta. Tästä syystä toivon tutkimuksellani saavani vastauksia siihen, että miten auttaa kun taustalla on vaikuttavana tekijänä suljettu uskonnollinen yhteisö.

Tutkimuskysymykseni on:

- *Millaisia tarinoita Jehovan todistajat kertovat uskonyhteisöstä irtautumisesta?*

Alakysymyksinä toimivat:

- *Millaisia avunsaannin haasteita tarinoissa ilmenee ryhmästä irtautumisessa?*
- *Millaista apua on saatu tai toivottu ryhmästä irtautumisen jälkeen?*

Analyysissä toimii rinnakkain kaksi eri tasoa. Ensimmäiselle tasolle sijoittuvat tarinat siitä, millaista on ollut syntyä ja kasvaa Jehovan todistajana ja mitkä asiat tai murroskohdat laittoivat eroprosessin liikkeelle. Tällä tasolla tarinat ovat henkilökohtaisia kertomuksia ihmisten omista kokemuksista ja tunnetiloista jotka nivoutuvat toisiinsa. Tarinat käyvät

vuoropuhelua kulttuurisen mallitarinan ja yhteiskunnassa olevien olettamusten varassa. Tutkimuksen tavoitteena on nostaa esiin avunsaannin mahdollista tarpeellisuutta ja merkitystä eroprosessin eri vaiheissa haastateltavien omien tarinoiden ja kokemusten pohjalta. Tarkastelen näitä asioita enemmän tutkimukseni analyysiosiossa. Tavoitteena on myös luoda keskustelua sosiaalityön ja eri auttamistahojen keskuuteen siitä, miten kohdata ihminen joka on eronnut Jehovan todistajista.

Jehovan todistajat muodostavat noin 8 miljoonan maailmanlaajuisen yhteisön, jota yhdistävät yhteiset säännöt, toimintatavat ja esimerkiksi samoina viikonpäivinä tapahtuvat kokoukset. Kirjallisuus, videomateriaalit ja ohjeistukset ovat kaikkialla samanlaiset. Todistajat muodostavat suljetun yhteisön, jonka toimintatapoihin kuuluvat yhteiset kulttuuriset perinteet, jotka pitävät ryhmän sisäistä järjestystä yllä. Ulospäin järjestö näyttäytyy hyvinvoivana ja antaa itsestään positiivisen ja kohteliaan kuvan. Aiemmissä tutkimuksissa on kuitenkin selvinnyt, että yhteisöelämällä on myös varjopuolensa, vaikka sitä ei halutakaan myöntää (Kuusela 2001). Syy siihen, miksi nämä haasteet eivät tavallisesti nouse esiin, selittyy sillä, että useat uskonnolliset yhteisöt ovat suljettuja heidän yhteisönsä ulkopuolella eläviltä ihmisiltä. Tutkimukseni kannalta on mielenkiintoista selvittää, miten nämä järjestön sisäiset toimintamallit ovat sidoksissa eroprosessiin ja mahdolliseen avunsaantiin.

3. TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Teoreettisissa keskusteluissa käsitellään sosiaalisen ryhmän käsitettä, ryhmän toimijuutta ja yhteisöllisyyttä, uskonnon tehtävää ja vuorovaikutusta ryhmässä sekä kollektiivista todellisuutta. Teoria koskee sitä, miten yhteisöt ja ryhmät muodostuvat sekä mitkä ovat ne mekanismit, jotka pitävät ryhmää koossa ja miten niistä irtaudutaan.

3.1 Uskontoelämä

Sosiologian näkökulmasta tarkasteltuna uskonto on kollektiivista vaikuttamista. Ihmiset toimivat ja elävät yhdessä. Émile Durkheimin (1858–1917) sanotaan olevan ranskalaisen sosiologian perustaja. Hänen näkemyksensä mukaan sosiaalisia ilmiöitä on mahdollista tulkita monella eri tavoin, esimerkiksi yhteiskunnallisen muutoksen tai juurtuneisuuden näkökulmista. ”Yhteiskunta = moraalisuus = solidaarisuus” on yksi Durkheimiin yhdistetty yhtälö. Varsinkin alkukantaiset yhteisöt muodostavat itsensä kollektiivisesta eli yhteisöllisestä tietoisuudesta, kun taas modernit ja monimutkaisemmat yhteiskunnat tuottavat vastaavat toiminnot yhteisöllisistä representaatiosta.

Erilaiset käyttäytymismuodot, ideat, arvot ja uskomukset muuttuvat vuorovaikutuksen alaisuudessa yhteiskunnallisiksi tosiasioiksi. Nämä tosiasiat ovat ihmisen ulkopuolella vallitsevia instituutioita kuten politiikka, uskonto, talous, etiikka ja laki. Nämä faktat myös asettavat rajoituksia ja erilaisia pakotteita yksilöille ja näin ollen ne eivät ole pelkästään ulkokohtaisia. Kun Durkheim puhuu mekaanisesta solidaarisuudesta on kyse siitä, että perinteet, yhteisöllinen tila, moraalit ja yhteisöllinen monimuotoisuus määrittävät yksilöllisyyttä, jossa on yhteisöllinen tietoisuus. Paikkasidonnaisuuteen, verisiteisiin ja uskontoon perustuvat yhteisöt muodostavat puolestaan toisistaan riippumattomia elementtejä. (Acebo Ibanes 2015, 31–33.)

Erilaisia näkökulmia uskontoon on esitetty yhteiskuntatieteissä jo 1800-luvulta saakka. Uskonto ei ole tarpeellinen yhteiskunnalle moraalisisessa tai abstraktissa mielessä, vaan se on eräänlainen mekanismi, joka auttaa ihmisiä lähentymään. Uskonnollisten arvojen avulla voidaan vahvistaa kulttuurista juurtuneisuutta sekä moraalista yhteisymmärrystä, kuten

yhteisölliset siteet vastaavasti vahvistavat yhteiskunnan juurtuneisuutta ja järjestystä. Uskonnollisuus alueena rakentaa yhteiskuntaa, eikä se näin ollen ole ihmistä rajoittava tekijä, kun on kyse yksilöllisyydestä ja riippumattomuudesta.

Uskonnossa pyhyys ei ole sidoksissa ainoastaan kysymyksiin, jotka koskevat moraalisia ohjeita, oppia tai uskoa vaan se kytkeytyy myös yhteisöllisiin seremonioihin ja rituaaleihin sekä yhteisöön itseensä ja sen sisällä vallitsevaan hierarkiaan, auktoriteettiin ja järjestykseen. Durkheimin mukaan uskonnolliset seremoniat ja toimitukset luovat läheisyyttä ja vuorovaikutusta ihmisten välille. Jäsenet tuntevat olevansa samaa perinnettä sekä osa yhteistä ja samaa uskomuslähdetä. Pyhä yhteisö, joka kykenee luomaan hengellisen yhteenkuuluvuuden on erinomainen ja äärettömän tehokas juurruttava tekijä. (Acebo Ibanes 2015, 36–37.)

Durkheimin (1980, 269–270) teorian mukaan uskonnon tehtävänä on paitsi lisätä yhteenkuuluvuuden tunnetta ja ylläpitää me-henkeä myös ilmaista vertauskuvallisesti itse yhteisöä. Uskonnon avulla yhteisö kykenee luomaan yhteisesti jaettuja ”esityksiä”, joiden avulla jäsenet jakavat saman käsityksen todellisuudesta. Jokaisessa uskonnossa on aina positiivinen ja negatiivinen puoli, jotka liittyvät toisiinsa ja ovat riippuvaisia toisistaan mutta on tärkeää osata erottaa ne toisistaan, jotta ymmärrämme niiden välisen yhteyden.

Pyhät olennot määritellään eri olentoina ja niille on tyypillistä laadullinen erilaisuus maallisiin olentoihin verrattuna. Yleensä ne sulkevat pois toisensa mutta erään riittiryhmän ajatus on yllä pitää tätä kyseistä eroa, sillä niiden tarkoitus on estää toista tulemasta omalle alueelle ja samalla estää asiaankuulumatonta sekoittumista. Negatiivinen riitti ei määrää uskovalle mitään määrättyjä tekoja, vaan ne rajoittuvat kieltämään tiettyjä toimintatapoja. Tästä syystä näillä kaikilla kielloilla on *tabujen* muoto.

Merja Laitinen (2009, 5) puhuu tabuista suhteessa sosiaaliseen järjestykseen. Laitisen mukaan sosiaalisten yhteisöjen omat kulttuuris-historialliset toimintatavat ja käytännöt synnyttävät tabuja. Tabuihin liittyy sosiaalisen elämän ja siihen nivoutuvien erilaisten ilmiöiden rajoittaminen. Tällaiset rajoitteet ja kiellot ylläpitävät normisidonnaista sosiaalista järjestystä. Durkheim muistuttaakin siitä, että uskonnollisten kieltojen rikkomisesta seuraa aina epäjärjestystä ja rikkomuksen tekijän on kärsittävä siitä koituva tuomio. Spontaaneja ja automaattisia tuomioita täydentää kuitenkin aina todellinen

rangaistus ja näitä rangaistuksia jakavat ihmiset. Rangaistukset voivat olla luonteeltaan esimerkiksi julkisia nuhteluita tai moitteita. Uskonnollisiin kieltoihin kytkeytyy kuitenkin aina ajatus pyhydestä, jonka tarkoitus on ylläpitää kunnioitusta. (Durkheim 1980, 270–271.)

Durkheimin ajatus pyhästä auttaa jäsentämään tutkimustani siinä, miten Jehovan todistajien järjestö nojautuu yhteisesti jaettuihin uskomuksiin ja toimintatapoihin. Näiden yhteisten uskonnollisten arvojen avulla voidaan vahvistaa ryhmän sisäistä moraalista yhteisymmärrystä. Uskonnon avulla voidaan ylläpitää sisäistä järjestystä, joka puolestaan lisää ihmisten välistä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Me-henkeä voidaan puolestaan ylläpitää erilaisten seremonioiden ja tapaamisten avulla, jotka luovat vahvan hengellisen yhteenkuuluvuuden tunteen yhteisöön ja sen jäsenien kesken.

3.2 Sosiaalisen ryhmän käsite ja kollektiivinen todellisuus

Jokaisella meillä on oma todellisuutemme, jossa me elämme ja vietämme aikaa. Me jaamme tämän todellisuuden yleensä ympärillä olevien ihmisten ja perheenjäsenten kesken mutta se ei ole mikään itsestäänselvyys. Perhe itsessään muodostaa jo ryhmän, jota emme lähtökohtaisesti voi valita. Ihmisellä on usein tarve kuulua myös johonkin laajempaan kokonaisuuteen. Oman tutkimukseni kohderyhmänä toimii Jehovan todistajien suljettu yhteisö. Jehovan todistajat jakavat keskenään yhteiset toimintatavat, arvot ja säännöt joiden mukaan he toimivat ryhmässä sekä paikallisesti, kansallisesti, että kansainvälisesti. Heidän järjestönsä säännöt saattavat poiketa yhteiskunnassamme vallitsevista säännöistä ja toimintatavoista huomattavasti. Tutkimuksen kannalta onkin tärkeää pyrkiä ymmärtämään näitä kahta erilaista todellisuutta.

Kuuselan (2001, 304–305) mukaan yhteisön tai sosiaalisen ryhmän käsitettä ei voida määritellä yksiselitteisesti, kun niitä käsitellään sosiaalitieteissä, sillä yhteisöjä on mahdollista luokitella samalla tavalla kuin sosiaalisia ryhmiä niiden toiminnan sisällön, vuorovaikutuksen luonteen, tavoitteen, koon tai vaikkapa alueellisen sijainnin mukaan. Jo tämä kertoo sen, että yhteisöjä on olemassa yhtä paljon kuin on erilaisia luokitteluperusteitakin. Perinteisesti ajateltuna yhteisöille on löydetty kolme keskeistä

kriteeriä, jotka ovat *vuorovaikutus*, *symbolinen yhteys* sekä *alueellisuus*. Yhteisöt on aina mahdollista nähdä erilaisina sosiaalisina ilmiöinä, jotka perustuvat säännölliseen kohtaamiseen ja yhteisiin kulttuurisiin perinteisiin. Historiallisen aineiston valossa on jälkikäteen tullut julki, että yhteisöelämän sisältö ei aina ole ollut niin harmonista kuin myöhemmissä esiintyneissä yhteisöteorioissa on uskottu. Yhteisöelämän tarkasteluun liittyy usein romantisoivia ennakko-odotuksia sekä nostalgisia piirteitä.

Tutkimukseni kannalta onkin mielenkiintoista saada näkökulmaa siihen, millaista Jehovan todistajien yhteisöelämä lapsuus- ja nuoruusaikana on haastateltavieni kertomana ollut. Vahvistuuko jokin yhteiskunnallinen mallitarina vai kertovatko he haastattelussa jotain aivan muuta.

On luonnollista, että ihminen kasvaa ja kehittyy vuorovaikutuksessa sosiaalisen ja kulttuurisen sekä määrätynlaisen luonnonympäristön kanssa. Juuri tämän vuorovaikutuksen seurauksena ja avulla ihminen sosiaalistuu ja liittyy tietyn ympäristön jäseneksi. Normaalisti tämä välittyy ihmisille heidän omien perheenjäsentensä ja sukulaistensa kautta. Jatkuva vuorovaikutus ympäristön kanssa muodostaa ja vahvistaa myös ihmisen minuutta. Jokaiselle meistä on muodostunut oma geneettinen perusta jo ennen syntymäämme, mutta se muovautuu ja kehittyy sosiaalisen kehityksen kautta, jonka me itse tuotamme vuorovaikutuksessa sosiaalisen ympäristömme kanssa. Samalla tuotamme vastavuoroisesti sosiaalista ympäristöä toisillemme. (Berger & Luckmann 1995, 60–65.)

Tutkimukseeni osallistuneet entiset Jehovan todistajat ovat kaikki kasvaneet, noudattaneet ja jakaneet yhteisesti opittuja sääntöjä, uskonnollisia arvoja sekä moraaliksi käsityksiä. He ovat lapsesta tai nuoresta aikuisuudesta saakka muovautuneet osaksi oman yhteisönsä jäsenyyttä ja arvomaailmaa. Ainoastaan yksi on valinnut jehovantodistajuuden liittymällä järjestöön nuorena aikuisena. Muut haastateltavat ovat kasvaneet jehovantodistajuuteen. Todistajien yhteisöllisyys ja toimintatavat ovat vaikuttaneet ja muovanneet haastateltavien identiteettiä ja tapaa toimia sekä ajatella ryhmässä varhaisista vuosista lähtien. Tutkimuksen kannalta on mielenkiintoista pyrkiä saamaan vastauksia siihen, mistä heidän oman ryhmänsä kollektiivisesti muodostunut todellisuus ja sisäisen ryhmän käsite on muodostunut.

Ryhmät toimivat ja pysyvät kasassa monin eri tavoin. Pelolla hallitseminen on yksi tehokas tapa pitää yhteisöä kasassa, sillä pelon avulla on mahdollista ylläpitää eritasoista kontrollia ja saada ihmiset toimimaan tietyllä, toivotulla tavalla. Tutkimuksessani haluan kiinnittää huomiota siihen, millaisille opetuksille ja ilmiöille jehovantodistajuuteen kasvaneet lapset ovat mahdollisesti altistuneet. Kiinnostavaa on myös kuulla, mitä tapahtuu, kun eroprosessiin ryhdytään. Jos palaamme sosiaalipsykologisen tutkimuksen alkuvaiheisiin, oli Burrin (2004) mukaan ryhmien tutkimuksen keskiössä pelko. Pelko siitä, että väkijoukon tai ryhmän olisi mahdollista murentaa yksilön moraalit ja rationaalisuus (Burr, 2004, 88). Brown (1988) puolestaan väittää, että ryhmän sisäisten jäsenyyksien negatiivisten seurauksien korostaminen on harhaanjohtavaa. Sen sijaan, että me muuttuisimme ryhmän sisällä nimettömiksi ja ikään kuin menettäisimme identiteettimme, on ryhmän sisäisellä toiminnalla päinvastoin mahdollisuus pönkittää meidän identiteettiämme.

Ryhmässä toimimista voidaan tarkastella myös kuten Järvä (2009, 37–38), jonka näkemyksen mukaan asiaa tarkastellaan sosiaalisen vahvistus teorian eli *social proofin* mukaan. Tämä perustuu ajatukseen, että silloin, kun tunnemme itsemme epävarmoiksi erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa, me katsomme ympärillemme ja tarkkailemme miten muut ihmiset käyttäytyvät. Ongelma tämän metodin suhteen on se, että emme tule ajatelleeksi, että muut ihmiset tekevät aivan samalla tavalla kuin me. Hekin tarkkailevat ympäristöään saadakseen ohjausta. Meidän ominaisuutemme altistaa itsemme eri vaikutuksille on jotain, mitä esimerkiksi myyjät ja kauppiat osaavat hyödyntää. Järvän mukaan juuri nämä ennalta suunnitellut teot sisältävät vahvaa sosiaalista voimaa koskien ryhmiä, sillä me seuraamme, miten muut ryhmän jäsenet käyttäytyvät, minkä jälkeen toimimme samalla tavalla. Omakuvamme alkaa muuttua hiljalleen kognitiivisen dissonanssin seurauksena ja kohta huomaamme matkivamme ryhmän muita jäseniä. Tätä toistemme matkimista kutsutaan myötämieliseksi vaikuttamiseksi. Totaalisissa yhteisöissä vastaavanlainen dynamiikka puuttuu kokonaan, jolloin toivotunlaisesta käyttäytymisestä on olemassa vain ideaalikuva, jota kaikki ihmiset tavoittelevat tiedostamattaan.

Järvän (2009) sosiaalinen vahvistusteoria auttaa jäsentämään ryhmän yhteneväistä toimintaa ja käyttäytymismallia myös omassa tutkimuksessani. Jehovantodistajien järjestön jäsenet noudattavat järjestönsä johtajan ohjeistuksia, mutta samalla he myös tarkkailevat toisiaan ja valvovat, että kaikki toimivat samalla tavalla. Jäsenet voivat milloin tahansa

”käräyttää” kanssaveljen, mikäli hän toimii vastoin järjestön sääntöjä. Tällä tavalla jäsenet kontrolloivat toisiaan sisäisesti.

Yhteisön käsite itsessään on jo hyvin laaja ja se voi sisältää kansakuntia, valtioita, ihmiskuntia, yhteiskuntia, kielen tai rodun mukaan määrittyviä ihmisryhmiä, joiden ryhmäkoot voivat vaihdella muutamasta ihmisestä aina maailmanlaajuisiin ruokakuntiin. Tutkimukseni keskiössä olevat entiset Jehovan todistajat ovat ennen eroprosessiaan olleet osa laajempaa, kansainvälistä yhteisöä jossa sen jäsenet ovat toimineet yhteneväisesti. Yhteisöt voivat sisältää aatteellisia muodostumia, joiden vuorovaikutusmuodot vaihtelevat keskenään. Yhteisöjen perustana voivat toimia sekä poliittiset että taloudelliset seikat tai yhteisyys voi myös perustua maailmankatsomukseen, tunteisiin, mieltymyksiin, vuorovaikutukseen tai sukulaisuuteen. (Lehtonen 1990, 15; Kuusela & Saastamoinen 2001, 304.) Yhteisöt edustavat myös erilaisia käsityksiä siitä, millaisia valintoja meidän ihmisten tulee tehdä jotta voimme elää eettisesti arvokasta ja hyvää elämää, sekä käsityksiä siitä, mikä on oikein ja väärin. (esim. Linjakumpu 2012; Nenonen 2013.)

Lehtosen (1990, 14) näkökulmasta tarkasteltuna yhteisöä ei lähestytä niinkään ajankohtaisena aiheena, vaan teorialistoriallisena ja käsitteellisenä ilmiönä. Yhteisöllisyys ja yhteisö liittyvät tiettyihin sosiaalisten vuorovaikutusten tapoihin ja ryhmämuodostumiseen. Modernissa yhteiskunnassa ihmisten toimintaa ei jäsennetä heidän toiveidensa ja halujensa pohjalta vaan ihmisten elämää rajoittavat yhteiskuntarakenteelliset tekijät, jotka tavallaan ohjaavat toimintaamme tiedostamattamme.

Wilsonin (2009, 21–23) näkemyksen mukaan yhteisöihin kuulumisen puolestaan tarkoittaa sitä, että me huomioimme sen, että kohteena olevat asiat ovat jatkuvasti muutostilassa ja että huomiokykymme on koko ajan koetuksella. Ihmisillä, tiimeillä, perheillä ja yhteisöillä on yhteisenä piirteenä ”vetovoima”, jota läheisyyden ja massan lisääntyminen kasvattaa. Wilson toteaaakin, että ihmiset pelkäävät ja luottavat toisiinsa vähemmän silloin kun he eivät ole tekemisissä keskenään. Tästä seuraa, että ihmiset lisäävät kontrollointia ja säättävät lisää sääntöjä sekä alkavat valvoa toisiaan entistä enemmän ja tarkemmin, että sääntöjä noudatetaan. Ihmisistä alkaa tuntua, että heidän on pakko valvoa toisiaan, vaikka juuri valvonnanalaisina ihmiset työskentelevät huonoimmin ja etsivät vain keinoja, joiden avulla voisivat olla noudattamatta sääntöjä voidakseen vakuuttaa omaa

riippumattomuuttaan. Pitkäkestoinen valvonta johtaa kasvavaan irrallisuuteen, mikä on lisääntyvä ongelma läntisissä organisaatioissa.

Wilsonin näkemys tukee tutkimuksessani Jehovan todistajien järjestön toimintamalliin liitettävää kontrollia ja valvontaa yhteisön sisällä. Päädyin työssäni ryhmän prosessia ja toimijuutta sekä sosiaalista vahvistusta käsittelevään teoriaan, joka auttaa ymmärtämään ryhmien sisällä tapahtuvia ilmiöitä. Tutkimukseni edetessä olen tullut tietoisemmaksi ryhmän toimijuudesta ja siitä, miten ryhmän sisäiset toimintatavat vaikuttavat ihmisen käytökseen, sallivuuteen ja jaksamiseen.

3.3 Uskonnon tuoma turva yksilölle ja ryhmälle

Tutkimukseni kannalta on hyvä kiinnittää huomiota myös uskonnon hyvää tekeviin vaikutuksiin sekä siihen, että suurimmalla osalla ihmisistä on jokin, mihin he uskovat. Ihminen on siitä mielenkiintoinen, että hän viihtyy sekä ryhmässä, että yksin. Tutkimukseni myötä olen havainnut, että yhteisöllisyyden, samaistumisen ja yhteenkuuluvuuden tunne on ihmisille tärkeää. Se, mikä sitoo tutkimuksessani ihmisiä yhteen, on jehovantodistajuus, mutta samalla se on myös erottanut haastateltavani siitä.

Wikströmin (1999, 44–47) mukaan ihmisillä on myös tarve tulla nähdyksi, rakastetuksi ja kaivatuksi. Uskonto on vahvasti kulttuuririippuvainen ja siksi onkin tärkeää ymmärtää eri kulttuureissa ilmeneviä uskontoja. Kristus voidaan kohdata ehtoollisella, ihmiset muistuttavat toisiaan Jahvesta synagogassa tai Allahista moskeijassa, missä päivittäisiin rukouksiin vastataan. Näitä pidetään ihmisten keskuudessa hyvin todellisina kokemuksina. Se, onko tuolla ”ylhällä” jotain objektiivisesti annettua, ei kuitenkaan ole tutkijoiden määriteltävissä. Miksi ihminen sitten on uskovainen? Joku voi todeta, että usko antaa hänen elämälleen tarkoituksen ja että ikuiset kysymykset saavat kohtuulliset tulkinnallisuuden raamit. Toisin sanoen uskonto perustuu kognitiiviselle ja intellektuellille tarpeelle. Toiselle usko taas tuo turvaa ja lohdutusta, sekä jumalallisen läsnäolon erityisesti kärsimyksen ja kuoleman edessä, jolloin puolestaan puhutaan emotionaalisesta tarpeesta. Joillekin usko antaa yhteisöllisyyden tunteen ja yhteisen kehyksen. Universaalisesti

ajatellen voidaan puhua ”olemassaolon kaipuun olemuksesta”, eli meillä on niin sanotusti sosiaalisen motiivin kaipuu.

Ryhmällä on valtava vaikutus siihen, miten yksilö vaikuttaa subjektiiviseen todellisuuteensa. Jokainen ihminen on suhteessa johonkin ryhmään, kuten esim. perheeseen, seurakuntaan, opiskelutovereihin tai urheilupiiriin. Jotta uskonnollinen todellisuus voidaan säilyttää, tarvitaan muun muassa ryhmistä koostuva sosiaalinen struktuuri ja instituutio. Ajatuksia on välitettävä ja siirrettävä ihmiseltä toiselle. Ja jotta ajatukset pysyvät hengissä, tarvitaan jatkuvaa vuorovaikutusta muiden merkittävien henkilöiden kanssa, joihin yksilö on yhteydessä. Sosiaalisessa struktuurissa tapahtuvassa vuorovaikutuksessa ryhmä voi muodostua ryhmästä ihmisiä, jotka jakavat yhteisen mielenkiinnon.

Tämän lisäksi ryhmällä on yhteisiä arvoja ja normeja sekä joukko erilaisia positioita tai rooleja, joita ryhmän jäsenet omaksuvat itselleen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Kun joku identifioituu johonkin rooliin, reagoi ryhmä vastaavasti eri tavoin. Ryhmä vahvistaa erilaisia rooli-identifikaatioita käyttäytymisen kautta. Esimerkiksi kun joku menestyy vaikkapa kilpailuissa, niin viiteryhmä osoittaa sen. Tällä tavoin ryhmä siis reagoi yksilölle asetettavilla vaatimuksilla ja odotuksilla. Silloin, kun joku ei jostain syystä täytä näitä odotuksia ja vaatimuksia, on mahdollista syntyä ristiriitoja. Oletetaan, että joku liittyy uskonnolliseen lahkoon. Tällöin voimme tarkastella lahkoon omaa symboliuniversumia ja sitä, miten sen tietyt osat tästä universumista näyttäytyvät uuden jäsenen tietoisuudessa. Tämän lisäksi tulisi myös ottaa huomioon yksilön paikka kyseisessä ryhmässä, sillä ihmisen ryhmässä esittämä sosiaalinen aktiivisuus ja rooli määrittävät laajemmin, mitä informaatiota symbolijärjestelmästä valitaan. (Geels & Wikström 1999 75–77; Järvä 2009.)

Tutkimuksen edetessä aloin kiinnittää enemmän huomiota uskonnollisen ryhmän vaikutukseen yksilön elämässä sekä siihen, kuinka ryhmän vaikutus sen sisällä muuttuu eroprosessin alkaessa. Haastatteluiden sisällöt antoivat minulle uutta perspektiiviä ja jouduin tutkimukseni muodostumista koskevien uusien valintojen eteen. Olen joutunut miettimään uudelleen, millaista tietoa tuon esille, ja miten, sillä niin monet asiat nivoutuvat toisiinsa luoden ryhmän sisälle erilaisia ilmiöitä ja jännitteitä.

4. METODOLIGISET LÄHTÖKOHDAT JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Ihminen on kautta aikojen tuottanut tarinoita jo paljon ennen kuin hän on osannut kirjoittaa. Me kerromme tarinoita toisillemme jakaaksemme ja saadaksemme ymmärrystä sekä itsellemme että toisille. Tutkimuksessani olen halunnut saavuttaa tarinoiden avulla tietoa ja ymmärrystä. Tarinat, joita jaamme toisillemme yhdistävät meitä ja juuri näiden tarinoiden välityksellä meidän on mahdollista ymmärtää toistemme elämää ja kokemuksia.

Viimeisten vuosikymmenten aikana tarinat ja kerronnallistaminen ovat saavuttaneet enemmän arvostusta tutkimuksen kentällä. Kerronnallisen tutkimuksen käyttö on lisääntynyt 1980 –luvun jälkeen eikä se enää ole ainoastaan pelkästään kielitieteilijöiden ja historioitsijoiden käyttämä metodi. Muutkin humanistiset ja yhteiskuntatieteelliset suuntaukset ovat myös alkaneet kiinnostua narratiivista. Narratiivinen teoria ja analyysi ovat kehittyneet ja nousseet puheenaiheeksi sosiologian, antropologian, etnologian, pedagogiikan sekä psykologian kentillä. Tarinat ja tarinan kerronnallistaminen ovat saaneet suuremman merkityksen myös sekä kliinisessä että käytännön lääketieteellisissä piireissä, sosiaalityössä ja psykoterapiassa. (Johansson 2008, 17.)

Tutkimukseni lähtökohtana ovat ihmisten kertomat tarinat. Ymmärtääksemme jotain tiettyä murroskohtaa tai ilmiötä ihmisen elämänkaareissa, tulee meillä olla laajempi kokonaiskuva asiasta. Tarinoiden avulla pystymme kertomaan ja jäsentämään omaa elämäämme muille ihmisille. Tarinat sekä erottavat, että sitovat meitä ihmisiä ja kansakuntia yhteen. Ne myös elävät ja muuttavat muotoaan ajan kuluessa sekä eri ihmisten kertomina eri elämänvaiheissa.

Olen jaotellut kuulemani ja litteroimani tarinat ajallisesti kolmeen osaan pyrkien löytämään tarinoista samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia, jotka mahdollisesti toistuvat tarinan kerronnassa.

4.1 Narratiivinen tutkimus

Jo 1960-luvulta lähtien on sosiaalipsykologian metateoreettisissa keskusteluissa pyritty löytämään toisenlaisia lähestymistapoja vallitsevalle tavalle ymmärtää ihmisen psyyken kehitystä ja mieltä. Keskeisiä lähestymistapoja ovat olleet sosiaalis-konstruktivistinen, toimintateoreettinen, sosiaalis-konstruktionistinen sekä poststruktuurainen ajattelutapa. Yhteistä näille kaikille on merkityksen käsite. (Hänninen 1999, 26.)

Narratiivisella teoriolla ja tutkimuksella on pitkä historia ja se ulottuu monen eri tieteenalan piiriin kuten antropologiaan, kieli- ja kirjallisuustutkimuksen sekä sosiaalisen konstruktionismin teoriaperinteeseen (Hänninen 1999, 16–17). Narratiivisessa lähestymistavassa ei ole mitään yhteneväistä teoreettis-metodologista suuntausta, vaan kyseessä on ennemminkin tieteiden välinen vuoropuhelu. Tässä vuoropuhelussa tarinan käsite on mahdollista ymmärtää eri tavoin, riippuen asiayhteyksistä. (Laitinen & Uusitalo 2008, 110.) Hännisen (2015) mukaan narratiivisessa tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat ihmisen itsestään kertomat tarinat. Niiden avulla myös omassa tutkimuksessani on mahdollista tarkastella sitä, miten ihmiset kertovat toiminnastaan, identiteetistään ja erilaisista kehitysprosesseistaan sekä ihmisten elämätarinoiden suhdetta kulttuuriin mallitarinoihin.

Metodologisesta näkökulmasta tarkasteltuna tarinat ovat kiinnostavia ja ne ovat myös mahdollista nähdä yhtenä monista tiedonlähteistä kun tarkastelemme sosiaalisen todellisuuden rakentumista. Tämän mallin mukaan tarinoihin suhtaudutaan siten, että ne nähdään kielellisen tai diskursiivisen muotoina. Tarina esimerkiksi eroaa argumentista, saarnasta tai kuvaelmasta. Kun tarina on valittu metodologiseksi työkaluksi, voidaan haastatteluita analysoida tarinoina ja vastauksina kysymyksiin voidaan esittää ”*mitä sitten tapahtui*” ja keskittyä narratiivisiin näkökohtiin. (Hydén 1997.)

Narratiivinen lähestymistapa on saavuttanut viime vuosina kasvavaa kiinnostusta myös sosiaalityön, terapian ja kuntoutuksen piirissä. Niissä on asiakastyön tavoitteena saavuttaa asiakasta löytämään korvaavia tarinoita elämäänsä rajoittaville ja hallitseville kokemuksille. Korvaavien tarinoiden avulla asiakkaalle on mahdollista nostaa esiin hänen hyviä puoliaan, hakea toisenlaisia näkökulmia hänen kokemaansa menneisyyteen sekä rakentaa tulevaisuutta myönteisellä tavalla. (Laitinen & Uusitalo 2008, 115.)

Andrewsin (2010, 151) mukaan me rakennamme narratiivien kautta kokemuksiamme, sillä ne ovat tavallaan keino, jonka avulla me järjestämme muistojamme. Me olemme ne tarinat, joita me kerromme ja joita me elämme. Tarinat ovat osa identiteettiämme ja ilman näitä tarinoita me menettäisimme kompassimme.

4.2 Sisäinen tarina ja kulttuurinen tarinavaranto

Sisäisessä tarinassa on ensisijaisesti kyse jatkuvasta luovasta prosessista, jossa ihminen tulkitsee oman elämänsä tapahtumia (Hänninen 1999, 21). Hänninen lainaa teoksessaan Aristoteletta: ”sisäisessä tarinassa” on ”alku, keskikohta ja loppu”. Keskeisintä narratiiville on siis se, että se on aina ajallinen, sillä tarinassa on aina alku, keskikohta ja loppu, jotka seuraavat toisiaan aikajanallisesti. Olennaista on myös, että aineistosta voidaan nostaa esiin tarinallinen merkitysrakenne. (Hänninen (2015, 171.) Narratiivissa on mukana aina myös juoni, tosin juoni on hyvin valikoiva eli se kiinnittää huomion ainoastaan niihin seikkoihin, joilla on juonellisesti merkitystä tarinan etenemisen kannalta. Niinpä tapahtumat kytkeytyvät toisiinsa inhimillisten syiden ja seurausten ketjuna. Tämä taas mahdollistaa sen, että se on samanaikaisesti hyvin ainutlaatuinen ja kontekstuaalinen, sillä sen tapahtumat kytkeytyvät aina johonkin tiettyyn aikaan ja paikkaan. (Hänninen 1999, 107–108; Laitinen & Uusitalo 2008, 115.)

Sisäinen tarina muodostuu erilaisista elämäntilanteista ja tarinoista, jotka ovat kehittyneet ihmisen elämisen myötä. Näitä tarinoita on aika muovannut eri muotoihin, jolloin niiden toiminta ja ilmaisu sekä kerronta tuottavat historiaan lisää uusia aineksia (Hänninen 1999, 23). Näiden tarinoiden avulla minun on tutkimuksessani mahdollista tarkastella mitkä asiat ovat antaneet merkityksiä eroprosesille ja esiintyykö esimerkiksi selviytymishaasteita, toiminnan tai identiteetin erilaisia kehitysprosesseja ja ihmisten elämäntarinoiden suhdetta mallitarinoihin tai kulttuuriin.

Sisäisen tarinan muodostumisen kannalta merkittäviä asioita ovat ihmisen ydinkokemukset, ne ikään kuin toimivat ihmisen perustarinamalleina, joiden pohjalta ihminen hahmottaa eri elämäntilanteita (Hänninen 1999, 53). Kerronnassa ei ole kyse pelkästään tarinan ulkoistamisesta vaan myös tapahtumasta jossa ei-kielellinen tarina

muovautuu, reflektoituu ja jäsentyy sosiaalisen prosessin välityksellä. Kertoessaan tarinaa kertoja ulkoistaa tarinansa itsestään ja ottaa samalla etäisyyttä siihen sekä reflektoi ja muokkaa sitä toisen ihmisen kanssa. (Hänninen, 1999, 55.)

Hänninen (1999, 73) kuvailee asiaa siten, että merkitysten muodostaminen nähdään ihmisen omasta elämäntilanteesta ja –historiasta nousevana, luovana ja kulttuurisia merkityksiä hyödyntävänä prosessina. Tarinallisen lähestymistavan tutkimusotetta voidaan pitää elämänmuutoksen-tutkimukselle täydentävänä lisänä ei eräänlaisena vaihtoehtona.

Kun ihminen hyödyntää omasta kokemushistoriastaan ja kulttuurisesta tarinavarannostaan kumpuavia malleja omaan individuaaliseen kokemukseensa, toimintaansa ja tilanteeseensa, muodostuu hänelle sisäinen tarina (Hänninen 1999, 50). Sisäisen tarinan avulla entiset Jehovan todistajat, kuten kaikki ihmiset, voivat tuottaa haastattelussa omaan elämäänsä liittyvän muutoksen ja kokemuksen sekä mahdollisesti tarkastella sitä laajemmassa sosiaalisessa kontekstissa. Mielenkiintoisena tutkimukseni kannalta pidän sitä, millaisia ilmiöitä tai käännekohtia heidän erotarinoistaan ja avuntarpeestaan kumpuaa. Jokaisen meidän sisäisen tarinamme nähdään kehittyvän yksilöhistoriallisesti: suhteet ja niiden merkitykset sekä uudet tilanteet kohdataan meille jo aiemmin muodostuneiden merkitysten kautta (Hänninen 1999, 28).

Aaltonen & Leimumäen (2010, 146) näkemyksen mukaan elämä itsessään ei ole kertomus eikä kokemus ole kertomus, mutta elämän erilaisia kokemuksia ja tapahtumia, kuten sairastumista, kerronnallistetaan ja esitetään erilaisina kertomuksina. Kerronnallistamisen avulla voidaan yrittää ymmärtää, tulkita ja jäsentää sekä välittää myös toisille ihmisille omaa koettua todellisuutta.

Hänninen (1999, 30–31) esittää, että kertomuksen tutkimisessa puolestaan on kyse määrätynlaisten kielellisten tai symbolien avulla esitettyjen kokonaisuuksien tarkastelusta. Sisäisessä tarinassa empiirinen kokonaisuus ei ole niin selvärajainen, sillä tutkittaessa sisäistä tarinaa kertomusten avulla tarkoitus ei ole tarkastella itse kertomusta sosiaalisena tuotteena, vaan sitä, miten ihmiset kertovat ja millaisia seurauksia tarinoilla voi olla. Keskeisintä tarinalliselle tutkimukselle on kuitenkin merkitysten analyysi. Sisäisessä tarinassa kuvataan sitä prosessia, jonka avulla me selvennämme elämäämme.

Haastatteluiden analyysissä olen Hännistä (2000, 33) mukailleen pyrkinyt kiinnittämään huomiota siihen, miten haastateltavat kertoivat tarinansa. Tutkimukseni keskiössä ovat Jehovan todistajista eronneiden tarinat, joiden avulla toivon saavani tietoa ja ymmärrystä siitä, miten Jehovan todistajista eroaminen on vaikuttanut heidän elämäänsä ja ovatko he mahdollisesti saaneet tai hakeneet itselleen apua. Kiinnostuksen kohteena on myös pyrkiä ymmärtämään, miten ja millaiseksi elämän merkityksellisyyden luoma kokemus muodostuu Jehovan todistajista eronneiden keskuudessa ja tästä syystä narratiivinen menetelmä valikoitui luontevaksi vaihtoehdoksi.

Hänninen (1999) tuo esiin, että yksi sosiaalipsykologian keskeisimpiä kysymyksiä onkin, se, miten yksilö voi olla samaan aikaan sekä kulttuurin tuottaja että kulttuurin tuottaja. Tarinallisesta näkökulmasta tarkasteltuna tässä on kyse siitä, että yksilöllisen elämäntarinan tuottamisessa ja muovautumisessa on kyseessä luova prosessi, joka tapahtuu tietyssä sosiaalisessa kontekstissa ja että se ammentaa tarinaa aiemmasta kulttuurisesta traditiosta. Oli kyseessä sitten fiktiivinen tai elämänkerrallinen tarina, sen muodostuminen on sekä yksilöllisesti luovaa että kulttuurisesti sidottua tarinaa. Sisäisen tarinan käsite tarkoittaa sitä prosessia, jossa ihminen tulkitsee omaa elämäänsä erilaisten tarinallisten merkitysten kautta. Sisäinen tarina muodostuu ja ilmenee osittain kerronnan ja toiminnan kautta, mutta osittain se jää Hännisen mukaan myös piiloon, sillä kaikkia suunnitelmia ei toteuteta eikä kaikkia kokemuksia välttämättä kerrota.

Sosiaalinen ja kulttuurinen tarinavaranto tarjoaa puolestaan erilaisia mallitarinoita, joita voidaan käyttää oman elämän jäsentämiseen. Näiden tarinoiden avulla voidaan sekä kokemuksen että tapahtumien tasolla ennakoita, miten erilaisissa tilanteissa yleensä käy. Tarinoista voidaan saada negatiivisia tai positiivisia malleja erilaisiin toimintoihin ja ne voivat myös toimia varoittavina esimerkkeinä. (Hänninen 1999, 50.)

Kulttuurisia mallitarinoita ei kuitenkaan omaksuta mielivaltaisesti tai mekaanisesti, vaan yksilö itse poimii tiedostamattaan tai tietoisesti tarjolla olevista malleista ne, jotka hän kokee omikseen. Tämän jälkeen hän muovaa tarinat itselleen sopiviksi. Kulttuuristen tarinoiden ainekset omaksumis- ja muokkaamisprosesseista nivoutuvat meidän omaan henkilöhistorialliseen kokemukseemme. Perusulottuvuuksia narratiivisessa sävyssä ovat pessimismi ja optimismi. Optimistisen sävyn luotsaama ihminen muovaa omaa sisäistä tarinaansa siltä pohjalta, että kaikki menee loppujen lopuksi ihan hyvin, kun taas

pessimistisen sävyn siivittämä ajattelee, että hyvätkin hetket ovat vain enne jostain ikävästä. (Hänninen 1999, 52–53.)

Tulen tutkimukseni analyysissä käsittelemään kulttuurisia mallitarinoita sen mukaan mitä haastatteluista ilmenee. Sisäisten tarinoiden avulla pystyn tuomaan haastateltavien kertomat kokemukset esiin. Tarinoiden avulla voin tuoda esiin myös laajempaa kokonaisuutta elämästä, erosta ja avunsaannista.

4.3 Haastattelu, kontaktit ja keskustelut

Tutkimukseni kannalta on hyvä tiedostaa se, että haastateltavien tarinat voivat olla sisällöltään arkaluonteisia ja sisältää heille jopa traumaattisia kokemuksia, jotka voivat nousta uudelleen pintaan tarinan kertomisen yhteydessä. Tästä syystä onkin tärkeää pyrkiä mahdollisimman sensitiiviseen ja kunnioittavaan kohtaamiseen, missä kertojalla on tilaa liikkua tunteidensa kanssa.

Laitinen & Uusitalo (2008, 106–107, 114) korostavatkin, että traumaattiset kokemukset ovat haasteellisia tutkimusaiheina, sillä luonteensa vuoksi ne haastavat tutkijaa normaalia suurempaan sensitiiviseen lähestymistapaan tutkimuskysymysten ja teoreettis-metodologisten valintojen kohdalla. Ratkaisuisissa on ensisijaisesti osattava kiinnittää katse siihen, mitä vastaajat kykenevät itse kertomaan omista elämäntapahtumistaan. Kasautuvassa traumakokemuksessa ihmiselle kertyy useita psyykettä koettelevia ja kuormittavia tilanteita. Ihminen voi esimerkiksi menettää useita läheisiään lyhyellä aikavälillä. Tarinoiden merkitys korostuu silloin kun niiden kerrontaan liittyy traumaattisia elämäntapahtumia. Tuolloin on mahdollista, että ihmiselle muodostuu pakottava tarve etsiä syitä tapahtuneelle, löytää uusia merkityksiä itselleen eli miettiä millainen ihminen hän on sekä ymmärtää tapahtumien syitä ja seurauksia myöhempää elämää ajatellen.

Tutkimustani varten olin siis haastattelemassa yhteensä viittä Jehovan todistajien järjestöstä eronnutta aikuista. Haastatteluvaiheessa sain vielä yhden ylimääräisen yhteydenoton, jossa eräs yläkouluikäinen henkilö halusi kertoa tarinansa. Hän oli kuullut tutkimuksesta vanhemmaltaan ja keskusteltuani vanhemman kanssa asiasta, tämä antoi

suostumuksensa siihen, että nuori osallistuu haastatteluun. Päätin ottaa hänet mukaan tutkimukseeni, sillä koin, että hänen tarinansa laajentaisi tutkimukseni näkökulmaa myös lasten oikeuksiin uskonnollisen yhteisön piirissä. Näin ollen haastateltavien määrä nousi kuuteen. Lasta haastateltaessa on vanhemman informoinnin lisäksi tärkeä kiinnittää huomiota myös siihen, ettei tutkimus millään lailla haittaa lapsen kasvua ja kehitystä. (Alasuutari, 2005.)

Haastateltavien löytämiseen käytin ”lumipallomenetelmää”, mikä tarkoittaa, että kysyin eräältä tuntemaltani entiseltä Jehovan todistajalta, haluaisiko hän tulla haastatelluksi? Hän lupautui, minkä jälkeen kysyin häneltä, tuntee ko hän muita Jehovan todistajista eronneita, jotka voisivat ilmoittautua haastateltaviksi. Tätä menetelmää käyttäen sain tutkimustani varten kaksi haastateltavaa. Loput kolme haastateltavaa sain Uskontojen Uhrien tuki ry:n kautta. Uskontojen uhrien tuki UUT ry on Suomessa vaikuttava yhdistys, joka edesauttaa oikeuksien ja informaation levittämisessä sekä auttaa uskonnollisista yhteisöistä eronneita ihmisiä tarjoamalla vertaistukea. Lisäksi alaikäisen vanhempi otti yhteyttä minuun.

Uskontojen Uhrien tuki ry:n kautta sain yhdeksän sähköposti yhteydenottoa haastattelu-pyyntöni. Valikoin heistä kolme siten siten, että heidän asuinpaikkansa sijoittuivat maantieteellisesti eri puolille Suomea. Vastasin heille sähköpostin välityksellä ja pyysin heidän puhelinnumeronsa, jotta voisin soittaa ja sopia käytännön järjestelyistä. Tämän jälkeen lähdin suorittamaan haastatteluja, joista yksi tehtiin hotellissa. Neljä haastattelua suoritin vastaajien kotona ja yhden haastattelun henkilön työhuoneella. Haastattelutilanteet sujuivat hyvin ja selvitin haastateltaville mitä haastattelussa tulee tapahtumaan ja miten tulen suojaamaan heidän yksityisyytensä. Vastavuoroisesti haastateltavat saivat kysellä minulta itseeni liittyviä asioita ja vastasin avoimin mielin kaikkiin heidän kysymyksiinsä. Useampi haastateltava totesi haastattelun jälkeen, että minulle oli ollut todella helppo puhua. Kuudesta haastateltavasta ainoastaan kaksi oli aiemmin kertonut tarinansa. Muut neljä kertoivat tarinansa ensimmäistä kertaa jollekin ulkopuoliselle.

Haastateltavien sukupuolijakauma on sellainen, että yksi haastateltavista on mies ja viisi naista, iältään he ovat kaikki alle 50 -vuotiaita aikuisia, lukuun ottamatta yhtä alaikäistä vastaajaa. Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastateltavat olivat joko syntyneet jehovantodistajuuteen tai heidän vanhempansa olivat liittyneet järjestöön heidän ollessaan hyvin pieniä.

Suoritin kaikki haastattelut kahden kuukauden aikana. Käytännössä niihin meni paljon aikaa, sillä vastaajat asuivat eri puolella Suomea. Koin tärkeänä sen, että en lähtenyt rajaamaan haastateltaviani maantieteellisesti vain sen takia, että he olisivat olleet helpommin tavattavissa. Sain yhteensä 11 yhteydenottoa, joista valitsin haastateltaviksi kuusi henkilöä. Tekemäni haastattelut vaihtelivat ajallisesti yhdestä kahteen tuntiin. Haastateltavilla oli tarve kertoa oma tarinansa, minkä takia en halunnut rajata haastatteluiden kestoa. Ne saivat kestää vaatimansa ajan. A)1h 50 min = 36 sivua, B) 51 min = 19 sivua, C) 1h 28h = 37 sivua, D) 42 min = 23 sivua, E)1h 22 min = 38, F) 1 h, 5 min = 22. Yhteensä syntyi 175 sivua litteroitua tekstiä.

Haastattelutilanteessa on aina kyse vuorovaikutustilanteesta, jossa sekä haastateltava että haastattelija vaikuttavat yhteisen haastattelutekstin syntyyn. Näissä tilanteissa syntyy erilaisia merkityksiä keskusteltavista asioista. Haastattelijasta tulee ikään kuin haastateltavan asioiden välittäjä ja eteenpäin viejä. Yhden haastattelun aikana voi tapahtua monia asioita, sillä haastattelija välittää informaatiota, jota hän saa haastateltavalta, samalla kun hän kuulee erilaisia versioita aikaisemmin tapahtuneista asioista. Vuorovaikutuksen laatu on kuitenkin se, mikä määrää millainen tarinan lopullinen versio on. (Salo 2008, 86.)

4.4 Eettiset kysymykset ja anonymiteetin suojaaminen

Miksi minä ajattelen asioista niin kuin ajattelen ja mikä on oikea ja väärän suhde omassa elämässäni? Mistä voin olla varma, että oma todellisuuteni on se ainoa oikea todellisuus ja jonkun toisen todellisuus taas väärä? Itse ajattelen, että me kaikki olemme tasavertaisia suhteessa toisiimme, mutta sosiaalityössä törmää lähes päivittäin ilmiöihin, joissa tilanteita on järkeiltävä ja punnittava moraalisisesta näkökulmasta. Forsbergin (2012, 16–17) mukaan kyse voi olla arvostiriidoista ja niiden ratkaisemisesta. Moraalinen järkeilyämme pyrkii reflektoimaan sitä, kuinka universaalit moraaliperiaatteet toimivat arjessa tai sitä, minkälaisia uusia moraalisia haasteita yhteiskunnalliset muutokset tuovat ihmisten arkeen. (emt., 2012.)

Sosiaalityön yhtenä haasteena ovat lapset ja nuoret, jotka syntyvät ja kasvavat uskonnollisissa yhteisöissä. Lapsen etu, näkökulma ja oikeus eivät ole suomalaisia käsitteitä, vaan ne ovat rantautuneet meille muualta. Nämä periaatteet ovat kansallisia ja ylikulttuurisia, eikä niitä ole vielä saatu institutionalisoitua osaksi lainsäädäntöä ja palvelujärjestelmäämme. Ne ovat kuitenkin sosiaalityössä juuri niitä kantavia, moraalisia, toimintaa ohjaavia ja arvottavia käsitteitä. Lapsen edun arviointiin sisältyy aina riskejä ja näitä riskejä arvioidaan asetetuista kriteereistä huolimatta kiistanalaisen tai puutteellisen tiedon avulla, jolloin riskiarviointikaan ei vapauta sosiaalityöntekijää epävarmoista ratkaisuista tai päätöksenteosta, joka kohdistuu lapsen edun arviointiin. (Pösö 2012, 94.)

Moraalisten näkökulmien ja eettisyyden huomioiminen on osa paitsi sosiaalityön arkea myös sosiaalialaan liittyvää tutkimusta. Tutkijoidenkin näkemykset muuttuvat ja myös etiikan tutkimus on muuttanut muotoaan vuosien saatossa. Gloverin (2014, 21) mukaan etiikan painopiste onkin viime vuosina siirtynyt teoreettisen tutkimuksen painopisteestä enemmänkin käytännöllisempään lähestymistapaan. Keskustelun keskiössä ovat ihmisoikeudet, sosiaalinen oikeudenmukaisuus, feminismi, lääketieteeseen liitettävät moraaliset pulmat ja ympäristökysymykset. Katse kohdistuu enemmän soveltavaan etiikkaan ja se, mikä meille ihmisille on tärkeintä, on saavuttanut keskeisen aseman.

Kuula (2006, 21) puolestaan korostaa, että moraalit ja etiikka ovat konkreettisesti läsnä sellaisissa tilanteissa, joista selviytymiseen ei ole olemassa yhtä oikeaa tai väärää vastausta, vaan joissa asiaa voidaan tarkastella eri näkökulmista. Uskon minulla olevan kykyä pohtia eettisesti sekä yhteisön että omien arvojeni kautta sitä, mikä on oikein tai väärin missäkin tilanteessa. Ymmärrän myös, että oma eettinen ja moraalinen arvomaailmani vaikuttavat tapaan ajatella, enkä voi paeta niitä. Ne on vain tiedostettava ja hyväksyttävä osana minua. Tästä syystä pyrin olemaan mahdollisimman avoin ja läpinäkyvä tutkimukseni tulkinnoissa ja analyysissä.

Pelkästään arkaluonteisen aiheen vuoksi koin, että haastatteluhetkellä olimme normaalia hauraammassa vuorovaikutustilanteessa. Haasteellista olikin se, miten saan haastateltavan äänen kuuluviin, kun tutkijana joudun kuitenkin tuomaan tutkimukseen oman tulkintani. Tutkijana minä teen valinnat siitä, mitä asioita nostan tutkimuksessani esiin ja kuinka ne nivoutuvat yhteen toisten haastateltavilta saamieni tarinoiden kanssa. Tarinat eivät saa muuttua, mutta sieltä tulisi kyetä silti nostamaan esiin tärkeimmät merkitykset ilman, että

ne merkitykset muuttavat muotoaan. Tuon haastattelutilanteessa esiin myös sen, että tarinan kertojalla on oikeus pyytää minulta, ettei joitain osia hänen tarinastaan käytetä, mikäli hän niin toivoo. Tutkimukseni uskonnollisen kytköksen takia koin, että etiikan ja moraalin merkitys tuli tiedostaa erityisen vahvasti ja että minun oli syytä olla hyvin sensitiivinen kohdatessani haastateltavat, etenkin tämän nuoren.

Laadullista tutkimusta ja varsinkin narratiivista tutkimusta tehdessä perusteltavuuteen liitetään usein tieteellisen laadun lisäksi myös eettisen laadun käsite. Eettisten arvojen ja arvokkuuden perustana pidetään sitä, että tutkimuksen tulee kunnioittaa ihmisen ominaislaatua ja antaa ihmisen ilmaista itseään mahdollisimman paljon omalla äänellään (Hänninen 2015, 181).

Sekä Kuula (2005, 204) että Juvonen (2002, 65—66) muistuttavat, että on tutkijan vastuulla huolehtia ja arvioida myös haastateltavien yksityisyyden suojasta. Tutkijan on samanaikaisesti sekä tuotettava että suojeltava ihmisten yksityisyyttä (Juvonen 2002, 66). Peruseriaate on, että laadullisesta aineistosta poistetaan kaikki ne asiat, jotka viittaavat suoriin tunnisteisiin kuten osoitteet, nimet tai kaupungit. Paikkakuntien ja yksityishenkilöiden nimet poistetaan. Sanat äiti ja isä häivytetään ja korvataan sanalla vanhempi, kuten myös sanat poika ja tyttö korvataan sanalla lapsi. Vastaavasti sanat sisar ja veli korvataan sisarus-sanalla. Mikäli haastateltavat puhuvat tunnistettavalla murteella, häivytetään murre pois lainauksista paikkakunnan tai maantieteellisen tunnistettavuuden vuoksi. Kerätyt haastatteluaineistot ja nauhoitukset tuhotaan tutkielman valmistuttua. (Kuula 2006, 214.)

Haastateltavien anonymiteetin suojelemiseksi en käytä haastateltavien kohdalla nimimerkkiä tai ikään viittaavia mainintoja tutkimuksessani esiintyvien suorien lainauksien kohdalla. Lisäksi tulen vaikeuttamaan sellaisten asioiden, kuten asuinkuntien tunnistamista, mikä voisi edesauttaa lukijaa yhdistämään useamman saman henkilön kertoman lainauksen toisiinsa ja tätä kautta saada itselleen sellaista tietoa tunnistamistaan henkilöistä, jota heillä ei ole aikaisemmin ollut. (Juvonen 2002, 66.) Olen myös tunnistettavuuden estämiseksi kääntänyt ruotsinkielisten haastateltavien tekstit suomen kielelle. Näistä toimenpiteistä huolimatta rajallisen ja pienen kohderyhmän sisällä elävien ihmisten on mahdollista tunnistaa toisensa lukiessaan tutkimusta, koska Suomen reilun 5 000 000 hengen väkilukuun suhteutettuna on Jehovan todistajien järjestö suhteellisen pieni.

Jehovan todistajia on Suomessa vajaa 19 000, joista ruotsinkielisiä (Jehovan todistajia) on noin 650–700 (Betel-Keskus 2017).

Hänninen painottaa tutkimuksen eettisten ongelmien tulevan tunnistettavuuden sijaan esiin usein siinä, että vaikka haastateltavalle kerrotaan rekrytointivaiheessa, mitä haastattelu tarkoittaa ja miten tarinoita tullaan käyttämään, voi lopputulos yllättää. Vaara piilee siinä, että varsinkin haastattelumenetelmällä kerätyssä aineistossa ihminen saattaa tempautua mukaan oman tarinansa kerrontaan ja paljastaa itsestään asioita, joita ei aiemmin ole kertonut kenellekään. Narratiivisessa tutkimuksessa elämäntarinat ovat keskeisessä roolissa, sillä tarina on osa haastateltavan minuutta. Nämä tarinat ovat erittäin arvokkaita, mutta samalla äärettömän haavoittuvia, sillä jo asettuminen tutkijan tulkinnan alaisuuteen voi tuntua loukkaavalta. Kritiikkiä on myös kohdistunut myös siihen, että tutkija tekee liian voimakkaita oletuksia tai tulkintoja tarinoista. (Hänninen 2005, 181–182.) Tästä syystä haastateltavan on voitava varmistua siitä, että häntä ei syytetä mistään niissä tulkinnoissa, joita tutkijana teen keräämästäni aineistosta (Juvonen 2002, 62).

Tutkimukseen ja sen tuloksiin vaikuttavana seikkana narratiivisuudessa voidaankin pitää sitä, minkä tarinan ihminen valitsee kertoakseen, sillä valinta ei ole yksinomaan itse kertojan. Laitisen ja Uusitalon (2008) näkemyksen mukaan tarinan kertoja itse päättää mitä ja kuinka paljon hän haluaa minulle kertoa. Kuitenkin myös tutkijan valitsemat kysymykset sekä tarkentavat kysymykset ohjaavat kertomusta haluttuun suuntaan ja näin ollen ne vaikuttavat myös sanoitetun kokemuksen sisältöön. Kertomisen valintoihin vaikuttavat myös vuorovaikutus sekä vuorovaikutustilanteessa vaikuttava ei-kielellinen viestintä, joka omalta osaltaan ohjaa traumanarratiivien valintaa. (Laitisen & Uusitalon 2008, 115–116.) Tarina elää ja se minun on tutkijana tiedostettava. Loppujen lopuksi tuloksissa on aina kyse minun tutkijana tekemästäni tulkinnasta, jostain mitä kuulen minulle kerrottavan.

Haastattelutilanteeseen ja kerronnan etenemiseen vaikuttavat siis tutkijan valitsemat kysymykset, kertojan tekemät valinnat sekä vuorovaikutustilanteessa vaikuttava ei-kielellinen viestintä. Tämän lisäksi täytyy muistaa, että ihmisten välinen vuorovaikutus ei haastatteluissakaan tapahdu missään tyhjiössä, vaan niihin vaikuttaa se ympärillä oleva sosiaalinen kenttä, mihin haastattelu sijoittuu. Sosiaalisella kentällä tarkoitetaan mukana olevia toimijoita tai niihin liittyviä instituutioita. Samoin se, miten ja mitä haastateltava ja

haastattelija puhuvat näistä asioista. Sosiaalisen kentän erityispiirteeksi voi Alasuutarin mukaan muodostua esimerkiksi se, että lapsen kohdalla jo lainsäädännöllisten ja tutkimuseettisten syiden vuoksi hänen osallistumisestaan on aina sovittava hänen huoltajansa kanssa. (Alasuutari 2005, 147.) Esimerkiksi terveydenhuollon tutkimuksissa sovelletaan lakia, jossa lääketieteellisestä tutkimuksesta (Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta 488/1999) on määritelty, että vasta 15-vuotias saa määrätyn oikeuksin itse päättää osallistumisestaan tutkimukseen. Tässäkin tapauksessa huoltajaa on informoitava nuoren osallistumisesta tutkimukseen. Haastattelu toteutuu tässä kohden aina vähintään ”kolmiosuhteessa”, sillä antamansa luvan vuoksi huoltaja tai vanhempi on aina mukana tutkimuksessa, vaikka ei itse olisikaan sen informanttina (Alasuutari 2005, 147).

Lasta haastatellessa on lapsen kielellä oltava riittävästi tilaa haastattelun aikana, jotta kvalitatiivisessa haastattelussa on mahdollista saavuttaa lapsen tapa jäsentää omaa maailmaansa ja sen merkitystä. Haastattelijan tehtävä on tunnistaa lapsen tapa puhua ja kuunnella, minkä jälkeen haastattelija vasta sovittaa oman puheensa tarjottuihin ilmaisuihin ja tapoihin. (Alasuutari 2005, 154.)

Haastatteluita tehdessäni huomasin, että jouduin välillä tekeytymään tietämättömäksi ja ”unohtamaan” ennakkotietoni kyseisestä asiasta, sillä muutaman haastattelun tehtyäni huomasin, että niiden sisällöistä alkoi kumpuamaan toistuvia tarinoita, vaikka haastateltavilla ei ollut mitään muuta yhteistä keskenään kuin jehovantodistajuus. Koska minä tutkijana valitsin etukäteen esitettävät kysymykset, ne aiheet ja teemat, mihin haluan saada vastauksia, oli luonnollista, että nämä aiheet valikoituivat sen mukaan, mitä tutkijana tiesin aiheesta entuudestaan. Tästä syystä haastatteluissa oli automaattisesti mukana asioita, joita jo tiesin sekä asioita, joita osasin ehkä odottaa. Salo (2008, 68) muistuttaakin, että haastattelun analyysin kannalta haasteeksi voi muodostua kuviteltu tai todellinen itsestäänselvyys, ennakkotieto tutkittavasta ilmiöstä sekä oma osallisuus. Oivaltava tulkinta analyysissä mahdollistaa ja lisää parhaiten ymmärrystämme ihmisten arjesta. Tulkinta syntyy empirian ja teorian vuorovaikutuksesta, mikä tapahtuu ainoastaan silloin, kun tutkija on ottanut haltuunsa aineistonsa ja pystyy muodostamaan tutkimustehtävänsä kannalta uutta laajempaa ymmärrystä ja tietoa muovaavan kokonaisuuden. (Syrjäläinen, Eronen & Värri 2007, 8.)

4.5 Tutkimusmateriaalin työstäminen ja narratiivinen analyysi

Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa teorian rakentaminen lähtee empiirisestä aineistosta. Aineisto lähtee rakentumaan alhaalta ylöspäin ja siksi onkin tärkeää muistaa rajata aineisto siten, että analysointi on itselle mielekästä.

Omassa tutkimuksessani aineistona ovat Jehovan todistajista eronneiden ihmisten tuottamat tarinat. Haastattelut nauhoitettiin kasvotusten, minkä jälkeen ne litteroitiin ja analysoitiin. Sanatarkasti litteroitua tekstiä muodostui kuudesta haastattelusta yhteensä 175 sivua (Times New Roman, riviväli 1 ½, fontti 12). Tutkimuksen edetessä huomasin, että aineiston rajaaminen oli välttämätöntä, sillä en mitenkään voinut mahduttaa mukaan kaikkea, mitä aineistoista nousi esiin.

Kiviniemi (2015, 77) puhuu tulkinnallisesta rajauksesta, johon tutkijan omat tarkastelunäkökulmat ja mielenkiinnon kohteet vaikuttavat aina aineiston keruusta kerääntyvään aineistoon ja sen luonteeseen. Laadullinen aineisto ei itsessään peilaa meille todellisuutta, vaan todellisuuden välittymiseen vaikuttavat eri tarkasteluperspektiivit. Tutkimukseni kannalta jouduin myös pohtimaan, mikä on se ydinsanoma, jonka haluan tutkimuksessani välittyvän ja mihin haluan tutkijana ottaa kantaa. Oman tutkimukseni kiinnostus oli eroprosessissa tapahtuvissa kokemuksissa ja niihin liittyvissä avunsaannin tai puutteen asiaprosesseissa. (Ruusuvoori 2010, 425). Toisin sanoen etsin haastatteluteksteistä eroprosessissa esiin nousevia merkityksiä ja ilmiöitä. Tarkastelin myös mahdollisia samankaltaisuuksia ja kokemuksia, jotka kenties yhdistävät kuultuja tarinoita. Avun saannin osalta pyrin saamaan vastauksia siihen, miten ja mistä apua on mahdollisesti saatu tai jos apua ei ole saatu, mitkä ovat syyt siihen, että ammatillinen apu ei ole kohdannut eroavan tilannetta.

Narratiivisessa haastattelussa on tärkeää tiedostaa, miten tarina ja sen tulkinta ovat muodostuneet. Hydénin (2010, 37) mukaan tarinan hahmo ei ole itse kertoja, vaan se on ennemminkin historiallinen versio kertojasta itsestään. Hahmo on usein kertojan aiempi versio itsestään kertojana esimerkiksi silloin, kun hän on ollut lapsi, nuori tai nuori aikuinen.

Narratiivista tutkimusta tehdessä painopiste jakautuu kertomuksen kuvaamiseen ja yksilön kokemusmaailman ymmärtämiseen. Narratiivisuudella tarkoitetaan sitä miten ihminen kuvaa ja jäsentää omaa kokemusmaailmaansa. Kertojan näkökulma on narratiivisessa tutkimussuuntauksessa oleellisin. Tutkimuksessa pyritään tavoittelemaan ihmisen ainutlaatuisen näkökulman ymmärtämistä. Narratiivisessakin tutkimuksessa paljon käytetty kontekstin käsite on monimerkityksinen ja sisältää laajasti tarinan sijoittumisen johonkin tiettyyn sosiaaliseen struktuuriin, paikkaan ja aikaan. Samalla tutkimus kattaa kuitenkin tärkeän kerronnan sosiaalisesta kontekstista. (Erkkilä 2004, 196–198.)

Syrjäläisen, Erosen ja Värriin (2007, 8) mukaan yhtenä laadullisen tutkimuksen suurimpana haasteena on pidetty aineiston analyysiä. Kyseessä on luova prosessi, joka vaatii tutkijalta laaja-alaista lukeneisuutta, sillä tulkinta muodostuu empirian ja teorian välisestä vuoropuhelusta. Laadullisessa tutkimuksessa tärkeintä on pyrkiä lisäämään *inhimillistä ymmärrystä*. Tämä edellyttää, että tutkijan on myös osattava tulkita tuloksia, sekä kohdata oma aineistonsa tietyllä herkkyydellä.

5. TARINOIDEN TULOKSET JA TAUSTOITUSTA

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni tulokset. Analyysissäni nojaudun narratiiviseen ja ryhmän toimijuuden teoriaan, yhteisön vuorovaikutukseen sekä aiempaan tutkimuskirjallisuuteen, joka kulkee analyysin rinnalla tarinoiden edetessä. Samalla vastaan tutkimuskysymykseeni koskien Jehovan todistajista eronneiden tarinoita eroprosessista ja avunsaannista. Olen analysoinut ja erotellut haastateltujeni tarinoiden eri elämänvaiheet kolmeen osaan. *Ensimmäisenä on Jehovan todistajana eletty lapsuus ja nuoruus*, jonka jälkeen eropäätökseen johtaneita murroskohtia käsitellään *lähtöä uskonyhteisöstä* tarinoina. Kolmantena käsittelen tarinoita, joissa haastateltavat kertoivat mahdollisesta avunsaannistaan; olen nimennyt tämän kappaleen *selviytymiskeinoiksi*. Tämän jälkeen palaan yhteenvetoluvussa aiempaan tutkimukseen ja teoriaan sekä esittelen miten tutkimukseni tulokset täydentävät niitä.

Hännisen (1999, 50) mukaan kulttuurisen mallitarinan avulla voidaan kuvata, miten erilaisissa kulttuureissa tai tietyissä tilanteissa on tapana käyttäytyä ja mikä on hyväksyttävää toimintaa. Omien kokemusten ja kulttuuristen mallitarinoiden avulla ihminen pystyy tuottamaan sisäistä tarinaansa. Jokaisen haastattelemani ihmisen tarina oli samanlainen mutta kuitenkin erilainen. Haastateltavien tarinat olivat kehittyneet vuosien saatossa ja osa haastateltavista oli kertonut tarinansa jo useasti eri tilanteissa, jolloin tarina oli ehkä varmempi kielellisesti, kuin jos se olisi kerrottu ensimmäistä kertaa. Osa haastateltavista kertoi tarinansa ensimmäistä kertaa vasta nyt. Näin tarina alkoi muodostua ja elää ensimmäistä kertaa.

Tutkimukseni tarinat ovat lyhyitä otteita haastateltavien elämästä ja on selvää, että niistä jää paljon asioita pois. Hänninen (1999, 30–31, 52–53) muistuttaakin, että sisäisessä tarinassa kokonaisuus ei ole mitenkään selvärajainen, sillä tutkittaessa sisäistä tarinaa tulee katseen kohdistua taustalla vallitsevaan mielen sisäiseen prosessiin. Lisäksi sisäinen tarina kehittyy aina yksilöhistoriallisesti, sillä tarinan suhteet ja sen eri merkitykset sekä uudet tilanteet kohdataan aina uudestaan. Niihin vaikuttavat aiemmin muodostuneet merkitykset, jotka sitten muuttavat sisäistä tarinaa (Hänninen 1999, 28.) Itsekin näen nämä haastateltavien hyvinkin katkonaiset kertomukset tarinoina, koska sisäisiä tarinoita syntyy juuri sillä hetkellä, kun yksilö itse poimii tiedostamattaan tai tietoisesti omia mallejaan,

joita sillä hetkellä on tarjolla ja jotka hän kokee omikseen. Tarina muovautuu vuorovaikutussuhteessa hänelle sopivaksi ja siihen nivoutuu hänen oma kokemuksensa. Keskeisintä on kuitenkin se, minkä merkitysten analyysi loppujen lopuksi muodostaa.

5.1 Jehovantodistajuuden siivittäjä lapsuus ja nuoruus

Yleisellä tasolla ihmisillä vaikuttaa olevan Jehovan todistajista kielteinen näkemys tai käsitys. Mediassa esitetyt uutiset lasten maailmanlaajuisista seksuaalisista hyväksikäytöistä järjestön sisällä eivät ole parantaneet sen julkisuuskuvaan viime vuosina. Monet ihmiset tietävät, että todistajat eivät käy armeijaa eivätkä hyväksy verensiirtoja. He eivät vietä syntymäpäiviä tai joulua. He kulkevat ovelta ovelle levittämässä uskonnollista sanomaansa muille ja naisilla on pitkä hame päällä. Tiedossa on myös, miten Jehovan todistajat odottavat tuomiopäivän, Harmagedonin, tulemistä. Ihmetystä voi aiheuttaa se, että mikäli ihminen erotetaan tai hän eroaa yhteisöstä, erotetun omat vanhemmat, sisarukset ja sukulaiset eivät pidä enää mitään yhteyttä erotettuun ihmiseen.

Yhteiskunnallista keskustelua käydään paljon järjestöön liittyvistä kielloista, mutta mahdolliset hyvät asiat jäävät vähemmälle huomiolle. Kuka on oikeutettu määrittelemään oikean tai väärän toiminnan? Onko kyse kielloista vai yhteisten sääntöjen noudattamisesta, arvoista ja periaatteista? Asiat, jotka ei- Jehovan todistajat kokevat normaalista poikkeavina, voivat olla Jehovan todistajille aivan normaaleja rutiininomaisia toimintoja. Järjestön sisäpuolella elävien todellisuus on erilainen ja ei- Jehovan todistajilla voi olla vaikeuksia hyväksyä tätä. Kuitenkin jokainen meistä on syntynyt omaan perheeseen ja kulttuuriin, joka on muovannut ja kasvattanut meistä sellaisia kuin me olemme.

Jehovan todistajilla on yhteiset toimintatavat, säännöt ja arvot joiden mukaan he keskenään toimivat ryhmässä. Kuten Kuusela (2001) toteaa, että yhteisöt on mahdollista nähdä erilaisina sosiaalisina ilmiöinä, jotka perustuvat ryhmän yhteisiin kulttuurisiin perinteisiin. Uskonto itsessään on hyvä ja se ei tuota epäterveyttä, mutta ihmiset ryhmän sisällä voivat kollektiivisesti tuottaa epätervettä käytöstä ja sallia epäterveiden ilmiöiden tapahtumisen. Suomessa on tuotu yhteiskunnallisissa keskusteluissa esiin toive siitä, että eri

uskonnollisille yhteisöille tulisi lakisääteinen seuranta. Tällä hetkellä järjestöjen ja yhteisöjen sisällä tapahtuviin asioihin on vaikea puuttua uskonnonvapauden lain puitteissa.

Tutkimukseni kannalta on tärkeää ymmärtää, millaisissa olosuhteissa haastateltavat ovat viettäneet lapsuus- ja nuoruusvuotensa, ennen kuin he päätyivät eroamaan Jehovan todistajista. Seuraavassa lainauksessa aikuinen nainen kertoo, millaista hänen elämänsä Jehovan todistajana on ollut lapsena ja nuorena:

”Meillä ollaan kotona oltu todella niin kun viimeisen päälle tiukkoja Jehovan todistajia, että ollaan käyty jokaisessa kokouksessa ja ollaan suoritettu kenttäpalvelusta tarpeeksi ja mää oon kulkenut tosi pienestä lapsesta mukana siellä kenttäpalveluksessa ja lukenut joka ikinen päivä raamattua...mää oon lukenut raamatun kannesta kanteen jo ala-asteen ikäsenä.”

Kaikkien muiden, paitsi Jehovan todistajiin aikuisena liittyneen haastateltavan, varhaislapsuus ja nuoruus on ollut tiukan kasvatuksen sävyttämää ja jokaisen osasi Raamatun kannesta kanteen jo ennen kymmenen vuoden ikää. Täydellisyyden tavoittelu, miellyttäminen ja erinomaisuus olivat myös kantavia teemoja, jotka toistuivat kaikissa tarinoissa. Kaikki, yhtä lukuun ottamatta, olivat myös suorittaneet kenttätöitä noin seitsemästä ikävuodesta alkaen. Jos kenttätöitä ei halunnut suorittaa tai ei jaksanut lukea Raamattua, vanhemmat pakottivat joissakin tapauksissa lapset kuuntelemaan ”Totuutta” vaikka väkisin.

Seuraavassa lainauksessa eräs nainen pohtii sitä, miten hän koki oman tulevaisuutensa ja aikuiseksi kasvamisensa Jehovan todistajana ollessaan:

”Mää en oo ihan varma et oonko mää koskaan lapsena ajatellu, että mää kasvasin aikuiseksi tai onko mulla ollu jotain odotuksia että kun mää oon aikuinen, sillä mää en ollu ihan varma et kasvanko mää koskaan aikuiseksi sillä sen Harmagedonin piti tulla ihan just. Ja sit se Harmagedoni on se tuomiopäivä, sitte tiedetään et oliko mää tarpeeksi hyvä, pääsetkö sää paratiisiin kaikkien niitten sun perheiden ja ystävien kans vai tappaako Jumala sut. Et sit niin ku sitä päivää ootetaan.”

Lainaus kuvaa sitä, kuinka kertojalla ei lapsena tai nuorena ollut toivoa tulevaisuudesta, sillä tulevaisuus oli hänelle lapsesta saakka epävarma. Ronimuksen (2011) tutkimuksessakin todetaan, että tulevaisuutta ei suunniteltu, sillä ei tiedetty onko tulevaisuutta edes olemassa. Yleisesti ottaen tulevaisuuden näkymät olivat aineiston

perusteella kytkeytyneet ainoastaan uskontoon ja sen sisällä vaikuttaviin sääntöihin ja odotuksiin. Oman elämän unelmoinnille ja suunnittelulle ei naisen kertoman mukaan ollut tilaa, sillä Jehovan todistajana Harmagedonin, tuomiopäivän, odottaminen oli ollut keskeinen asia hänen elämässään. Jehovan todistajat olivat analyysin perusteella vieneet pohjan nuoren haaveilta, jotka koskivat tulevaisuuden rakentamista ja perheen perustamista.

Timosen (2013) tutkimuksessa todetaankin, että naisten ja lasten heikompi asema yhteisössä on heikentänyt myös heidän itsenäiseksi yksilöksi kasvamistaan ja itsetuntoaan. Myös lapsiasiavaltuutettu Kurttilan mukaan Suomessa vaikuttaviin uskonnollisiin yhteisöihin tulisi liittää jälkikäteistä arviointia, joka keskittyisi erityisesti lapsen edun määrittelyyn ja sen toteutumiseen. Kuten YK:n Ihmisoikeuksien 3. artiklassa sanotaan: ”Kullakin yksilöllä on oikeus elämään, vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen”. Lisäksi YK:n lastenoikeuksien sopimuksen 1989, 13. artiklassa §1 todetaan, että ”lapsella on oikeus ilmaista vapaasti mielipiteensä”. Nämä asiat eivät tällä hetkellä näytä toteutuvan Jehovan todistajien piirissä.

Seuraavassa sitaatissa haastateltavan lapsuutta ja nuoruutta on varjostanut pelko. Kertomuksensa alussa hän kuvaili asioita, joista isä hänelle puhui:

”Mieti sitä maailmankuvaa mikä lapselle maalattiin, et tuu ja pidä tästä isin kädestä kiinni niin me voidaan kattoo ku kohta tulee Harmagedoni ja äiti ja sun isäpuoli ja pikkusisarukset tuolla kuolee ja linnut syö niitten ruumiit ja muuta vastaavaa, et tuu tänne näin. Säily itte elossa mutta kato ku sun kaverit ja koti missä sää asut palaa tuolla, niin EI.”

Yllä oleva kuvaus on haastateltavan kertoman mukaan ote ilmestyskirjasta, jonka haastateltava osasi ulkoa jo alakoulu-ikäisenä. Tämä pelolla uhkaaminen ja uhkakuvien luominen on kertojan mukaan yleistä järjestön sisällä jo hyvin varhaisista lapsuusvuosista lähtien. Haastateltava totesi, että pienen lapsen ei tulisi tarvita valita elämän tai kuoleman välillä. Tarinasta ilmeni myös, kuinka lapsia oli jo 4–6 -vuotiaasta saakka alettu pelottelemaan Harmagedonin tulemisella. Pelottelu maailmanlopun tulemisella on myös Holdenin (2002) ja Grussin (2015) mukaan normaalia jehovantodistajien keskuudessa. Lisäksi pelkoa käytetään manipuloinnin välineenä useissa muissakin uskonnollisissa

yhteisöissä (Linjakumpu 2015). Myös seuraavassa sitaatissa nuorena aikuisena Jehovan todistajista eronnut nainen kertoo yhteisön sisällä tapahtuneesta pelolla kontrollonnista:

”Tuu tähän meidän uskontoon, että sää selviät hengissä. Mää olin 5 vuotias, pienelle lapselle tulee totta kai pelko, että oma perhe ja oma äiti kuolee, niin se rupes jo silloin ahdistamaan tosi paljon mua.”

Kaikkia haastateltavien lapsuus- ja nuoruusajan tarinoita yhdistivät erilaiset pelkotilat, kireys, jännitystilat, jatkuva suorittaminen ja pelottelu. Pelko oli syntynyt siitä, että heitä oli lapsina ja nuorina toistuvasti peloteltu sillä, että Jumala voi tulla ja tappaa heidät hetkenä minä hyvänsä, jos hän tekee syntiä tai jotain väärin. Analyysin perusteella pelko koettiin normaalina ja jokapäiväisenä asiana, kuten myös se, että lapsia peloteltiin jo hyvin varhaisesta iästä lähtien tuomiopäivän, Harmagedonin tulemisella ja helvettiin joutumisella. Osa haastateltavista kertoi myös, että erilaiset kuolemaan ja Harmagedoniin liittyvät painajaiset olivat vaivanneet heitä aina lapsuudesta saakka. Yleisesti ottaen voidaan todeta, että pelko oli yksi kasvatuksen peruselementti, jonka avulla lapsia pystyttiin kontrolloimaan. Pelon avulla lapset saatiin myös käyttäytymään, miellyttämään ja toimimaan vanhempien ja järjestön sääntöjen toivomalla tavalla.

Aineiston analyysin perusteella uhkakuvien luomisella ja pelottelulla pystyttiin ylläpitämään tilaa, jossa lapsi tai nuori ei uskaltanut edes ajatella mitään muuta kuin oman uskontonsa suorittamista. Yleisesti ottaen oletusarvona on, että uskonto tuo turvaa ja lohtua mutta ei ole ennen kuulumatonta, että uskontoon voidaan myös tarrautua kiinni hädän hetkellä silloin, kun mitään muuta vaihtoehtoa ei tunnu olevan olemassa. Aiemmissä tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että suljetuissa yhteisöissä yhteisön jäsenet ovat herkästi alttiita erilaisille vaikutuksille, minkä seurauksena yhteisöjen sisällä syntyy helposti erilaisia negatiivisia ilmiöitä, kuten pelottelua ja sen avulla kontrollointia. (Lauerma 2009; Djerf, Höök & Magnusson 2009; Bovenverk 2011.)

Seuraavassa sitaatissa haastateltava kuvaa puolestaan sitä, mitä sääntöjen vastustamisesta koitui, kun hän ei suostunut lähtemään järjestön kokoukseen:

”Mua otettiin jaloista kiinni ja toinen vanhempi otti käsistä kiinni ja mua pidettiin kiinni, otettiin semmonen fyysinen kontakti, et mää en pystynyt liikkumaan. Mä huusin, mutta mun suusta pidettiin kiinni ja sitten mulla muistikuvat täs kohas hälvenee. Musta tuntuu et mun oma mieli yrittää

sulkea, mut se on kaikista ahdistavin, mitä mulle niinku tulee mieleen ja sitten ne otti ne kirjat esiin ja sitten mulle taas luettiin niitä kaikkia kertomuksia ja loppuun liittyviä asioita ja muita...”

Lapsiin kohdistunut fyysinen väkivalta tuli esiin useassa tarinassa ja kytkeytyi hyvin usein siihen, että lasten piti osata olla ja käyttäytyä hyvin, joka tilanteessa. Kertojat olettivat, että se oli eräänlainen tapa, joka siirtyi vanhemmilta lapsille, aivan kuten jehovantodistajuuskin. Lähes kaikkien haastateltavien keskuudessa jehovantodistajuus oli kulkenut useammassa sukupolvessa. Analyysin perusteella mitään muuta ei ollut, eikä mitään muuta osattu kaivata, sillä jehovantodistajuus oli ollut olemassa siitä hetkestä saakka, kun he olivat syntyneet tähän maailmaan. Muutama haastateltava kertoi, että ei ollut osannut kyseenalaistaa omaa uskonnollista yhteisöään tai jos joku olikin osannut, niin se oli äkkiä pitänyt torjua pois ajatuksista, sillä oma ajattelu ja varsinkin kielteinen ajattelu omasta järjestöstä oli kiellettyä. Tätä toimintatapaa tukevat aiemmat tutkimukset, joiden mukaan pelottelu ja kontrolli ovat olleet tehokas keino haluttaessa kitkeä pois kaikki ei-toivotut vastustukset, jotta oman järjestön oma positio on kyennyt säilymään yhteiskunnassamme. (Djerf, Höök & Magnusson 2009; Holden 2002.) Lisäksi aikaisemmissa selvityksissä on ilmennyt, että todistajat suhtautuvat ruumiilliseen kuritukseen hyväksyvästi. (UUT 3/2013). Myös seuraavassa lainauksessa nuori aikuinen nainen kertoo kokemastaan fyysisestä väkivallasta:

”Mää muistan sen ku mää oon sanonut että kukaan muu lapsi kuin Jehovan todistaja ei suostu istumaan kahta tuntia hiljaa paikallaan ja sit se, et jos et sää siihen kyennyt ja muuta mut kannettiin niskavilloista parkkipaikan läpi autoon. Ja se oli ehkä enemmän sellasta, että meillä on myös annettu piiskaa ja ihan nahkavyöllä ja muulla, ja sää et koskaan tiennyt mistä sitä tuli. Jos sää olisit tiennyt että mistä sitä tuli ja että mitä mää oon tehnyt väärin ja miksi tämä rangaistus nyt tuli mutta se, että musta jotenki tuntu, että se oli jotenki sellasta kireää se tunnelma et se vaan meni se hermo”.

Tässä tapauksessa Durkheimin teoria tukee täysin Jehovan todistajien toimintamallia koskien välitöntä rangaistusta. Siinä uskonnollisten kieltojen rikkomisesta seuraa aina jonkin asteista epäjärjestystä ja rikkomuksen tekijää rangaistaan ja teosta on kärsittävä tuomio. Näitä rangaistuksia jakavat ihmiset spontaanisti ja automaattisesti toisilleen. Rangaistukset voivat olla esimerkiksi julkisia nuhteluita tai moitteita. Näihin uskonnollisiin kieltoihin nivoutuu kuitenkin perimmäisenä ajatus pyhydestä, jonka lähtökohtana on ylläpitää kunnioitusta ryhmän sisällä. (Durkheim 1990, 270–271.)

Omassa aineistossani fyysinen väkivalta oli pääosin kytköksissä huonoon käytökseen ja siihen, että lapset eivät jaksaneet istua hiljaa ja paikoillaan järjestön kaksi tuntia kestävässä kokouksissa. Fyysistä väkivaltaa osakseen saaneiden kertoman mukaan jokainen heistä oli jo hyvin varhaisessa vaiheessa lapsuuttaan pyrkinyt miellyttämään olemalla hiljaa ja paikallaan kokouksissa sekä varomalla ärsyttämästä ketään aikuista. Aineiston perusteella kaikki Jehovan todistajalapset ja -nuoret tiesivät, kuinka heidän odotettiin käyttäytyvän ja tarinoista sai vaikutelman, että lapset kyllä pyrkivät hyvällä käytöksellä ja miellyttämällä välttämään mahdollisen fyysisen väkivallan, joka oli seurausta epäonnistumisesta. Lasten ikätaso oli kuitenkin tekijä, joka usein esti hiljaa paikoillaan istumisen, ei niinkään se, etteikö lapsi sitä olisi itse halunnut.

Aikaisemman lainauksen kertoja luuli lapsena olevansa ainoa syntinen lapsi, joka ei jaksanut istua hiljaa paikoillaan. Epäily vaivasi hänen mieltään ja hän kertoi tästä syystä kokeneensa huonommuutta ja tunsii olevansa kelvoton. Haastateltava kertoi vasta aikuisena ymmärtäneensä, että hän oli ihan normaali lapsi, jolta vain vaadittiin liikaa ikätasoonsa nähden. Lapsena hän kuitenkin kertoi ajatelleensa, että vika oli hänessä, eikä hän voinut kuvitellakaan kyseenalaistavansa omia vanhempiaan tai toimintaa, joka häneen usein kohdistui järjestön kokouksissa. Analyysin perusteella lapsilta puuttuu vertailukohde, sillä he saavat harvoin leikkiä järjestön ulkopuolella olevien lasten kanssa, joten ainoa todellisuuskäsitys kokouksissa käyttäytymisestä rajoittuu siihen, mitä he näkevät ja kokevat näissä kokouksissa ja sen jälkeen kotona.

Kaikki kuusi haastateltavaa kertoi tarinaa itsestään osana yhteisöään ja ryhmäänsä. Tätä tarinaa sanelevat yhteiset säännöt, tavat, yhteisöllisyys ja jehovantodistajuus. Kuudesta haastateltavasta muutama ei ollut syntynyt Jehovan todistaja perheeseen, mutta heidän vanhempansa olivat liittyneet järjestöön heidän ollessaan alle kouluikäisiä lapsia. Näin ollen Jehovan todistajien tapa elää ja noudattaa järjestön sääntöjä on ollut se ainoa toimintatapa, jonka he tiesivät ja johon heidät oli kasvatettu.

Tarinoissa toistui useamman haastateltavan kertomana myös se, että järjestön sisällä olevalla ja kasvavalla lapsella tai nuorella ei ole valinnanvapautta. Heillä ei ollut lapsena olemassa sellaista vaihtoehtoa, että he joskus jättäisivät osallistumatta kokoukseen. He kertoivat kaikki samankaltaista tarinaa siitä, että heidän on pitänyt totella vanhempiaan ja noudattaa Jehovan todistajien järjestön sääntöjä, vaikka he olivat väsyneitä tai eivät

halunneet. Aineiston perusteella heidän on vain pitänyt uskoa ja osallistua kokouksiin, sillä muuta vaihtoehtoa ei ollut olemassa. Seuraavassa sitaatissa nainen kertoo siitä, mitä seuraamuksia jatkuvalla suorittamisella oli:

”Taaksepäin ku kattoo niin se, että nimenomaan niin ku ehkä se suurin syy miks mulla ei jehovan todistajissa oo semmosta vaihtoehtoa, että alaikäinen sanois et mä en halua uskoa enää. Ei semmonen oo mahdollista. Niin kauan ku sää oot alaikäinen niin sit sää vaan oot et sää vaan voi sanoa että mä en usko enää ja mä en lähe enää kokoukseen. Ei se oo mikään vaihtoehto. Niin se että se on ollu ainoa tie minkä mä oon löytänyt siihen et mä pääsen eroon sitä uskonnosta ja siitä niin ku jatkuvasta suorittamisesta ja siitä ahdistuksesta on se, että mä oon vaan niin vetänyt sen elämän ranttaliksi ja etsinyt sitä pakokeinoa sieltä viinasta ja kaikesta niin ku siihen että että mä en jaksa, mä en niin ku jaksa enää.”

Muistakin tarinoista ilmeni selkeästi se, että jatkuva suorittaminen varhaislapsuudesta lähtien kuormitti vastaajia psyykkisesti ja henkisesti. Lähtökohtaisesti yksikään lapsi ei voi valita vanhempiaan, eikä lapsella ole sellaista vaihtoehtoa tai mahdollisuutta, että hän lähtisi perheestään ja siitä uskontokunnasta, johon hän on syntynyt. Bergerin ja Luckmanin (1995, 60–65) mukaan on täysin luonnollista, että kehitymme ja kasvamme vuorovaikutuksessa kulttuurisen ja sosiaalisen ympäristön kanssa. Tämän seurauksena me sosiaalistumme tahtomattamme tietyn ympäristön jäseneksi. Niin ikään lapsi kuuluu syntymähetkestään siihen uskontoon, johon hänen vanhempansa hänet kasvattavat. Analyysin perusteella vaikutti siltä, että edellä siteeratun haastateltavan kohdalla vuosia kestänyt suorittaminen ja jatkuva ahdistustila olivat ajaneet hänet äärimmäisiin tekoihin, joiden avulla hän pystyi irtaantumaan Jehovan todistajista. Yksi merkittävä asia oli havaita se, että eräs haastatteluihin osallistuneista pääsi irtautumaan vanhemmistaan jo varsin varhaisessa vaiheessa eli yläkouluikäisenä. Haastateltavan valitsemat toimintatavat johtivat osittain siihen, että hän ajautui lastensuojelun asiakkaaksi. Toinen merkittävä havainto oli se huomio, että lapsi on lähtökohtaisesti aina lojaali omia vanhempiaan kohtaan kuten Djerfin, Höökin ja Magnussonin (2009) tutkimuksessakin todetaan. Tätä lojaalisuutta ja suhdetta omiin vanhempiin kuvataan erään haastateltavan seuraavassa otteessa:

”Lapsi ei voi koskaan kyseenalaistaa sitä, että hänen äidissä tai isässä olisi jotain vikaa, sillä heidän ovat ne ainoat jotka pitävät huolen siitä, että minä elän. Jos äiti on alkoholisti, niin minulla on ongelma, sillä minähän olin se joka ärsytti häntä kun hän hermostui tai jos hän makaa taas tuossa, niin minä keksin kyllä jonkun muun syyn, sillä vika ei voi koskaan olla hänessä, joka on sinun elämässä oleva ainoa turvasi.”

Aineiston perusteella sain vaikutelman, että Jehovan todistajat ovat taitavia manipuloimaan ihmisiä silloin, kun epäilyksiä omaa järjestöä kohtaan esiintyy. Epäily itseä tai toisia jäseniä kohtaan oli aina merkki siitä, että ei ollut tarpeeksi hyvä Jehovan todistaja, jolloin jäsenen tuli opiskella lisää ja tehdä enemmän ovelta ovelle kenttätöitä. Haastateltava kertoi, että hän ei lapsena koskaan kyseenalaistanut omien vanhempiensa toimintaa, sillä hänen mukaansa jokainen lapsi luottaa ja uskoo vanhempiinsa, sillä he ovat lapsen ainoa tuki ja turva, jonka hän sillä hetkellä tietää.

Durkheimin näkemyksen mukaan me kykenemme uskonnon avulla luomaan ”esityksiä”, joiden avulla voimme jakaa saman todellisuuskäsityksen samaan ryhmään kuuluvien kanssa. Ryhmän ulkopuolella elävien voi olla mahdotonta ymmärtää tätä todellisuutta. Oletusarvo haastattelua tehdessäni liittyi siihen miten selvitä siitä, että haastateltavat ovat mahdollisesti vihaisia tilanteestaan. Näin ei kuitenkaan kuulemani mukaan ollut. Alkuvaiheen lapsuus- ja nuoruustarinoissa toistui pelko, syyllisyys, miellyttämisen halu sekä riittämättömyyden ja huonouden tunteet. Analyysin perusteella vaikutti siltä, että kaikki haastateltavat olivat ikään kuin tyytyneet osaansa, että näin vain oli ja näiden tiukkojen sääntöjen kanssa oli vain opittava olemaan ja niitä tuli sietää. Tarinoista ilmeni, että heidän oli vain kyettävä elämään todellisuutensa kanssa, vaikka epäily oli alkanut kalvaa sisintä.

Jehovan todistajien keskuudessa kasteen vastaanottamiselle ei ole määritelty mitään tiettyä ikää järjestön sisällä, mutta moni Jehovan todistaja -lapsi vastaanottaa kasteen noin 12 - vuotiaana. Haastateltavan kertoman mukaan nuoret miehet menevät kasteelle ennen kuin he täyttävät 18, minkä seurauksena he saavat vapautuksen armeijasta. Seuraavassa sitaatissa haastateltu nainen kuvaa kastetapahtumaa ja siihen liittyviä syitä:

”Mää kyllä muistan, et mulla se on ollut ennemminkin niin että määhä halusin ite mennä kasteelle. Ja muistelin että meidän isä ehkä vähän kyseenalaisti sitä että et sä oot kyllä aika nuori vielä. Mutta kukaan ei sitä kiellä. Ja määhä nään että se on ollu semmonen et määhä oon hakenut sillä enemmän sitä hyväksyntää. Et määhä tekisin kerrankin jotakin oikein ja että jotenki äiti ois kerranki ylpeä musta, koska tuntuu että niin ku siten jotenkin siltä ei hirveesti heru mitään sympatiaa ja aina oli se, että määhä en oo koskaan ollu semmonen tyttö tai semmonen lapsi mitä mun äiti on halunnut.”

Tarinan nainen kertoi itse halunneensa vastaanottaa kasteen ja muistelee, että hänen toinen vanhempansa oli ollut sitä mieltä, että lapsi on liian nuori. Kasteen vastaanotto hetkellä hän oli 12 -vuotias. Nainen kertoo, että hänelle kasteelle meno oli yksi tapa toimia oikein ja hän toivoi kasteelle menonsa tuovan hänelle hyväksyntää omilta vanhemmiltaan. Aineiston analyysin perusteella lapsi on valmis tekemään erilaisia asioita saadakseen huomiota ja hyväksyntää vanhemmiltaan. Kertomuksesta sai sen vaikutelman, että samanaikaisesti, kun lapsi tiesi, että järjestön sääntöihin ja toimintatapaan kuului kasteen vastaanottaminen, liittyi siihen lapsen näkökulmasta katsoen ennemminkin huomioiduksi tulemisen ja hyväksynnän tarve. Muutama muukin haastateltava kertoi, että oli ottanut kasteen vastaan vapaaehtoisesti ja oma-aloitteisesti. Hekin kertoivat hakeneensa kasteelle menolla hyväksyntää omilta vanhemmiltaan sekä yhteisön jäseniltä. Analyysin perusteella voidaan todeta, että yhteenkuuluvuuden tunne ja halu tehdä oikein ja kuten muutkin tekevät, on vahvaa Jehovan todistajien keskuudessa.

Yleinen mielikuva Jehovan todistajista lienee se, että he kiertävät ovelta toiselle tarjoamassa pelastusta oman uskonsa kautta ja että naisilla on pitkä hame päällä. Jehovan todistajat jakavat kaupungilla usein myös Vartiotorni-lehteä ja ovat valmiita keskustelemaan uskostaan toisten ihmisten kanssa. Seuraavassa lainauksessa eräs haastateltavista kertoo, millaisen julkisuus kuvan Jehovan todistajan tulee antaa järjestön ulkopuolella oleville ihmisille.

”Meillä on ollut niin ku se, että ihan sama mitä täällä kotona tapahtuu kun sää kävelet tosta ovesta ulos, niin sää hymyilet ja sää oot täydellinen Jehovan todistaja ja mitään sää et niin ku kerro, että mitä täällä tapahtuu. Ja tuota, meillä on kyllä tapeltu ja on huudettu... mä en niin ku sano, että on meillä ollut ihan hyviäkin mutta ehkä se yleisvaikutelma mitä mä aattelen on ollut semmosta tosi kireää. Ja et mulla on aina ollut semmonen olo, että pitäis olla varpaillaan.”

Nainen kertoo kuinka heillä kotona tapeltiin joka sunnuntai ennen kokoukseen lähtöä. Aikuisena hän kertoo ymmärtäneensä, että he tappelivat varmaankin siksi, että kaikki perheessä olivat niin väsyneitä suorittamiseen ja kokouksissa käymisiin. Lapsena hän ei tuota ymmärtänyt. Lapsuus- ja nuoruusajan tarinoissa kertautui pelon ja miellyttämisen lisäksi myös jatkuva riittämättömyyden tunne, joka puolestaan ajoi vastaajia tekemään asioita paremmin. Jehovan todistajien järjestössä asiat on aina mahdollista tehdä paremmin. On luonnollista, että kuka tahansa lapsi tai nuori haluaa lähtökohtaisesti

miellyttää omia vanhempiaan ja että hän haluaa saada vahvistusta siitä, että on rakastettu ja arvokas. Haastateltavien kertomuksista ilmeni, että tätä ei heidän kohdallaan ollut juuri tapahtunut. Tunteita ei haastateltavien mukaan saanut näyttää, vaan ne tuli peittää eikä järjestöstä saanut koskaan ajatella tai puhua mitään kielteistä.

Entisten Jehovan todistajien lapsuus- ja nuoruusajan tarinoihin liittyi myös ulkopuolisuuden tunne. Tunne siitä, että ei kuulu toisten lasten joukkoon. Tässä aikuinen nainen kertoo omasta ulkopuolisuuden kokemuksestaan:

”Olen joutunut ihan niin ku seitsemän–kahdeksan vuotiaana pitämään koulussa esitelmän jehovantodistajuudesta ja kertomaan miksi minä en osallistu joulujuhliin ja synttäreihin ja kaikkiin muuhun ja tuota en mä tiiä, sekin on ollu sitäkin oon ajatellu, että tavallaan aina niin ku kasvanu siihen, et se ei vaan kuulu meille, en mä tiiä onko sitä osannu kaivata mutta ehkä sää oot aina ulkopuolinen.”

Yllä olevassa sitaatissa nuori nainen kuvaa tilannetta, jonka eteen hänet oli koulussa laitettu. Nainen kertoo, että samalla, kun hän oli ylpeä jehovantodistajuudestaan hän myös ymmärsi, että oli ulkopuolinen suhteessa muihin koulukavereihin, sillä hän ei saanut viettää joulua ei syntymäpäiväänsä. Hänen oli myös pitänyt välttää viettämästä aikaa järjestön ulkopuolella elävien kanssa. Yleispäätelmänä voidaan todeta, että haastateltavat eivät ole lapsena koskaan osanneet kaivata mitään muuta, sillä näin on aina ollut. He ovat syntyneet ja kasvaneet omaan kulttuuriinsa ja toimintatapoihin, jotka poikkeavat joiltain osin järjestön ulkopuolella elävien ihmisten toimintatavoista.

Aineistosta löytyi kuitenkin eroavaisuuksia siinä kohden, saivatko lapset leikkiä tai harrastaa järjestön ulkopuolella elävien lasten kanssa. Ryhmäharrastusta ja joukkueurheilua ei suosittu Jehovan todistajien keskuudessa, mutta yksilöharrastuksen mahdollisuus oli tutkimusaineiston mukaan vapaampaa, etenkin ruotsinkielisillä vastaajilla. En saanut mitään maantieteellistä tai muuta konkreettista selitystä sille, miksi näin oli, mutta tämä oli erona suomenkielisten ja ruotsinkielisten vastaajien kesken. Osa haastateltavista oli saanut leikkiä alle kymmenvuotiaana järjestön ulkopuolella elävien lasten kanssa tai siinä tapauksessa, että ketään samanikäistä Jehovan todistaja lasta ei ollut samalla paikkakunnalla tai järjestössä.

Seuraavassa lainauksessa haastateltava kertoo millä tavalla Jehovan todistajien yhteisössä käsiteltiin seksuaalisuuteen liittyviä asioista:

”Varsinkin lasten kirjallisuus, mut siis varsinkin ne kuvitukset ja sitte se, että mulle on tyylin 10 vuotiaana lyöty käteen semmonen kirja missä käsitellään seksuaalisuutta ja kerrotaan että itsetyydytys on syntiä ja esiaviollinen seksi on syntiä ja Saatana laittaa sun päähän demoneja ja yrittää ajaa suhun tämmösiä ajatuksia, et kun 10 vuotias ei ees ymmärrä mitä seksuaalisuus on ja sulle lyödään sellanen kirja käteen ja sanotaan että Saatana yrittää laittaa sun päähän demoneita ja demonit saa sut ajattelemaan tämmöstä.”

Haastateltava kertoo, että hänen lapsuuden kodissaan ei koskaan puhuttu seksuaalisuudesta tai kuukautisista. Lapsuuden aikaisista Jehovan todistajien kokousten sisällöistä hän puolestaan mainitsee, että kokouksissa puhuttiin haureudesta ja huorin tekemisestä, jota hänen oli pienenä lapsena vaikea ymmärtää. Haastateltava kyseenalaistaa nyt aikuisena myös Jehovan todistajien käyttämiä opetusmateriaaleja, jotka on suunnattu järjestön lapsille. Hänen kertomansa mukaan ne eivät tee lapselle hyvää, vaan ovat pelottavia.

Eräs haastateltavista oli liittynyt Jehovan todistajiin nuorena aikuisena. Seuraavassa lainauksessa hän kertoo miksi hän halusi liittyä kyseiseen järjestöön:

”Mää olin just muuttanut sieltä opiskelupaikkakunnalta takas ja muutin sitten takas omaan asuntoon ja tuota menin töihin ja oli vähän yksinäinen ja varmasti oletan että mulla oli masennusta siinä kohen että se varmaan, mulla ei ollu siinä niitä yhteisöjä siinä taustalla ja mää oletan että tää oli yks niistä syistä tai se syy jos yhdellä sanalla haluaa sanoa niin se oli se yksinäisyys mikä sai liittymään.”

Tämän tarinan mukaan liittymisen syy ei ollut uskonto vaan aineiston perusteella liittyminen kytkeytyi ennemminkin siihen, että nainen oli kokenut olonsa yksinäiseksi ja hän oli silloisessa elämäntilanteessaan oman kertomuksensa mukaan ehkä vähän alavireinen ja masentunut sekä kaipasi jotain uutta sisältöä elämäänsä. Nainen halusi selvittää masennuksestaan ja yksinäisyydestään, minkä seurauksena hän hakeutui sellaisten ihmisten ja sellaisen yhteisön pariin, jotka kykenivät sillä hetkellä vastaamaan hänen tarpeeseensa. Kyse oli siis yhteisön tuomasta turvasta ja lohdusta. Tarinan naisella liittyminen Jehovan todistajiin tapahtui alle vuodessa eli suhteellisen nopealla aikataululla, kuten hän itse asian ilmaisi. Aiemman tutkimuksen valossa uskonnolliseen yhteisöön liittymiseen kuuluu vahva sitoutumisen tunteen tarve. Heikossa tai masentuneessa

mielentilassa olevia nuoria on helpompi rekrytoida yhteisöön, sillä heihin on helpompi hyödyntää manipulointiin perustuvaa tekniikkaa. (Holden 2002; Singer 1979.)

Haastateltavien lapsuus- ja nuoruusajan tarinat tukevat Kuuselan (2001) näkemystä siitä, että yhteisöelämän sisällä vallitsevat asiat ja toimintatavat eivät aina ole niin harmonisia kuin aiemmissa yhteisöteorioissa on uskottu. Jehovan todistajien järjestön jäsenet toimivat eräänlaisena sosiaalisena yhteisönä, jonka toiminta perustuu järjestelmällisiin ja yhteisesti jaettuihin kulttuurisiin perinteisiin. Lapsuusajan tarinoista ilmeni, että kasvatusta oli ollut hyvin tiukkaa, kontrolloivaa ja manipuloivaa. Haastateltavat kertoivat lapsuus- ja nuoruusajastaan ainoastaan jehovantodistajuuteen liittyvien asioiden kautta. Heidän elämäänsä ei koulunkäynnin lisäksi kuulunut juuri muita ulkopuolelta vaikuttavia asioita, mikä lisäsi ulkopuolisuuden tunnetta. Ainoastaan muutama haastateltava kertoi saaneensa leikkiä vapaa-ajalla järjestön ulkopuolella olevan lapsen kanssa. Tämä ystävyysuhde kuitenkin alkoi hiipua siinä kymmenen vuoden iässä, jolloin kokouksissa käymistä ja Jehovan todistajien kanssa vietettyä aikaa suositeltiin järjestön sisältä.

Arki muodostui kokouksista, niiden valmisteluista ja kenttätyöstä, sekä päivittäisestä Raamatun lukemisesta ja pyrkimyksestä olla vieläkin parempi Jehovan todistaja. Aineistosta ei ilmennyt mitenkään, että koulu olisi nähnyt tai puuttanut lapsen tilaan. Analyysin perusteella kukaan ei koskaan ollut ajatellut, että lapsia kohdeltaisiin huonosti tai että heidän oikeutensa eivät ehkä toteutuisi uskonnollisen yhteisön sisällä. Nuoruusiän vuosista haastateltavat kertoivat, että heillä ei ollut mitään normaalia suhteissa siihen, mitä muut ihmiset järjestön ulkopuolella tekivät. Mutta kuten Malmströmin ja Söderlingin (2016) tutkimuksessakin todetaan, on sosiaalityöntekijöiden hyvin vaikea havaita lasten ja nuorten mahdollista avun tarvetta, sillä lapset eivät uskalla kertoa heihin kohdistuvista teoista ja asioista. Lapset on myös saatettu opettaa vastaamaan yhteisönsä puolesta tietyllä tavalla jos heiltä kysytään uskontoon liittyviä asioita. Koska järjestöstä ei saa puhua mitään kielteistä ulkopuolisen yhteiskunnan jäsenille, on valehtelu omista olosuhteista oikeutettua eikä sitä lueta synnin teoksi, jos se palvelee järjestön etua.

Muutaman haastateltavan lapsuus- ja nuoruusaikaan sijoittuvat tarinat sisälsivät väkivallan lisäksi päihteitä, mielenterveysongelmia sekä käsittelemättömiä sotatraumoja. Haastateltavat pohtivat missä määrin heidän vanhempiensa kokemat traumat ovat siirtyneet ja kohdistuneet heihin kasvatuksen kautta. Muissakin tarinoissa esiintyi hyvin tiukkaa ja

moitteetonta todistajana toimimista. Yhteistä kaikille oli, että kaikkien kasvatus on ollut kontrolloitua, tunteita ei ole saanut näyttää eikä ikävistä asioista ole saanut puhua. Tarinoihin ei kuitenkaan liittynyt minkäänlaista suurempaa tunnelatausta kuten katkeruutta, vihaa, uhriutumista tai pettymystä. Analyysin perusteella vaikutti siltä, että omaan tilanteeseen oli tyydytty ja se oli ikään kuin normaali olotila.

5.2 Lähtö uskonyhteisöstä

Durkheimin (1990) teoriaan nojaten uskonto on kollektiivista vaikuttamista, jonka keskiössä ihmiset elävät ja toimivat yhdessä. Erilaiset arvot, uskot ja käyttäytymismallit muuntautuvat vuorovaikutuksen alaisuudessa yhteiskunnallisiksi faktoiksi. Yksi uskonnon tehtävistä on ylläpitää me-henkeä ja lisätä yhteenkuuluvuuden tunnetta, sillä juuri uskonnon avulla yhteisön jäsenet voivat jakaa saman käsityksen siitä todellisuudesta, jossa he elävät. Tämä pätee myös Jehovan todistajiin, jotka omassa yhteisössään jakavat saman todellisuuskäsityksen. Heidän uskonnolliset arvonsa ja toimintatapansa voivat silti olla ristiriidassa yhteiskunnassa yleisesti vallitsevien lakien ja arvojen kanssa.

Haastateltavien lapsuus- ja nuoruusajan tarinoissa esiintyi toistuvasti jaksaminen, pelossa eläminen ja selviytyminen. Haastateltavat jakoivat keskenään kokemuksen siitä, että he eivät kelvanneet vanhemmilleen samaa miten hyvin he asiat tekivät. Jatkuva suorittaminen ja kolme kertaa viikossa kokouksissa käyminen sekä kenttätyö kävivät raskaiksi. Myös pelko siitä, kuka oven takana olisi, joku koulukaveri, opettaja tai joku muu tuttu, ylläpiti jännitystilaa viikoittain. Voimia kulutti myös jatkuva raportointi kaikesta. Jehovan todistajien toimintatapaan kuuluu raportoida kaikki tehty kenttätyö. Montako lehteä on jaettu, montako kertaa on tehty vapaamuotoista julistusta sekä montako tuntia on kuukauden aikana tehnyt kenttätyötä. Elämä oli jatkuvaa selviytymistä henkisestä kuormituksesta ja riittämättömyyden tunteesta, joskus jopa väkivallasta. Lähtöä uskonyhteisöstä edelsi kaikkien haastateltavien kohdalla pitkä valmistautuminen ja harkinta-aika ennen varsinaista eroprosessia, sillä vaikka lähtö olisikin oma päätös, voi vahvan yhteisön menettäminen aiheuttaa vahvoja menettämisen ja yksinäisyyden tunteita.

Haastateltavien lapsuutta on siis määritellyt yhtenäinen toimiminen uskonnollisen yhteisön arvojen, toimintamallien ja periaatteiden mukaan. Näitä toimintatapoja ei ole saanut

kyseenalaistaa millään muotoa, vaan kaikkien on tullut toimia samalla tavalla ja se on ollut heille normaalia toimintaa. Koska omasta uskonnosta ei saa järjestön sisällä ajatella kielteisesti, ei kyseenalaistamista ole kovin helposti päässyt tapahtumaan. Kuten Geels ja Wikströmkin (1999) toteavat, ryhmällä on suuri vaikutus siihen, miten ihminen vaikuttaa subjektiiviseen todellisuuteensa. Uskonnollisen todellisuuden säilyttäminen vaatii jatkuvaa vuorovaikutusta yhteisön jäsenten kesken. Ajatuksia ja toimintamalleja on siirrettävä toisille, jotta ryhmä pysyy kasassa.

Mitä sitten tapahtuu sillä hetkellä kun päätämme, että emme enää halua kuulua siihen yhteisöön, perheeseen tai uskontoon, jossa olemme kasvaneet? Seuraavassa sitaatissa nainen kertoo, mitkä asiat sysäsivät hänen eroprosessinsa liikkeelle:

”Mää olin niin kyllästynyt siihen, et joka kerta kun mä menin sinne, niin uskontoa, uskontoa, uskontoa ei kavereita. En niin ku saanut tehdä asioita mitkä mua kiinnosti, ne laiminlöi mun opiskelun, ne ei kannustanut siihenkään mua koskaan ja mitta vaan tuli totaalisesti täyteen.”

Haastateltava kertoi, kuinka hän nuorena aikuisena väsyi siihen, että uskonto oli se ainoa asia jonka ympärille koko elämä muodostui. Hän totesi myös, että vuosia kestänyt suorittaminen, paine, jatkuva väsymys ja täydellisyyteen pyrkiminen alkoivat käydä ylitsepääsemättömiksi asioiksi hänen elämässään. Tämä ylikuormittuminen tapahtui yläkouluiässä, jolloin haastateltavalla oli iän myötä lisääntynyt vapaampi kulku kaupungille, missä hän pääsi näkemään mitä muut nuoret tekivät. Hän halusi olla osa sitä toimintaa. Aineiston perusteella voi päätellä, että oman yhteisön ja sen kulttuurin kyseenalaistamisen vaihe alkoi monella haastateltavalla jo yläkoulu- tai lukioikäisenä. Myös Kajssonin ja Mattiasdotterin (2015) tutkimuksessa voi havaita Jehovan todistajista eronneiden piirissä esiintyneen samoja piirteitä.

Samoilla linjoilla on myös Hookwayn (2015) tutkimus, jonka mukaan Jehovan todistajien yhteisön tarjoamat säännöt ja tiukat rajoitukset suhteessa ulkopuoliseen yhteiskuntaan ja maailmaan rajoittavat vapautta. Yhteisön piirissä vain Jumalalla oli merkitystä eikä kukaan saanut olla osa ulkopuolista maailmaa, osallistua muiden tavoin syntymäpäiville, joulunviettoon tai käydä äänestämässä. Aineiston perusteella liian tiukat ja rajatut säännöt ja toimintamallit aiheuttivat vastarintaa, joka ilmeni ylikuormittumisena ja orastavana kapinointina omaa järjestöä ja sen sääntöjä kohtaan. Seuraavassa lainauksessa aikuinen

nainen kertoo, kuinka pelko kytkeytyy hänen kohdallaan oman järjestön epäilemiseen sekä eropäätöksen harkintaan:

”Sinun tulee olla varuillasi, sillä Paholainen on koko ajan valmiina ottamaan sinut hetkenä minä hyvänsä, joten jos annat pikkusormesi ja teet jotain todella vähäpätöistä, kuten unohdat kokouksen niin sinä voit kuolla. Sillä silloin se johtaa siihen suureen syntiin, joka saa sinut lankeamaan. Jatkuva pelossa eläminen, huono omatunto siitä, että olen huono ihminen ja se pelko, että tulen menettämään perheeni ja sukulaiseni ja että en selviä paratiisin portille saakka ja sitten Jumala tulee hylkäämään minut, sillä olen niin huono ihminen. Tämä tekee sen, että pelko ei jätä kehoa edes silloinkaan kun tiedät, että se ei ole totta, sillä uskon, että se istuu niin syvällä soluissa.”

Tarinan nainen kertoi pahinta olleen sen, että ei edes tiennyt oliko tehnyt syntiä vai et. Siksi pelko ei jättänyt häntä koskaan, sillä oli myös mahdollista, että Jumala tulee ja tappaa hänet hänen syntiensä vuoksi jo ennen Harmagedonia. Haastateltava kertoi, että jatkuvassa kuoleman pelossa eläminen oli vain liian raskasta, sillä jos hän jäisi järjestöön hän kuolisi tai sitten hän kuolisi erottuaan järjestöstä. Tässä vaiheessa ei kertojan mukaan ollut väliä miten tai kenen taholta kuolema tulisi.

Aineiston mukaan jatkuva pelossa ja paineessa eläminen sekä voimien loppuminen olivat monen kohdalla osasyitä siihen, että järjestöstä haluttiin erota. Yhteistä kaikille haastateltaville oli tutkimuksessani se, että varsinkin nuoruusiällä jatkuva ja lisääntyvä ahdistus sekä orastava kapina siitä, että lähes kaikki viikonpäivät kuluivat kokouksissa tai niiden valmisteluissa, alkoivat kuluttaa heidän voimiaan ja luoda epäilyä järjestöä kohtaan. Kokouksia on tuolloin ollut vastaajien kertoman mukaan kaksi–kolme kertaa viikossa: tiistaisin, torstaisin ja sunnuntaisin. Välipäivinä valmisteltiin aina seuraavan päivän kokousta ja lauantaisin käytiin kenttätyötä tekemässä, eli kierrettiin ovelta ovelle rekrytoimassa uusia uskovaisia. Haastateltavien mukaan perjantai oli ainoa ilta, jolloin ei ollut mitään toimintaa, mutta senkin ajan pystyi hyödyntämään lukemalla Vartiotornia ja olemalla vieläkin parempi Jehovan todistaja. Tapa, jolla kaikki haastateltavat kertoivat suorittamisesta, oli hyvin samankaltaista. Heidän mukaansa oli vain pakko suorittaa, sillä ei ollut mitään muita vaihtoehtoja ja jos oli väsynyt, niin silti piti jaksaa vielä paremmin ja enemmän.

Seuraavassa sitaatissa Jehovan todistajiin nuorella aikuisiällä liittynyt henkilö puolestaan kertoo mikä sysäsi hänen eroprosessinsa liikkeelle:

”Mun eroaminen lähti siitä kun mun lähimainen kuoli hiljattain ja niin ku mun mielestä oli niin ku, siis sää tiedät Jehovan todistajien käsityksen paratiisista? Niin se oli entistä kamalampi se ajatus että, miten mä sanoisin, että on niitä tavallaan valmiiksi kuolemaan tuomittuja ihmisiä.”

Edellisen lainauksen kertoja teki eroa järjestöstä ajallisesti noin kymmenen vuoden ajan. Sosiaaliset suhteet ja yhteisöllisyys olivat haastatellun mukaan suurimmat syyt siihen, että hän pysyi järjestön jäsenenä. Nämä olivat myös olleet ensisijaiset syyt, joiden vuoksi hän alunperin liittyi Jehovan todistajiin. Tämän voi havaita seuraavasta sitaatista, jossa kyseinen henkilö kuvaa eroprosessin aikana tapahtunutta ajattelun muuttumista itsenäisemmäksi ja omien mielipiteiden muodostamista:

”Mun ajatukset sitten muuttu, sanotaanko että mä en ihan ollut samaa mieltä sen uskonnon kanssa niistä ajatuksista mitä ajateltiin siihen uskontoon kuulumattomista ihmisistä. Että ei sais olla niitten kans tekemisissä, eikä ystäviä eikä sillee, että ne on pahoja ihmisiä. Ku mä en ollu syntymästä Jehovan todistaja, niin varmaan palautu se ajatus takasin, että eihän tää voi, ei ne oo pahoja ne ihmiset. Mutta varmasti niitten sosiaalisten suhteiden syystä mä sit jäin sinne useaksi vuodeks. Varmasti se sosiaalisten suhteiden katkeaminen oli isompi syy mulle kun karttaminen, no näähän menee tavallaan käsi kädessä.”

Pelkoa siitä, että kertoja menettäisi omat vanhempansa eroamisen seurauksena ei ollut, sillä hänen sukulaisensa tai perheenjäsenensä eivät olleet Jehovan todistajia. Haastateltavalla oli myös sellaisia aikaisemmin muodostuneita moraalisia ja eettisiä käsityksiä erilaisista uskonnoista ja yhteiskunnallisista toimijuuksista, joita hän kykeni vertaamaan keskenään ja joiden pohjalta hän muodosti oman mielipiteensä uskontoon liittyvistä asioista.

Haastateltavien erotarinoissa toistui heidän kokemansa sisäinen ristiriita, joka liittyi järjestöstä irtaantumiseen. Eroprosessin aikana he yrittivät elää uusien ajatustensa kanssa ja samaan aikaan pitää yllä järjestön vaatimia toimintatapoja, mikä myös aiheutti henkistä kuormitusta. Seuraavassa otteessa aikuinen nainen kertoo, kuinka hän alkoi järjestelmällisesti valmistautua järjestöstä irtaantumiseen ja kuinka hän alkoi toimia eroprosessin suuntaisesti:

”Niin, en mä tiedä onko se sitte sitä, et mä en kokenut olevani täysin puhdas ihminen, mulla oli tiettyjä epäilyksiä ja se ei tuntunut hyvältä ja sit lukion

aikana mää totesin, ett tiesin jo sen, et mä en tuu jäämään niihin. Viimesenä lukion vuotena ku sai vapaasti jo käydä kaupungilla ja muuta vastaavaa, mä aloin jo tehdä sitä, sillä mulla ei ollut vaihtoehtoo, että mä en voinu sanoa hatkoja tolle uskonnolle niin kauan ku mä asun kotona, kun lukio päättyy niin mä tuun lähtemään. Mä tiesin, et mitä tapahtuu kun mä lähen, ni mä aloin tekeen mun muutamista lapsuuden valokuvista ja muuta vastaavista kopioita, salaa vanhemmilta. Et mulle jäis edes jotain muistoja, et sitten kun ne välit katkee eli se alko oleen niin ku laskelmoivan harkittua. Sit mä tiesin, et mä tuun muuttamaan toiselle paikkakunnalle ni sillon mulla tavallaan aukenee portti.”

Tarinan nainen alkoi lukioikäisenä toimimaan itse ja tehdä harkitusti eroa Jehovan todistajista. Hän myös ymmärsi siitä itselleen koituvat seuraukset. Hän tiesi karttamissäännöstä, minkä vuoksi hän alkoi suunnitelmallisesti kerätä valokuvia ja esineitä lapsuudestaan, sillä mahdollisen karttamisen toteutuessa hänellä ei olisi enää mitään asiaa vanhempiensa kotiin.

Suomen Jehovan todistajien järjestön virallinen tiedottaja Veikko Leinonen on haastatteluissa antanut julkisuuteen päinvastaista tietoa karttamisesta, mutta esimerkiksi Ruoho (2013, 2015) on myös tuonut aiemmissa tietokirjoissaan esiin sen, että Jehovan todistajat harjoittavat karttamispolitiikkaa lähes ehdottomasti ja karttamissäännölle löytyy järjestön mukaan myös raamatulliset perusteet. Haastateltavat kertoivat, että heitä on kartettu erouutisen jälkeen, eivätkä he sittemmin ole nähneet puolisoaan, vanhempiaan tai sukulaisiaan. Ainoastaan kahdella on säilynyt häilyvä puhelinkontakti omiin vanhempiinsa. Haastattelemani entiset Jehovan todistajat ovat puhuneet puhelimesta vanhempiensa tai sisarustensa kanssa viimeksi keskimäärin 2-3 vuotta sitten.

Kuten Dobronravoffin (2009) tutkimuksesta myös omasta aineistostani voi havaita, että osalla eroprosessiin liittyi oman käytöksen hallintaan liittyviä ongelmia, päihteiden käyttöä, tupakanpolttoa ja esiaviollista seksiä. Muutama haastateltava oli tietoisesti lähtenyt tekemään näitä asioita, jotka Jehovan todistajien sääntöjen mukaan ovat syntiä. Tällä tavalla he saivat syyn eroamiselleen kuten seuraavassa lainauksessa ilmenee:

”Se on ollu ainoa tie minkä mää oon löytänyt siihen, et mää pääsen eroon sitä uskonnosta ja siitä jatkuvasta suorittamisesta ja siitä ahdistuksesta se, että mää oon vaan vetänyt sen elämän ranttaliksi ja ettinyt sitä pakokeinoa siitä viinasta ja kaikesta niin ku siihen, että mää en jaksa, mää en niin ku jaksa enää.”

Edellä olleen lainauksen haastateltava kuvaa nuoruusvuosiaan viinan huuruiksi. Päihteet veivät häntä väärään seuraan ja rikollisuuden pariin. Jossain vaiheessa poliisi ja sosiaalityöntekijät olivat löytäneet hänet ja vieneet sairaalaan tarkistettavaksi, sillä päihteitä oli mahdollisesti nautittu liikaa. Haastateltava muistelee, että vanhemmat olivat tulleet sairaalaan häntä katsomaan, mutta hän oli sillä hetkellä sanonut, että menee ihan minne tahansa muualle kuin suostuu menemään vanhempiensa luo yöksi. Seuraavan yön haastateltava vietti putkassa. Haastateltava kertoo, että perhe antoi hänen ymmärtää, että tämäkin oli vain ja ainoastaan hänen syytään. Haastateltavan hakiessa tavaroitaan muuttaessaan pois kotoa, on sisarus käynyt häneen kiinni ja syyttänyt huutaen:

”et kato mitä sää oot tehny meidän vanhemmalle, et sun vika.”

Tässä vaiheessa, kun irtautuminen järjestöstä ei ollut vielä tapahtunut kokonaan, haastateltava syytti itseään kaikista tapahtumista ja oli uhrin asemassa. Hän otti vanhempiensa ja sisarustensa käytökset omalle vastuulleen ja kantoi heidän toimintansa ikään kuin omina, itsestä johtuvina asioina. Kertomansa mukaan hän koki olevansa huono ja riittämätön. Haastateltava kertoi, että hänellä ei yksinkertaisesti ollut enää mitään vaihtoehtoa, sillä hänen voimavaransa olivat täysin lopussa ja ulospääsy järjestöstä ja perheestä oli vain löydettävä. Haastateltavan pohti, että hänen kohdallaan päihteiden käyttö ja rikollisuuden parissa vietetty aika olivat eräänlainen hätähuuto, jonka avulla hän yritti tulla nähdyksi ja kenties pelastetuksi, kuten seuraavasta sitaatista ilmenee:

”Mää en niin ku jaksanu, mua niinku ahisti ja just se hirveä suorittaminen ja aina se vertailu muihin et tuo on käyny enemmän kentällä ja se on ahkerammin kertonu koulukavereille ja kaikille mahdollisille ja kaupan kassalle ja ihan kaikille ja aina ois pitänyt julistaa sitä jumalan sanaa. Ja mä en enää jaksanu sitä suorittamista ja sitä painetta ja just sitä et ku ei oo minkäänlaista normaalia elämää ei niin ku mitään sellasta mitä nuoret tekee, ei mitään ymmärrystä sitä kohtaan et minkälaista vois olla.”

Haastateltavien tarinoissa tuli toistuvasti esiin väsyminen siihen, että muut määrittelivät heidän elämänsä. He myös pohtivat, että juuri ennen lopullista eropäätöstä järjestöstä he eivät enää välittäneet siitä, mitä muut ihmiset heistä ajattelevat. Osa haastateltavista kertoi tiedon siitä, että jonain päivänä pääsee irtautumaan järjestöstä, olleen asian, joka auttoi heitä selviytymään eroprosessista. Jos oma ajattelu ja järkeily ei jehovantodistajuudessa eläessä ollut sallittua ja kielteiset ajatukset tuli pyrkiä poistamaan mielestä, kuvaavat elämä eroprosessin aikana ja siitä selviytyminen puolestaan henkilöiden vapaata ajattelua ja

toimijuutta sekä vastuun ottamista omasta elämästä, mistä jokainen haastateltava oli ylpeä. Jokaisen haastateltavan tarinasta välittyi vuosia kestänyt selviytymistaistelu kohti omaa henkilökohtaista päämäärää ja elämää ilman Jehovan todistajia.

Yhdenkään haastateltavan kohdalla eropäätös ei syntynyt hetken mielijohteesta, vaan se oli 5–10 vuoden harkinnan tietoinen tulos. Ei siis voi puhua mistään hätiköidystä päätöksestä. Tämäkin kuvastaa selkeästi aktiivista toimijuuden ottamista ja suunnitelmallisuutta koskien oman elämän suuntaa. Lisäksi huomioni kiinnittyi siihen seikkaan, että ketään haastateltavista ei ollut erotettu, vaan he olivat kaikki itse halunneet erota Jehovan todistajista. Kaikki haastateltavat olivat olleet tietoisia siitä, että he tulevat menettämään perheensä, puolisonsa ja sukulaisensa sillä hetkellä, kun he eroavat järjestöstä.

Aikaisemmin haastateltavat olivat siis olleet osa tiivistä ja suljettua ryhmää. Eroprosessissa he alkoivat irtautua ryhmästä itsenäisesti tullakseen itsenäisiksi. Eroprosessin alkuvaiheessa katse oli suunnattuna suljetusta yhteisöstä ulospäin, kohti pelottavaa tuntematonta. Aineiston perusteella pelko muutti eroprosessin kuluessa muotoaan, mutta oli silti koko ajan läsnä eroajien elämässä. Kaikkia kertojia yhdisti kuitenkin jo hyvin varhaisista vuosista lähtien vahva määrätietoisuus ja jokin sisäinen tietoisuus selviämisestä. Sen sijaan haastateltujen keskuudessa oli eroavaisuuksia siinä, miten he nykyisin suhtautuivat uskon asioihin. Osa kertoi olevansa nykyään ateisti, osa uskoi omalla tavallaan ja osa ei tiennyt uskoiko mihinkään. Kukaan haastateltavista ei kertomansa mukaan ole katunut lähtöään Jehovan todistajista. Sellainen vaihtoehto ei ole käynyt heidän mielessään, vaikka jokainen oli hyvin yksin eroprosessissaan.

Durkheimin (1990) näkemyksen mukaan uskonto ei ole tarpeellinen yhteiskunnalle abstraktissa tai moraalisessa mielessä vaan se on eräänlainen mekanismi, joka auttaa ihmisiä lähentymään. Näiden uskonnollisten arvojen avulla on kulttuurista juurtuneisuutta mahdollista vahvistaa sekä lisätä moraalista yhteisymmärrystä. Jehovan todistajia yhdistävät maailmanlaajuisesti yhteiset säännöt ja arvot, joiden mukaan he toimivat ryhmässä. Heidän järjestönsä on ulkopuolisilta suljettu ja heidän uskontonsa, siihen liittyvät arvot, moraalit, järjestys, auktoriteettijärjestelmä ja säännöt pitävät yhteisöä kasassa. Toisaalta yhteisö koetaan usein myös voimavarana, minkä on mahdollista olla yksi syy siihen, miksi suljetusta järjestöstä eroaminen koetaan vaikeaksi.

Mielenkiintoista onkin se, mikseivät haastateltavat kokeneet elämää Jehovan todistajissa heille sopivana ja hyvänä vaihtoehtona vaan halusivat pois kyseisestä yhteisöstä ja jehovantodistajuudesta? Mutta kuten Hookwayn (2015) tutkimuksessa, oli myös muutamalla omalla haastateltavallani havaittavissa uskonnolliseen sosialisointiin liittyvää kriittisyyttä, mikä liittyi siihen, että yhteisön jäsenyyttä ja toimijuutta pidettiin osittain yllä myös jatkuvalla pelottelulla, manipuloinnilla ja erilaisten uhkakuvien luomisella.

Yleisesti on mahdollista ajatella, että narratiivista selviytymistarinaa muovaisi enemmän pessimismi kuin optimismi, sillä käsiteltävät asiat ovat arkoja ja kipeitä. (Hänninen 1999, 52–53.) Jokainen haastateltavani kuitenkin kertoi tarinaansa varmuudella ja optimistisen sävyn siivittämänä, uskoen ja eläen jo, että kaikki menee ihan hyvin. Tarinoista voidaan analyysin perusteella todeta, että murroskohtaa luonnehtivat oma toimijuus ja määrätietoisuus, jotka vahvistuivat eroprosessin edetessä. Haastateltavat ottivat omaa elämäänsä koskevat asiat enenevässä määrin oman harkinnan ja päätösvallan alaisiksi ja kokivat siitä ylpeyttä, joka taas lisäsi omanarvontuntoa ja optimismia tulevaisuutta kohtaan.

5.3 Selviytymiskeinot ja niihin liittyvät ongelmat

Miten selviytyä siitä, kun menetät vanhempasi, puolisosi, sukulaisesi ja sen ainoan yhteisön, jonka sisällä olet koko ikäsi kasvanut? Kaikkien haastateltavien eropäätös oli tapahtunut heidän omasta vapaasta tahdostaan. Ketään haastateltavista ei erotettu järjestöstä. Haastateltavat kertoivat, että heidät oli kasvatettu Jehovan todistajana ollessaan toimimaan järjestön sääntöjen mukaisesti. Osa heistä toimi kuitenkin vastoin näitä järjestön sääntöjä, jolloin heillä oli tiedossa, että he joutuvat eroamaan tai tulevat erotetuiksi ja mahdollisesti kartetuiksi. Erotessaan järjestöstä kaikkia odotti toisenlainen elämä, jota he kertomansa mukaan joutuivat opettelemaan elämään.

Haastateltavat turvautuivat erilaisiin selviytymiskeinoihin paitsi eronsa aikana myös sen jälkeen. Selviytymisprosessissa haettiin apua kirjallisuudesta, vertaistuesta, ja internetistä. Osa haastateltavista yritti aluksi hakeutua julkisen sektorin avun piiriin, vaikka avun hakemisen kynnys olikin korkea:

”Se avun pyytäminen on niin hirveän vaikeaa.”

Jehovantodistajuudessa kasvaneet lapset ja nuoret on kytketty järjestöönsä monella tavalla, joita yhteiskunta ei pysty valvomaan. Syntymästään lähtien jehovantodistajuudessa eläneiden sosiaaliset suhteet muodostuvat järjestöön kuuluvien ihmisten keskinäisestä kanssakäymisestä. Suurin haaste avunpyytämislle onkin tutkimukseen osallistuneiden mukaan se, että Jehovan todistajana ollessa heidät on opetettu ja kasvatettu siihen, että järjestön ulkopuolella elävät ihmiset eli maalliset olivat demonien vallassa olevina moraalittomina synnintekijöinä.

”Nimenomaan semmonen tosi, et siellä aina puhutaan niistä ihmisistä jotka ei ole siellä seurakunnasta. Niitten käsityshän on se, että tavallisia ihmisiä ei oo niin ku olemassa, vaan kaikki jotka ei oo siellä uskossa niin on juoppoja, narkkareita, huoria, uhkapelureita ja kaikkea.”

Haastateltavien mukaan luottamusta järjestön ulkopuolella eläviin ihmisiin ei näin ollen ole. Myös seuraavasta lainauksesta selviää, miten Jehovan todistajat ajattelevat avun pyytämisestä järjestön ulkopuolella eläviltä ihmisiltä:

”Ja semmonen että et niin ku tavallaan se että Jehovan todistajat aattelee semmosta, et kaikki maailmallinen viisaus on huonoa ja se eksyttää pois uskosta ja kaikki tämmöset just et ei todellakaan varmaankaan ykskään jehovantodistaja voi mennä psykologille. Koska kaikki apu pitäis löytyä raamatusta ja kaikkiin ongelmiin vastaus on että pitää lukea enemmän ja tutkia raamattua. Ei oo hyväksyttävää pyytää apua joltain psykologilta tai joltain ulkopuoliselta ihmiseltä tai just niin ku tämä, että mun mielestä mahtavaa et mää oon lähteny vaikka kouluun koska jehovantodistajia ei niin ku kannusteta kouluttautumaan, vaan se on se, että hommaa itelle semmonen ammatti millä sää tuut toimeen ja sitten käytä kaikki se sun aika siihen jumalan työhön.”

Aineiston perusteella Jehovan todistajista eronneet ovat kuitenkin eritasoisen avunsaannin tarpeessa sekä eroprosessin aikana että sen jälkeen. He voivat tarvita apua paitsi perheen menetyksestä selviytyäkseen, mikäli tulevat kartetuiksi, myös yhteiskunnassa selviämiseen. Edeltävän sitaatin kertojan, kuten myös Uskontojen uhrien tuki ry:n mukaan Jehovan todistajat suhtautuvat kielteisesti koulutukseen, joka on perus- tai ammattikoulua korkeampaa. Tämä puolestaan tuo oman haasteensa työelämään sijoittumisen suhteen, varsinkin eroprosessin jälkeen.

Aineiston perusteella välien katkaisu eli karttaminen on ollut lähes totaalista kaikkien haastateltavien kohdalla. Mitään yhteyttä vanhempien, sisarusten, puolison tai sukulaisten välillä ei ole ollut. Mikäli haastateltavat ovat törmänneet toisiin Jehovan todistajiin kadulla, ovat Jehovan todistajat kääntäneet katseensa pois päin, eivätkä ole tervehtineet heitä. Myös Kajsson & Mattiasdotterin (2015) tutkimuksen tuloksista voi päätellä, että suurin osa Jehovan todistajista eronneista ei eroamisensa jälkeen ole tavannut perhettään. Samoin on laita Bovenverkin (2011) artikkelissa esiintyneiden lahkojen, kuten *Skientologi-kirkon*, *Sun Myung Moonin Unification Churchin* tai *Krishna-liikkeen* kohdalla, joista irtaantuneisiin ystävät ja perhe ovat katkaisseet kaikki välit. Ruohon (2017) teoksessakin on vastaajien kesken esiintynyt karttamista. Osa haastateltavista kertoikin kokeneensa helpommaksi vaihtoehdoksi muuttaa eri paikkakunnalle asumaan eroamisensa jälkeen. Analyysin mukaan haastateltavilla on ollut uudessa asuinympäristössä mahdollisuus aloittaa uusi elämä täysin puhtaalta pöydältä ilman mitään kytköksiä aikaisempaan elämäänsä.

Ulkopuolistakin apua olisi kuitenkin tarvittu, mutta haasteelliseksi tilanteen on tehnyt se, että järjestön sisällä elänyt entinen Jehovan todistaja ei luota yhteiskunnan tarjoamaan apuun. Kun apua on viimein haettu, on sen saaminen koettu vaikeaksi. Erilaisia ongelmia ovat aiheuttaneet muun muassa tietämättömyys ja välinpitämättömyys, rohkeuden ja tiedonkulun puute sekä työntekijöiden jatkuva vaihtuminen. Seuraavassa sitaatissa haastateltu äiti turhautuu siitä, että hän ei tule nähdäksi, kuulluksi eikä autetuksi:

”Joo, kun mää sitten koetin nostaa kissaa pöydälle, et eihän se nyt voi olla lapsen edun mukaista, että se itkee ja kärsii ja joutuu olemaan tommoisen avun tarpeessa, et eihän se oo lapsen edun mukaista lainkaan niin, sitten mulle vastattiin, että noh, jos sinä äitinä ja lähivanhempana koet, että se ei ole lapsen etu, niin sittenhän sinun täytyy katkaista lapsen edun nimessä tapaamiset mutta isähän tulee sitten hakemaan siihen täytöntöön panoa ja tarvittaessa sakon uhalla sinun pitää sitten luovuttaa lapsi tapaamisiin. Sitten mää kysyin monta kertaa, et mikä on se raja, missä menee se raja, milloin lapsen etu jää pienemmäksi kuin se vahinko? No sinun pitää äitinä se ihan itse päättää. Että nämä uskontoasiat on niin vaikeita määritellä ja kyllähän se nyt rikastuttaa tietysti lapsen elämää kun se näkee niin ku kaksi eri maailmankatsomusta.”

Tarina kuvastaa tietämättömyyttä, jota asiakas on joutunut kohtaamaan lastensuojelussa. Lastensuojelun tehtävä on suojella lasta, tarvittaessa myös hänen vanhemmiltaan. Tarinassa on suora yhtäläisyys Malmström ja Söderlingin (2016) tutkimukseen, josta käy

ilmi, että sosiaalipalveluiden ammattitietous erilaisista suljetuista uskonnollisista yhteisöistä on erittäin heikkoa. Sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä on paljon koulutettuja ihmisiä, jotka osaavat tarjota väkivalta- tai päihdelapsille sekä erolapsille apua, mutta uskonnollisissa yhteisöissä elävien lasten avunsaannin kohdalla ollaan avuttomia, sillä ei tunneta yhteisön sisäistä rakennetta ja toimintakulttuuria. Tarinan äiti ei keksinyt enää mitään muuta tahoja, jonka puoleen kääntyä saadakseen apua tilanteeseensa, kuin lapsiasianvaltuutetun, jolle hän kirjoitti ja kertoi Jehovan todistajista ja järjestöön liittyvistä asioista, jotka hänen mielestään olivat haitallisia lapsen terveelle kehitykselle:

”Mä kirjoitin lapsiasianvaltuutetulle asti, et eikö joku vois kattoo enemmän lapsen uskonnonvapauden toteutumista Suomessa, kuin aikuisen uskonnonvapauden toteutumista? Häneltä kesti vastata melkein vuosi, siihen sähköpostiin. Vastas sitte vuoden päästä ja kirjoitti hyvin ympäröörästä et tuota tarkoitus on kiinnittää enemmän huomiota ja jehovantodistajia on pyydetty osallistumaan siihen sun tähän juttuun ja jotain tämmöstä ja että he eivät voi ottaa kantaa yksittäistapauksiin.”

Tarinan äiti teki kaikkensa, jotta hän olisi saanut apua lapselleen. Hänen kokemuksensa mukaan lastensuojelu ei kyennyt vuosienkaan jälkeen auttamaan ja toimimaan, vaikka heillä oli tiedossa, että toinen vanhempi aiheuttaa lapselle toistuvia pelkotiloja, fyysisen väkivallan käytön lisäksi. Tässä kohden äiti kysyi, että kuka heitä oikein voisi auttaa kun lastensuojelu ei ymmärrä eikä tee mitään ja lapsiasianvaltuutetulta kesti vuosi vastata yhteen sähköpostiin? Äiti oli kertonut ammatti-ihmisille myös siitä, mitä Jehovan todistajana oleminen tarkoittaa, mutta koki, että häntä ei uskottu eikä hänen kertomaansa otettu todesta. Äiti esitti kysymyksen:

”Että mitä sitä voi enää tehdä vanhempana oman lapsensa hyväksi kun lastensuojelu ei auta eikä ymmärrä mistä on kyse? Voiko uskonto ja sen ymmärtämisen puute olla este avunsaannille?”

Toisessa avunpyyntötarinassa eräs sosiaalityöntekijä oli jäänyt haastateltavan mieleen. Hän oli nuorena kertonut asiastaan sosiaalityöntekijälle ja toivonut tullessa nähdyksi, kuulluksi ja autettavaksi:

”Mun äiti lyö mua ja tuota niin.. sit se kysy et mitä sää teit kun teidän äiti lyö sua. Mää sanoin, että no mää löin takasin. Se sano et ei vanhempia saa lyödä, se on semmonen tabu. Ja se jäi niin ku siihen. Et jos niin ku aikunen ihminen, sosiaalityöntekijä sanoo mulle, et vanhempia ei saa lyödä et se on sellanen tabu.”

Haastateltu nainen kertoi, että kohtaaminen sosiaalityöntekijän kanssa oli päättynyt tähän ja että hän itse jäi siihen uskoon, että aikuinen saa lyödä lastaan, mutta lapsi ei saa lyödä takaisin. Asia ei myöskään edennyt tai johtanut mihinkään toimenpiteisiin ja haastateltava kertoi jääneensä tilanteeseen yksin ja hämmentyneenä. Seuraava lainaus kuvastaa hyvin sitä, kuinka vaikeaa ammatti-ihmisten on ottaa uskon asiat puheeksi asiakaskohtaamisissa:

”Niitä on ainakin kymmeniä joitten kans mää oon ollu tekemisissä niin ykskään ei oo sanallakaan ikinä puhunu uskonnosta. Ei oo kysytty, eikä oo niin ku uskallettu tai en mää tiiä, että onks se vaan just niin ku tietämättömyyttä vai onko se sitä, että ei uskalleta puuttua siihen aiheeseen.”

Haastattelusta ilmenee, että uskonnosta puhuminen tai kysyminen on koettu vaikeaksi eri auttamistahojen kokouksissa ja kohtaamisissa asiakkaan kanssa. Haastateltavien mukaan yksikään sosiaalialan ammatti-ihminen ei ole koskaan ottanut uskontoa puheeksi heidän kanssaan. Haastateltavat kertoivat, että he kyllä vastaavat kysyttäessä mutta eivät itse omaehtoisesti ota asiaa puheeksi. Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että sosiaalityöntekijät eivät itse rohkene ottaa uskonnollista kytköstä esille asiakastapaamisissa asian arkaluontoisen statuksen vuoksi ja mahdollisesti oman tietämättömyytensä vuoksi. Tarinoista ilmeni, että eniten avunsaantia hidasti eri tahojen välinen tiedonsiirto, mikä johti siihen, että tarina piti aloittaa aina alusta. Ahdistusta ja epävarmuutta lisäsi se, että työntekijät vaihtuivat usein eikä kukaan oikein tiennyt missä mentiin. Aineistostani löytyy tapaus, jossa haastateltava oli lapsena käynyt läpi kaikki kyseisen kaupungin lastensuojelutyöntekijät apua saamatta. Pelkästään hänen tilanteensa selvittämiseksi palkattiin apua toiselta paikkakunnalta, jotta asia etenisi.

Tutkimukseni haastateltavien mukaan heitä ei osattu auttaa tai kohdata. He kertoivat, että yleistä avuttomuutta ja välinpitämättömyyttä oli havaittavissa lastensuojelun työntekijöiden puolesta. Aineistoni mukaan vaikuttaisi siltä, että lastensuojelun rakenteissa ja toimintatavoissa on aukko, joka koskee sellaisia lapsia ja nuoria, jotka kasvavat Suomessa vaikuttavassa uskonnollisessa yhteisössä, jonka toimintatavat eivät tue lapsen tervettä ja turvallista kehitystä ja kasvua. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammatti-ihmisillä ei tunnu olevan tietoutta ja juuri tämän tiedonpuutteen vuoksi lapsia ja nuoria ei ole voitu auttaa. Seuraava sitaatti kuvaa sitä, mitä Jehovan todistajista eronnut henkilö toivoi ammatti-ihmisiltä:

”Mitä mä oisin toivonut niiltä kaikilta nuorisotyöntekijöiltä, sosiaalityöntekijöiltä et niillä ois jotain tietoa siitä just, et minkälainen se uskonto on ja minkälaisia paineita se asettaa ihmisille ja minkälaista se henkinen pahoinvointi on, niin valtavaa, se että ku sä et koskaan riitä ja sä et oo koskaan hyvä ja et joku sanos et tiäksää et sää oot ihan hyvä ja sää riität ja ymmärrätkö sää et Jumala ei tapa sua vaikka sää teet näin ja että ihmiset tekee virheitä ja jos joku ois sanonu mulle 16 vuotta sitten että ymmärrätkö sää, et se ei oo sun vika, et sää et voi vaikuttaa sun vanhempiin tai niihin asioihin mihin sut on kasvatettu niin se, että mä oisin ehkä voinu alottaa sen paranemisprosessin aikasemmin ku vasta kolmekymppisenä.”

Tilanne oli haastateltavan kohdalla vaikuttanut monta vuotta ja hänen ainoa toiveensa oli, että joku olisi voinut ottaa asioista selvää eikä vain nyökytellä päätään. Seuraavassa aikuisena todistajiin liittyneen haastateltavan kommentti avun hakemisesta:

”Oon mä hakenut siihen masennukseen liittyen apua silloin ja se oli kytköksissä tähän. Mielenterveystoimistosta silloin sit puhuin ku tuli puhetta tästäkin asiasta ja ne tavallaan kytkeyty yhteen ja tähän riittämättömyyden tunteeseen. En mä oikein osaa sanoa, musta tuntu että ei ollu sitä taustatietoa. En mä sitte sen jälkeen hakenu apua terveydenhuollosta, paitsi sit täältä vertaistukiryhmästä ja sitte oon käyny noh, diakonissan juttusilla sen jälkeen kun erosin.”

Aikuisiällä Jehovan todistajiin liittynyt haastateltava kertoi hakeutuneensa mielenterveystoimistoon saadakseen apua eroprosessiinsa liittyvissä asioissa. Aineiston perusteella mielenterveystoimistossa käydyistä keskusteluista ei saatu toivottua apua. Kolmella muulla vastaajalla oli puolestaan ollut vuosia kestänyt asiakkuus lastensuojelun ja moniammatillisen avun piirissä, mutta ainoastaan yksi kertoi saaneensa hyvää keskusteluapua omalla koulullaan. Tässä tapauksessa keskusteluapua oli saatu kuraattorilta.

Alla olevassa sitaatissa haastateltava kertoo miten koki häntä koskevan tiedonsiirron puuttumisen kahden auttamistahon välillä turhauttavaksi:

”Ku sitä tietoa ei saada sinne ylös, sieltä perheneuvolasta missä olis kaikista paras tieto, se tieto EI näitten inhottavien paloseinien takia nouse sinne asti missä sen pitäisi olla. Mä uskon, että me oltais vältytty niin monen vuoden itkuilta jos se ois niin kun noussut sieltä se tieto kerroksesta toiseen.”

Haastateltavan tarinan mukaan yhtenä suurena haasteena oli viranomaisten välinen tiedonkulku ja tietojen luovutuksen ongelmallisuus. Tieto kulkee usein heikosti eri

yksiköiden välillä johtuen lainsäädännöstä ja henkilön yksityisyyden suojasta. Haastateltava ei tätä tiennyt, eikä voinut ymmärtää tiedonkulun hitautta ja vaikeutta. Sosiaalityön näkökulmasta tarkasteltuna tiedonkulun hitaus luo pahimmillaan asiakkaille sietämätöntä olotilaa ja kärsimystä, joka ei palvele heitä kunnioittavalla ja oikeutetulla tavalla. Seuraavassa sitaatissa haastateltava äiti pohtii, onko eroa siinä, hakeeko apua psykologilta, sosiaalityöntekijältä, terveyskeskuksesta vai vertaistuesta?

”On varmasti, vertaistuki on se mikä on kaikkein pahin, sillä siellä on ne kaikki luopiot ja ne jotka yrittää mustamaalata sitä uskontoa. Sosiaalityön tai sairaalapuolen terveydenhoitajat pitäis jotenkin osata tarjota se apu sillai neutraalisti ja niitten pitäis osata suhtautuu siihen uskoon siten, et se on semmonen et ku siellä opetetaan sitä et kaikki maailman ihmiset ja Saatana koettelee sua ja se Saatana yrittää eksyttää sua pois näistä ajatuksista. Sanosin, et jos menis terveydenhoitajalle niin jos se sanoo, että et tää sun uskonto on vähän hallitseva niin se ei oo hyvä lähtökohta. Kannattas ehkä kiertämällä, kaartamaan sitä asiaa.”

Aineiston perusteella vaikutti siltä, että vertaistukitapaamiseen meneminen oli järjestöstä irtaantuvalla Jehovan todistajalle pahin vaihtoehto, sillä suurin osa haastateltavista kertoi, että heille on Jehovan todistajana ollessa opetettu, että vertaistuki on kaikista pahin taho, josta apua voi pyytää. Muutamalla haastateltavalla esiintyi ristiriitaisia tunteita ja ajatuksia avun pyytämistä kohtaan. Nämä tunteet ja ajatukset johtuivat siitä, että heillä oli tuoreessa muistissa sellainen käsitys, että väsymys, heikkous ja ahdistus johtuivat Jehovan todistajana ollessa siitä, etteivät he järjestön oppien mukaan olleet tarpeeksi hyviä Jehovan todistajia. Syy miksi apua kuitenkin uskallettiin lähteä hakemaan vertaistuen piiristä oli erään haastateltavan mukaan seuraava:

”Mää lähin vertaistukeen selvittään sitä että ett mikä kaikki johtuu uskonnosta ja mikä kaikki johtuu siitä niin ku kaikesta muusta, tavallaan kuormasta mitä meidän perheessä on ollut.”

Tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen piirre oli se, että vaikka kaikille oli opetettu ja varoitettu, että vertaistuki on pahin mahdollinen taho, suurin osa vastaajista kuitenkin uskaltautui lopulta siihen turvautumaan. Tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen näkökulma liittyy siihen, että vasta erovaiheen jälkeen eräs haastateltava alkoi kyseenalaistaa omaa perhettään, kulttuurista taustaansa sekä jehovantodistajuutta. Eroprosessin jälkeen asioiden kriittinen tarkastelu ja kyseenalaistaminen lisääntyivät selkeästi ja he etsivät vastauksia omaan tilanteeseensa. Analyysin perusteella haastateltavat

alkoivat saada laajempaa ymmärrystä siihen, että kaikki tapahtumat eivät johtuneet heistä. haastateltavat kertoivat, että voitettuaan pelkonsa hakea apua vertaistuen piiristä, se on tarjonnut heille parhaimman ymmärryksen ja avun. Heidän kokemuksensa mukaan ainoastaan toinen saman kokenut voi ymmärtää parhaiten vallalla olevaa tilannetta. Tämä koski kaikkia muita haastateltavia paitsi kahta, jotka kertoivat turvautuneensa psykoterapiaan. Käynnit psykoterapeutin luona koettiin äärettömän hyvänä asiana ja heidän kertomansa mukaan ilman psykoterapiaa he eivät olisi selvinneet omasta eroprosessistaan ja ajasta sen jälkeen. Vastaajat kertoivat maksaneensa itse omat psykoterapiakäyntinsä, joissa he kävivät yhteensä 5–8 vuotta. Kumpikaan haastateltavista ei ollut tietoinen siitä, että heidän olisi ollut mahdollista anoa Kelan tukemaa psykoterapiaa. Molemmat kävivät terapiassa 2-3 kertaa viikossa ja he totesivat, että se oli heidän kohdallaan ainoa vaihtoehto, jotta heidän elämänsä voisi jatkuu.

Haastatteluista kuvastuu kokemus syyllisyydestä ja huonomuudesta sekä siitä, kuinka ne kuormittavat ihmisen mieltä, sillä haastateltavat kertoivat, että heitä on syyllistetty ihan kaikesta. Heidät oli myös saatu tuntemaan syyllisyyttä usein. Tarinoissa toistui myös epätoivo sen vuoksi, että kukaan ei uskonut todeksi sitä, mitä jehovantodistajuus on. Haastateltavien kohtaama hiljaisuus ja tyhjä tila, mitä ei osattu täyttää, olivat aukkoja, joihin ammatti-ihmisten oli odotettu osaavan vastata. Analyysin perusteella ammatti-ihmisetkin ovat eräällä tavalla aiheuttaneet syyllisyyden ja huonouden tunnetta Jehovan todistajista eroavalle, koska eivät ole tienneet, ymmärtäneet tai uskoneet, mistä on kyse. Eräs haastateltava kuvaa tätä seuraavasti:

”Kukaan ei uskaltanut nostaa sitä kissaa pöydälle, et miten se uskonto vaikuttaa.”

Haastateltavien kertoman mukaan ammatti-ihmiset ovat olleet tietämättömiä Jehovan todistajien toiminnasta. Kertomuksista ilmenee selkeästi se, että ammatti-ihmiset eivät ole myöskään ottaneet selvää mitä jehovantodistajuus on, vaikka heille on useamman vuoden ajan kerrottu mihin uskontokuntaan heidän asiakkaansa kuuluu. Haastateltaville jäi myös sellainen olo, että heitä ei uskottu kun he kertoivat väkivallasta, pelottelusta ja jatkuvasta suorittamisesta ja raamatun lukemisesta. Joukkoon mahtuu yksi positiivinen kohtaaminen, joka oli tapahtunut erään psykologin kanssa. Psykologi oli kertojan mukaan osannut kohdata ja nähdä hänet kokonaisuutena ja sanonut haastatellulle:

”Kait sää ymmärrät että sun äiti on aikuinen ihminen ja hän tekee omat päätöksensä ja että sää et voi niihin vaikuttaa, sää oot lapsi. Siis se on ollu ehkä semmonen asia mikä se on ollut se hetki mistä tää paraneminen on ehkä lähtenyt. Et niin ku joku sano sen mulle ääneen.”

Tämä positiiviseksi koettu kohtaaminen, ihmisen näkeminen kokonaisuutena, osoittaa myös sen, että jokainen ihminen haluaa tulla nähdyksi ja kuulluksi, sillä vasta silloin voi parantuminen alkaa. Seuraavassa lainauksessa eräs haastateltava kuvaa siirtymistään ”oikeaan maailmaan” sekä haasteita, joita hän kohtasi erottuaan Jehovan todistajista. Hän esittää myös toiveen sosiaalityön ammattilaisille:

”Jaa-a jotenkin sellaista ohjausta oikeaan maailmaan! Kun astuin oikeaan maailmaan, joksi minä tätä kutsun, aloin näkemään värejä kun aiemmin olin nähnyt kaiken musta-valkoisena. Sittenhän on sellainen juttu, että kun on kerran nähnyt värit, sitä ei halua palata takaisin musta-valkoisuuteen vaan sinun tulee jatkaa eteenpäin. Minulla ei ollut mitään käsitystä siitä, miten toimia ja reagoida ihmisten kanssa. Sitä vain hyppäsi yhteiskuntaan ja joutui opettelemaan ihan alusta asti kaikki sellaiset asiat, mitkä olivat itsestään selvyyksiä jo täällä eläville. Kuinka vaikeaa oli luottaa ihmisiin ja uskoa, että maalliset ihmiset eivät olleetkaan demonisoituja, kuten meille oli lapsesta saakka opetettu ja sitten sitä astuu tähän toiseen todellisuuteen...”

Yllä olevassa lainauksessa mies kuvailee eroa Jehovan todistajien yhteisön ja ”oikean maailman” välillä. Järkytyksenä tuli haastateltavan mukaan se, että hänellä ei ollut mitään käsitystä siitä miten yhteiskunta toimi ja kuinka järjestön ulkopuolella elävien ihmisten kanssa tuli toimia. Tämä kuvaa analyysin perusteella hyvin sitä, mitä suljetussa yhteisössä kasvaminen tarkoittaa. Ihminen vieraantuu yhteisön ulkopuolella olevasta yhteiskunnasta ja sen toimintamalleista, koska ei osallistu sen toimintaan.

Kun on elänyt suurimman osan elämästään suljetun yhteisön sisällä noudattaen tiettyjä sääntöjä ja toiminut ennalta määrätyllä tavalla, voi askel ympäröivään yhteiskuntaan olla suuri. Yksi haastatelluista kertoi, että häneltä kesti kaksi vuotta, ennen kuin hän oppi toimimaan yhteiskunnassa ja luottamaan järjestön ulkopuolella eläviin ihmisiin. Mielenkiintoista tutkimuksen kannalta on se, että kun Jehovan todistajat erottavat jäsenen yhteisöstään tai jäsen eroaa itse, tulee hänestä sillä hetkellä järjestön ulkopuolella vaikuttavan yhteiskunnan jäsen. Ennen tätä murroskohtaa ovat Jehovan todistajat itse pitäneet huolen omista jäsenistään, mutta sen jälkeen ihminen jää tyhjän päälle. Suurin osa haastateltavista oli joutunut turvautumaan useita vuosia psykoterapiaan, mutta silti he

kaikki olivat ja halusivat olla elämässä kiinni. Seuraavassa lainauksessa on yleisesti kiteytettynä kaikkien haastateltavien sanoma siitä, mikä ero entisestä nykyiseen on:

”Hyvin erilaista, paljon vapaampaa, iloisempaa, totuudenmukaisempaa ja ennen kaikkea totta. Nyt voisin todeta, että minulla on koko sateenkaaren kirjo. Ennen oli musta-valkoista ja yritin olla joku jota en ollut, edes tunteeni eivät olleet tosia. Elämä on nyt vapaampaa ja parempaa, paluuta entiseen ei ole. Jos on kerran nähnyt värit, ei halua musta-valkoiseen takaisin.”

Tässäkin tarinassa haastateltava kuvaa elämää Jehovan todistajana musta-valkoisena, kun taas eroprosessin jälkeen elämä on värikästä. Ero entisen ja nykyisen elämän välillä on kaikkien haastateltavien mukaan hyvin suuri. Elämä on vapaampaa, sillä nyt he kokevat, että saavat itse päättää mitä haluavat tehdä tai mitä eivät. Ruohon (2015) tekemissä haastatteluissa esiintyy samoja vapaaseen valintaan liitettäviä elementtejä. Jokainen haastateltava koki hyväksi sen, että he saavat itse valita kenen kanssa viettävät aikaansa, eikä suorittamista ja arvostelua enää ole. Kaikki kertoivat elävänsä tällä hetkellä onnellista elämää.

6. YHTEENVETO

Tutkimuksen tarinoiden keskeisimmät viestit on kautta linjan määrätietoisuus ja vahvuus, joita siivittävät ihmisen selviytyminen ja usko omaan itseensä. Tarinat ovat selviytymistarinoita, jotka kertovat pitkästä ja haasteellisesta prosessista, jonka yksilöt ovat läpikäyneet päättäessään erota Jehovan todistajista. Lapsuus- ja nuoruusajoista on selvitty, vaikkakin vuosia on varjostanut fyysinen väkivalta, pelko ja erilaiset sisäiset jännitteet perheen ja yhteisön keskuudessa. Oma toimijuus on otettu vahvasti käyttöön eroprosessissa jo ryhmästä erkaantumisen aikana. Apuakin on haettu, mutta sitä ei ole saatu toivotulla tavalla, jolloin selviytymisestä on muodostunut vieläkin raskaampi prosessi. Kukaan haastateltavista ei kuitenkaan nähnyt luovuttamista ja takaisin palaamista yhtenä vaihtoehtona. Ainoa vaihtoehto oli joko erota yhteisöstä tai kuolla, kuten muutama heistä asian ilmaisi.

6.1 Tulosten suhde aiempaan tutkimukseen ja teoriaan

Durkheimin (1893) näkemyksen mukaan uskonto on eräänlainen mekanismi, jonka avulla ihmiset voivat lähentyä toisiaan. Yhteisten uskonnollisten arvojen avulla ihmisten on mahdollista vahvistaa moraalista yhteisymmärrystä ja kulttuurista juurtuneisuutta.

Jehovan todistajat noudattavat maailmanlaajuisesti sisällöltään ja teemoiltaan yhtenäisiä kokouksia. Yhteisössä toimii myös erilaisia auktoriteetteja, joilla on tietty hierarkia ja järjestyksiä, joita yhteisön jäsenet sisäisesti noudattavat. Malmström ja Söderling (2016) huomauttavat myös, että useissa uskonnollisissa lahoissa on erilaisia sääntöjä ja rutiineja sekä rajoituksia, jotka poikkeavat ympäröivästä yhteiskunnasta. Juuri tällaiset mekanismit ovat erittäin tehokkaita juurruttavia tekijöitä, joiden avulla Jehovan todistajat luovat vahvaa yhteisöllisyyttä järjestönsä sisällä. Samalla jäsenet voivat tuntea olevansa osa samaa perinnettä sekä osa yhteistä ja samaa uskomuslähdeä. Durkheimin (1989) mukaan uskonnon tehtävänä onkin lisätä yhteenkuuluvuuden tunnetta, ylläpitää me-henkeä ryhmän sisällä sekä ilmaista vertauskuvallisesti itse yhteisöä. Tutkimukseni aineistossa näkyi, että yhteisen uskonnon avulla Jehovan todistajat kykenevät luomaan yhteisesti tuotettuja toimintoja, joiden avulla järjestön jäsenet jakavat saman käsityksen todellisuudesta.

Aineistosta ilmeni myös, että aikaisempi elämä jehovantodistajuudessa on ollut toimimista tiiviissä suljetussa yhteisössä. Kun tämä tiivis, muiden määrittelemä toimijuus vaihtuu itsenäiseksi toimijuudeksi ja toiseksi todellisuudeksi, on tilanne aivan uusi sekä eroajalle, että sosiaalityön ammattilaiselle.

Ajatus eroprosessista ja siihen lähtemisestä on ollut haastateltavien kohdalla usean vuoden tulosta ja prosessi on ollut kivulias. Siihen ei ole ollut mitään yksittäistä selitystä, kuten Timosenkin (2013) tutkimuksessa ilmenee, vaan syitä on tavallisesti ollut useita. Haastateltavien tarinoiden perusteella eroamisen syyt olivat samoja kuin muissakin aiemmissa tutkimuksissa esiintyneet ja johtuivat erilaisista rajoituksista, eristyneisyydestä, vapauden puutteesta sekä siitä, että ei saanut koskaan osallistua ulkopuolisen maailman toimintoihin tai tehdä mitään, mitä muut nuoret tekivät. Myös jatkuva suorittaminen, liika työ ja järjestön sisäiset vaatimukset olivat syitä, jotka johtivat lopulta eropäätökseen. (Hookway 2015; Dobronravoff 2009; Ronimus 2011; Fält 2015.) Eräs haastateltava oli alkanut jo hyvin varhaisessa vaiheessa valmistautua tulevaan eroprosessiin ja karttamiseen teettämällä itselleen valokuvia omasta lapsuusajastaan, jotta hänelle jäisi jotain muistoja perheestään. Samankaltaisia tuloksia on saanut myös Ruoho (2013) Jehovan todistajista eronneiden ihmisten kohdalla.

Järvän (2009) tutkimuksesta voi havaita järjestöstä eronneilla olleen paljon erilaisia sosiaalisia ongelmia sekä puutteellista tietoa siitä, mitkä omat oikeudet ovat ja miten yhteiskunnassa ylipäänsä toimitaan eroamisen jälkeen. Hänen mukaansa suljetuissa uskonnollisissa yhteisössä kasvaneet eivät kykene erottamaan, mikä on hyväksyttävää kasvatusta ja mikä ei. Järvän sosiaalinen vahvistusteoria tukee sitä toimintatapaa, minkä mukaan Jehovan todistajien järjestön jäsenet elävät eli he toimivat niin kuin auktoritaarinen johtaja heitä ohjeistaa. Samaan aikaan he valvovat ja tarkkailevat toisiaan, että kaikki toimivat samalla tavalla. Ryhmässä vallitsee siis jatkuva sisäinen kontrolli ryhmän omien jäsenten kesken. Haastateltavien tarinoista ilmeni myös, että heillä oli vaikeuksia luottaa yhteiskunnassa vaikuttaviin ihmisiin ja osa heistä ei tiennyt tai koki epävarmuutta siitä, miten yhteiskunta toimii.

Oman tutkimukseni tulokset ovat kaikissa kohden linjassa aiemman tutkimuksen kanssa siinä, että Jehovan todistajien järjestön sisällä esiintyy fyysistä ja henkistä väkivaltaa. Tämä pätee myös eroprosessissa ilmenneisiin haasteisiin, syyllisyyden tunteisiin, häpeään,

eri tasoihin mielenterveydellisiin ongelmiin ja riittämättömyyden tunteisiin. Niin ikään karttaminen on Jehovan todistajista eronneille todellisuutta ja siihen liittyvät tarinat ovat myös linjassa aiemman tutkimusten kanssa. (Ruoho 2013, 2015; Bovenverk 2011; Kajsson & Mattiasdotter 2015.)

6.2 Vastaukset tutkimuskysymyksiini

Kun tarkastelen aineistoani kokonaisuudessaan ja vertaan siitä saamaani tietoa tutkimuskysymykseeni: *Millaisia tarinoita Jehovan todistajat kertovat uskonyhteisöstä irtautumisesta?*, olen tullut seuraavaan tulokseen. Aineiston mukaan tutkimukseeni osallistuneet haastateltavat kertoivat sekä lapsuus- ja nuoruusajastaan, eroprosessistaan että avunsaannistaan eräänlaisina selviytymistarinoina. Tarinoiden avulla haastateltavat pystyivät kuvaamaan sitä prosessia, jonka avulla omaa elämää oli mahdollista selventää (Hänninen 1999). Tarinoiden tapahtumat kytkeytyivät haastatteluissa ajallisesti alku-, keskikohta- ja loppuosaan, mikä puolestaan vaikutti siihen, että inhimilliset syyt ja seuraukset nivoutuivat toisiinsa luoden valikoivan juonen (Hänninen 1999; Laitinen & Uusitalo 2008). Hännisen (1999) mukaan juuri tällaisten sisäisten tarinoiden avulla haastateltavat pystyvät tuottamaan omaan elämäänsä liittyvän kokemuksen muutoksesta sekä mahdollisesti tarkastelemaan asioita laajemmassa sosiaalisessa kontekstissa.

”Alkutarinoissa” haastateltavat kertoivat, kuinka heidän elämänsä oli perustunut jo hyvin varhaisista lapsuusvuosista aina eroamiseensa saakka ainoastaan selviytymiseen. Aineiston mukaan haastateltavat olivat selvinneet lapsuus- ja nuoruusvuosistaan siten, että he olivat toimineet järjestön määräämällä tavalla kaikissa tilanteissa ja noudattaneet yhteisön sääntöjä. Lisäksi heiltä puuttui vertailukohde, jolloin lapsuusajan toiminta, elämä ja säännöt järjestössä olivat olleet heille ainoa oikea todellisuus. Lapsena haastateltavat eivät osanneet kyseenalaistaa vanhempiansa ja järjestönsä toimintaa. Vasta tarinoiden keskikohdassa heidän ajattelussaan alkoi tapahtua muutosta ja he alkoivat kyseenalaistaa omaa järjestöään ristiriitaisin ajatuksin. Lapsuus- ja nuoruusaikaa ovat siivittäneet jatkuva pelko, henkinen ja fyysinen väkivalta sekä ulkopuolisuuden ja riittämättömyyden tunteet. Haastateltavat alkoivat verrata itseään enenevässä määrin järjestön ulkopuolella eläviin nuoriin ja kertoivat kärsineensä huonoudesta suhteessa toisiin sekä kuoleman ja Jumalan

pelosta. Tapa, miten haastateltavat kertovat tarinaansa oli neutraali suhteessa tarinoiden sisältöihin. Tarinoissa oli positiivinen sävy, vaikka itse tarina oli ajoittain raskas ja aihe arka kerrottavaksi. Haastateltavat eivät tarinoiden alku- ja keskivaiheissa kertoneet lainkaan positiivisista asioista. Eroprosessiin liittyvä tarinallinen murroskohta muodostui siinä kohden, kun haastateltavat alkoivat toimia itsenäisemmin ja päämäärätietoisemmin ottaen lopulta oman elämän haltuunsa.

Aineiston perusteella eroon kytkeytyy aina jokin perusteltu ja usein pitkäänkin pohdittu syy, joka harvoin on ollut positiivinen. Analyysini mukaan juuri tästä syystä on mahdollista, että positiivisia asioita ei tuotettu tarinoiden alku- ja keskivaiheilla. Yleispäätelmänä voidaan todeta, että eroprosessin jälkeen elämä oli positiivisesti virittäytynyttä verrattuna alku- ja keskikohdan tarinoihin. Elämää eron jälkeen kuvattiin aineistossa valoisana, vapaana ja hyvänä asiana. Lopputarinoita siivittikin helpottuneisuus, vapauden ja selviytymisen tunteet sekä onnellisuus siitä, että on oman elämänsä herra.

Ensimmäisenä apukysymyksenä toimi: *”Millaisia avunsaannin tarpeita tarinoiden eri vaiheissa ilmenee?* Lapsuus- ja nuoruusajan ongelmana ilmeni tulosten mukaan selkeästi se, että lasten ja nuorten oikeutta turvalliseen kasvuun ja kehitykseen ei riittävän hyvin pystytty turvaamaan. Puutteellisen lainsäädännön vuoksi lasten oikeuksien toteutumiseen uskonnollisen yhteisön piirissä ei sen perustamisen jälkeen liity minkäänlaista seurantaa. Tämän vuoksi suljetun uskonnollisen yhteisön sisällä eläviä ihmisiä on haasteellista auttaa. Oman haasteensa auttamistilanteeseen tuo myös se, että yhteisön sisällä olevat eivät saa puhua ulospäin mitään kielteistä yhteisöstään ja heidät on mahdollisesti ohjeistettu miten vastata jos heiltä kysytään jotain. Apua on osattu pyytää ja apua on tarvittu eritasoihin lastensuojelullisiin toimenpiteisiin sekä nähdyksi ja kuulluksi tulemisen tarpeeseen. Tarinoiden mukaan apua on saatu vain vähän.

Avunsaannin tarpeet ovat tutkimustulosten mukaan hyvin yhteneviä sen suhteen, että kaikilla vastaajilla on ollut tarve puhua jollekin sosiaali- ja terveydenhuollon alan ammattihenkilölle joka ymmärtäisi heitä. Ammattihenkilöstön parissa ymmärrys siitä, mistä jehovantodistajuudessa on kyse, on kuitenkin ollut hyvin heikkoa. Pettymystä ja kritiikkiä kohdistui eniten siihen, että sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä työskentelevät ihmiset eivät ole heidän kokemuksensa mukaan olleet uskoneet heitä. Haastateltavat toivoivat, että julkisen sektorin työntekijät olisivat kysyneet uskonnosta ja että heillä olisi ollut enemmän

tietoutta jehovantodistajuudesta. Ainoastaan psykoterapeutit saivat kiitosta siitä, että he osasivat kohdata ihmisen ihmisenä ja antaa hänelle uskotuksi tulemisen kokemuksen. Sosiaali- ja terveydenhuollon työn näkökulmasta tarkasteltuna oli havaittavissa suuria puutteita, jotka koskivat sosiaalisen avun tarjoamista ja avun tarpeen kartoittamista silloin, kun ihmisen taustalla vaikuttaa jehovantodistajuus. Haastateltavat kertoivat kokeneensa, että heitä ei uskottu, kun he kertoivat millaista elämä Jehovantodistajana on.

Aiempaa tieteellistä tutkimusta on sängen vähän, mutta se mitä aiheesta on selvitetty on linjassa sen olettamuksen suhteen, että Jehovan todistajista eronneet tarvitsevat apua, sillä heillä ei ole eväitä toimia ja elää yhteiskunnassamme ilman terveydellisiä haasteita, sen jälkeen kun oma yhteisö ja perhe on kääntänyt heille selkänsä. (Singer 1979; SOU 1998; Holden 2003; Gruss 2015.) Aineiston perusteella eroprosessin aikana ja jälkeen on eroajilla ilmennyt eritasoisia sosiaalisia, psyykkisiä, henkisiä, lääketieteellisiä, taloudellisia sekä oikeudellisia avuntarpeita, joita oli havaittu myös aiemmissa tutkimuksissa. (Singer 1979; SOU 1998; Karjalainen 2011; Linjakumpu 2015; Djerf, Höök & Magnusson 2009; Ruoho 2015, 2017; Timonen 2013).

Kyse on kaiken lisäksi pitkistä prosesseista. Normaalisti Kelasta on mahdollista saada rahallista tukea terapiaan kolmeksi vuodeksi, mutta mikäli terapia kestää 4 – 8 vuotta on potilaan itse kustannettava terapiansa. Ihminen ei välttämättä ole työkykyinen terapiassa olonsa aikana. Tämä puolestaan voi johtaa työttömyyteen, taloudelliseen ahdinkoon ja yhteiskunnasta syrjäytymiseen. Vuosia kestäväään terapiaan liittyy myös kuluja, jotka nousevat sekä potilaan että yhteiskunnan kohdalla korkeiksi.

Toinen apukysymykseni oli: *Millaista apua on saatu tai toivottu?* Aineiston mukaan apua on toivottu lastensuojelusta ja perheneuvolasta, mutta yhteisen kielen puutteen ja tietämättömyyden vuoksi todellisuudet eivät ole kohdanneet haastateltavia tyydyttävällä tavalla. Haastateltavat eivät ole osanneet kysyä tai hakeutua avun piiriin aktiivisesti, sillä heidät on kasvatettu jehovantodistajuudessa siihen, että niin ei saa toimia. Saamansa kasvatuksen seurauksena heillä on ollut suuria ennakkoluuloja ja pelkoja, jotka ovat kohdistuneet eri viranomaistahoihin ja mielenterveystoimistoihin.

Vastaajilla ei myöskään ole aina ollut tietoa avunsaannin eri mahdollisuuksista ja omista oikeuksistaan, joten apua on tästäkin syystä ollut vaikea pyytää. Parhaan avun

haastateltavat ovat kokeneet saaneensa psykoterapiasta sekä vertaistuesta. Yleisesti ottaen toivottiin lisäkoulutusta sosiaalityön ammattihenkilöille siitä, mitä jehovantodistajana eläminen tarkoittaa ja mitkä mekanismit säätelevät järjestön sisäistä toimintaa.

6.3 Pohdinta

Tämän pro gradu -tutkielman kirjoittaminen on ollut äärettömän antoisa ja intensiivinen, välillä jopa henkisesti raskas ja ahdistava prosessi. Minulla oli alun alkaen selkeä ajatus siitä, että haluan tutkia Jehovan todistajien järjestöstä eronneita ihmisiä ja eroamiseen liittyvän avunsaannin mahdollisuutta tai tarpeellisuutta. Varsinainen kohdentuminen eroprosessissa esiintyviin ilmiöihin ja avunsaannin näkökulmaan muodostui vasta tutkimusprosessin edetessä.

Ymmärtääkseni paremmin entisten Jehovan todistajien tekemiä ratkaisuja ja heidän tarpeita suhteessa avunsaantiin tai sen puutteeseen, halusin haastatella entisiä Jehovan todistajia ja antaa heidän kertoa omat tarinansa. Minua kiinnosti kuulla millaista oli olla Jehovan todistaja ja millaiseksi heidän elämänsä on muodostunut yhteisöstä eroamisen jälkeen. Minkälainen heidän elämäntarinansa on ja mistä asioista se on muodostunut ja kehittynyt tähän päivään saakka. Oma toiveeni tutkimuksen kannalta oli se, että saisin vastauksia siihen, miten sosiaalityössä kyettäisiin auttamaan ihmisiä, jotka irtaantuvat suljetusta uskonnollisesta yhteisöstä tai voidaanko ihmisiä edes auttaa silloin, kun taustalla vaikuttaa uskonnollinen yhteisö? Tutkin myös niitä jehovantodistajuuteen liittyviä ilmiöitä, jotka poikkeavat modernista yhteiskunnasta.

Aikaisempien tutkimusten ja omien tutkimustulosten myötä on selvää, että Jehovan todistajien järjestössä esiintyy hengellisen väkivallan piirteitä. Haastateltavien tarinoiden mukaan Jehovan todistajien toimintaan kytkeytyy sekä fyysinen että hengellinen väkivalta, kättäminen, pelottelu, manipulaatio että kaikkien näiden yhteisvaikutus ihmiseen. Oman haasteensa avun tarjoamiseen tai sen pyytämiseen tuo varmasti se ristiriita, että yhteiskunta voi kyllä nähdä järjestön toiminnan olevan täynnä rajoituksia ja kieltoja, joita on vaikea hahmottaa tai uskoa järjellisellä tasolla, mutta järjestöön syntyneelle ja siinä eläneelle kyse on arvoista ja periaatteista, jotka ovat oikeita ja tosia heille. Haastateltavat olivat joko

syntyneet tai liittyneet perhesiteiden kautta Jehovan todistajien yhteisöön, eivätkä kaikki olleet voineet valita sitä itse. Heidän vanhempansa olivat kasvattaneet heidät tähän tiettyyn elämäntapaan ja kulttuuriin. Mielestäni silloin, kun uskonto ja sen keskeinen oppi opetetaan ehdottomana omille lapsille, ei voida puhua uskonvapauden toteutumisesta. Tässä kohden on hyvä kuitenkin tiedostaa se, että kaikki uskonnolliset yhteisöt eivät toimi tavalla, jonka seurauksena lapsen kehitys ja kasvu vaarantuvat tai ihmisoikeuksia rikotaan. Suurelle osalle ihmisiä uskonto tuo turvaa sekä lohtua ja yhteisöön kuulumisen koetaan hyvänä asiana, joka voimaannuttaa ja auttaa jaksamaan arjessa. Kun yhteisön toiminta kehittyy epäterveeksi ja vahingoittaa sen jäseniä, on tilanne toinen. Haasteena onkin se, miten puuttua epäkohtiin silloin, kun järjestö on Jehovan todistajien tavoin suljettu ulkopuoliselta yhteiskunnalta?

Yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014) todetaan, että sisäinen syrjintä on kiellettyä. Jehovan todistajien karttamismenetelmällä suljetun yhteisön jäsen kuitenkin ulkoistetaan yhteiskuntaan. Tutkimukseni mukaan on ollut haasteellista selvittää yksin yhteiskunnassa jonka sääntöjä ja lakeja ei tunne. Sosiaaliset suhteet ovat vajaita, sillä Jehovan todistajana ollessa järjestön ulkopuolisten kanssa on tullut viettää mahdollisimman vähän aikaa. Epäluottamus ja pelko estävät arkipäiväiset toiminnat järjestön ulkopuolella. Apua on kielletty hakemasta sieltä, mistä sitä voisi saada tässä tilanteessa. Koulutuksessa on suuri eriarvoisuus suhteessa muihin yhteiskunnassa eläviin, sillä Jehovan todistajat eivät suosi koulutusta, jolloin suurimmalla osalla on vain perus- tai ammatillinen koulutus. Lukio ja yliopistokoulutus ovat uhka, sillä oma ajattelu voi lisääntyä. Tämä puolestaan johtaa pienipalkkaisuuteen ja rajallisiin työpaikkoihin, jolloin sosiokulttuuriset ongelmat lisääntyvät. Lisäksi ne liittyvät vahvasti yhteiskunnassa selviämiseen. Ennen kuin eroaja voi mahdollisesti hankkia lisäkoulutusta, on hänen kyettävä sopeutumaan järjestön ulkopuolella vaikuttavaan yhteiskuntaan. Hänen on myös kehitettävä sosiaalisia taitojaan ja saatava apua mahdollisiin pitkäkestoisen eroprosessin aiheuttamiin terveydellisiin ongelmiin.

6.4 Tutkijan rooli, reflektointi ja tunteet

Tutkimusta tehdessäni jouduin ottamaan muutaman kerran etäisyyttä tutkittavaan aiheeseen, varsinkin kirjallisuuteen, sillä se oli ollut ajoittain raskasta luettavaa. Välillä oli jopa pelottavaa huomata, miten helposti ihmiset saadaan toimimaan ja ajattelemaan tietyllä tavalla. Etenkin silloin, kun mallia antavina esimerkkeinä toimivat omat vanhemmat, ei lapsi osaa kyseenalaistaa toiminnan oikeudellisuutta moraalista tai eettisestä näkökulmasta. Ja silloin, kun sosiaalialan ammattilaisetkaan eivät näe ongelmaa tai eivät uskalla puuttua asiaan, koska uskonto koetaan niin henkilökohtaisena asiana, on tilanne mielestäni vakava.

En voinut välttyä ajatukselta, että mitä, jos minun käsitykseni tästä todellisuudesta onkin väärä ja Jehovan todistajien se oikea? Kuka meistä on oikea sanomaan tai tuomitsemaan mikä on oikein ja mikä väärin? Mistä me voimme sen tietää? Kuten lastensuojelun työntekijä totesi haastateltavalle: nämä uskontoasiat ovat vaikeita. Itse kuitenkin uskon, että kulttuurinen kasvuympäristömme määrittää ja vaikuttaa hyvin paljon siihen millaisia meistä tulee ja millaiseksi meidän todellisuutemme ja identiteettimme rakentuvat. Jokaisen näkökulma on itselle tosi. Mutta jos havaitsemme, että toiminta on vastentahtoista ja aiheuttaa yksilöille mielenterveydellisiä ongelmia, voisi ajatella jonkin olevan vinossa.

Todennäköisesti jokainen meistä kantaa jossain määrin ennakkoluuloja mukanaan joko tiedostaen tai tiedostamattaan. Ei ole väliä, edustaako jokin uskonnollinen yhteisö vähemmistöä vai enemmistöä, itsellemme vieraana koemme sen hyvin usein vaikeasti lähestyttävä tai jopa pelottavana. Tutkimuksessani Jehovan todistajiin ei kuitenkaan liittynyt kovin paljon positiivisia asioita, vaikka kertojina oli uskonyhteisön hyvin tuntevia ihmisiä. Lähes ainoat positiiviset asiat haastateltavieni mukaan ovat olleet, että he olivat selvinneet järjestöstä ulos ja että heidän elämänsä on nykyään vapaata ja että nyt he itse päättävät mitä tekevät omalla elämällään. Hyvistä asioista on helppo puhua, mutta silloin, kun katse kohdistuu johonkin tiettyyn uskonnolliseen ryhmään, kytkeytyy tilanteeseen välittömästi eritasoisia jännitteitä. Yhteiskunnassamme on oletusarvona se, että uskonnon on tarkoitus tehdä ihmiselle lähtökohtaisesti hyvää. Aina näin ei kuitenkaan tapahdu.

Tutkijana ja haastattelijana olin vuorovaikutustilanteessa automaattisesti se toinen osapuoli suhteessa haastateltavaan. Minä kysyin ymmärtääkseni ja tutkiakseni ja hän vastasi auttaakseen minua ymmärtämään. Me molemmat jaoimme toisillemme arvokasta tietoa ja kokemusta, jota tuli käsitellä kunnioittavasti. Vaati suunnatonta rohkeutta kertoa ventovieraalle ihmiselle arkaluontoisista ja kipeistä asioita omassa elämässään. En kuitenkaan usko, että läsnäoloni olisi mitenkään vaikuttanut haastattelun luotettavuuteen, sillä kertoja itse valitsi, mitä kertoi ja miten. Kaikki haastateltavat kiittivät minua ja osa kertoi, että minulle oli äärettömän helppo puhua. Tulkitsin sen niin, että tämä oli heille tärkeä kokemus. Muutama sanoi, että jos tämä mitenkään vain auttaa muita ihmisiä, jotka kamppailevat eroprosessin kanssa tai ovat irtaantuneet järjestöstä niin he ovat todella onnellisia. He halusivat auttaa ja niin haluan minäkin.

Aina kun ryhdytään tutkimaan uskonnollisia yhteisöjä on aihe arka. Haastateltavaa tulee kyetä kuuntelemaan ja hänen kokemuksiaan tulee arvostaa ilman, että häntä tuomitaan. (Laitinen & Uusitalo 2007.) Tutkijana minun täytyi pohtia omaa suhtautumistani uskonnollisen yhteisön jäsenenä ja niihin syihin, miksi hän on valinnut eroamisen ja mitä siitä on hänelle seurannut. Mikä on hyväksyttävää ja mikä ei ja miksi näin on? Itse ajattelen, että me kaikki olemme tasavertaisia suhteessa toisiinsa, mutta se ei estänyt minua hämmennyksestä tai huomaamasta, että tutkittavaa aihetta koskeva ajattelutapani on jotenkin rajoittunut.

6.5 Sanoma sosiaalityölle

Tähän viimeisessä luvussa haluan herätellä keskustelua siitä, mikä mielestäni on tutkimukseni tärkein sanoma sosiaalityölle. Se on ammattilaisten tiedon lisääminen Suomessa vaikuttavista uskonnollisista yhteisöistä ja niihin liittyvistä ongelmista. On asioita, joita ammattilaisen olisi hyvä tietää ja ottaa huomioon kohdatessaan ihmisen, joka on eroamassa Jehovan todistajista.

Tiesin jo tätä tutkimusta aloittaessani, että aiheeseen sisältyy riski. Ei ole mitenkään uusi asia, että uskonnollisten oppien kritisointi tai niihin liitettävät kielteiset ilmiöt ovat arka aihe yhteiskunnassamme. Sosiaalityön ammattilaisten tulisi kuitenkin kyetä puhumaan ja

puuttumaan asioihin, mitkä ehkä normaalisti ohitetaan. Varsinkin silloin kun ne ovat haastavia tai niistä ei ole tarpeeksi tietoutta. Sosiaalialan työntekijöiden tehtävä on ottaa selvää sekä pyrkiä ymmärtämään ja auttamaan. On haasteellista käydä avointa keskustelua ihmisten hyvinvoinnista ja pohtia samalla vaikeita ja kiistanalaisia uskonnollisia kysymyksiä. Autonen–Vaaraniemen (2012, 105) mukaan huolenpito on kuitenkin yhteisöllisesti jaettu ja tunnustettu periaate, joka velvoittaa meitä pitämään huolta lapsista ja aikuisista. Tällaisessa tapauksessa moraalilla tarkoitetaan sitä, että me otamme sosiaalista vastuuta hoivan järjestämiseksi, ja tämä velvoite kuuluu myös perheelle ja sukulaisille.

Siinä tapauksessa, että perhe ja sukulaiset eivät kykene ottamaan sosiaalista vastuuta omista jäsenistään, on sosiaalityön kyettävä auttamaan, sillä se on jokaisen ihmisen perusoikeus. Sosiaalityöntekijöiden tulisi kiinnittää huomiota lakiin enenevässä määrin, jotta lasten ja nuorten oikeudet toteutuisivat. Sosiaalityössä haaste muodostuu siitä, että sosiaalityöntekijöiden on vaikeaa tai he eivät osaa todentaa lasten ja nuorten avun tarvetta. Moni yhteisö on suljettu muulta maailmalta, lapset pelkäävät, eivätkä uskalla kertoa tai heitä on kielletty kertomasta heihin kohdistuvista teoista. Tästä syystä olisikin tärkeää huomioida yhteiskunnallisella tasolla se, miten vakavista asioista on kyse, kun puhutaan suljettujen uskonnollisten yhteisöjen aiheuttamista terveystaivatuksista ihmisille. Myös lastensuojelun sisällä vaikuttavissa rakenteissa on aineistoni perusteella puutteita, jotka tarvitsisivat avointa, uskonnollisia yhteisöjä koskevaa tarkastelua ja päivitystä.

Haastatteluiden ja aiemman tutkimuksen valossa sosiaali- ja terveydenhuolto ei ole toistaiseksi osannut tunnistaa näitä tapauksia tai jos ovat, niin asialle ei ole tehty paljoakaan. (SOU 1998:113.) Myös omien haastattelujeni tulosten perusteella yhteiskunta ja sosiaalityö eivät ole onnistuneet auttamaan ihmisiä, jotka ovat jääneet täysin vaille turvaverkkoa ja yhteisöä. On myös hyvä tiedostaa, kuten Forsbergkin (2012, 12) toteaa, että perheolosuhteisiin liittyy aina erilaisia arvo-, valta-, normi- tai intressiristiriitoja osapuolten välillä. Erilaiset perheikäytännöt muodostavat kiistanalaisia suhteita silloin, kun jäsenten keskinäiset käsitykset eroavat toisistaan.

Särkelän (2014, 122) mukaan on hyvä ymmärtää myös se, että jos asiakkaalla on hengellistä elämää, vaikuttaa se luonnollisesti myös hänen tunne-elämäänsä ja elämänvalintoihin, mahdollisiin syyllisyydentuntoihin ja siihen millä tavalla hän yleensä kokee oman elämänsä. Mikäli auttamistyössä ei käsitellä asiakkaan hengellistä puolta, on

mahdollista, että hyvin keskeinen osa asiakkaan elämää ohjaavista todellisuuskuvista jää pois ja sosiaalinen auttamistyö menettää mahdollisuutensa.

Sosiaalityötä tehdessä on oltava jatkuvasti tietoinen yhteiskunnan tapahtumista. Maailmalla vaikuttaa tällä hetkellä monia uskonnollisia yhteisöjä, joiden sisällä tapahtuu ihmisoikeusrikkomuksia ja lasten kaltoin kohtelua. Uskonto ei kuitenkaan saa olla suoja sille, etteikö yhteisön ja sen toiminnan sisältöä saisi tarkastella ja tai ottaa siihen kantaa. Sosiaalityön tekijä ei välttämättä jaa samaa arvomaailmaa tai moraalisia käsityksiä asiakkaan kanssa, jolloin yhteinen ymmärrys asioista voi jäädä löytymättä. Haastatteluiden pohjalta ymmärsin kuitenkin, että oleellista hengellisistä asioista puhuttaessa on se, että sosiaalialan työntekijä ei tyrkytä asiakkaalle omaa vakaumustaan vaan pyrkii auttamaan häntä käsittelemään ja erittelemään omia näkemyksiään sekä tutkimaan avoimesti, mitä erilaisista valinnoista seuraa hänelle itselleen.

Sosiaalityön tehtävänä onkin pyrkiä auttamaan asiakasta löytämään itselleen sellaisen todellisuuskuvan, jonka kanssa hän tulee toimeen. (Särkelä 2014, 122.) Tämä tosin vaatii sen, että opettelemme ensin itse erottelemaan kritiikin, joka kohdistuu uskonnollisiin ideoihin sekä omat ennakkoluulomme ihmisiä kohtaan. Jehovan todistajista eroavien kohdalla tämä voi olla sängen haastavaa, sillä he eivät jaa kanssamme samanlaista käsitystä yhteiskuntamme toiminnasta. Jehovan todistajien sosiaalinen toimijuus oman järjestönsä sisällä eroaa kulttuurisesti suuresti meidän yhteiskuntamme toimintatavoista. Tästä syystä olisi tärkeää kiinnittää huomiota siihen, kuinka eroprosessia läpikäyvä voisi saada eväitä yhteiskuntaan integroitumisessa. Tutkimuksesta ilmeni, että Jehovan todistajista eronneiden sosiokulttuuriset ongelmat liittyivät vahvasti yhteiskunnassa selviämiseen, sillä heiltä puuttui kokonaan tieto siitä, miten yhteiskunnassa toimitaan. Sosiaalihuoltolaissamme on määritelty sosiaalinen kuntoutus ja kunnilla on velvollisuus tuottaa ja tarjota sitä asiakkaille. Tällä hetkellä sosiaalista kuntoutusta toteutetaan kuitenkin kunnissa hyvin vaihtelevasti.

Toivon tutkimukseni tuovan Jehovan todistajista tai mistä tahansa uskonnollisesta yhteisöstä eronneelle tietoa siitä, mistä apua voi hakea. Vastaavasti toivon antaneeni edes jotain vastauksia siihen, miten sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset paremmin tunnistaisivat avun tarpeen, kun kyseessä on Jehovan todistajat tai jokin muu uskonnollinen yhteisö. Vaikka me sosiaalityössä osaamme kohdata useita erilaisia ihmisiä

mitä moninaisimpien haasteiden kanssa, on käsitykseni tämän tutkimuksen jälkeen se, että uskonnollisella taustalla on usein lamaannuttava vaikutus ja me vetoamme hienovaraisuuteen sen sijaan, että kysyisimme suoraan.

Pösön (2012, 173) mukaan inhimillisessä toiminnassa on aina oleva mukana hyvä ja paha, jolloin tarvitaan moraalista järkeilyä. Myöskään sosiaalityössä ei voi irrottautua hyvästä ja pahasta, jos tehdään työtä perheiden parissa. Näyttöön perustuvaa sosiaalityötä tehdessä moraalisuus ja humanisuus korostuvat, mutta samalla on hyvä muistaa, että toimimatta jättämisestäkin on kyettävä kantamaan moraalinen vastuu.

Lopuksi haluan lainata otteen Vexi Salmen laulusta *Maailma on kaunis*. Mielestäni se kuvaa hyvin sitä, mitä tutkimuksessani mukana olleet eroprosessista selvinneiden selviytymistarinat viestittivät.

”Maailma on kaunis ja hyvä elää sille.

Jolla on aikaa ja tilaa unelmille.

Ja mielen vapaus, ja mielen vapaus.”

- Vexi Salmi -

LÄHTEET

Aaltonen, Tarja & Leimumäki Anna (2010) Teoksessa: Ruusuvuori & Nikander & Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tallinna: Tallinna Raamatutrukikoda, 119–152.

Acebo Ibanez, Enriqué del (2015) Émile Durkheim ja itsemurha yhteiskunnallisena ilmiönä. Teoksessa: 1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria. Pyykkönen, Miikka & Kauppinen, Ilkka (toim.) Tallinna: Printon Trukikoda, 31–48.

Alasuutari, Maarit (2005) Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa: Haastattelu, tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 145–162.

Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 3.uudistettu painos.

Andrews, Molly (2010) Beyond narrative: The shape of traumatic testimony. Teoksessa: Beyond Narrative Coherence. Hyvärinen Matti, Hydén Lars-Chister, Saarenheimo Marja & Tamboukou Maria (toim.) Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 147–166.

Autonen–Vaaraniemi, Leena (2012) Erosyiden oikeuttamisen periaatteet. Teoksessa: Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Forsberg, Hannele & Autonen–Vaaraniemi Leena (toim.) Riika: InPrint, 101–122.

Berger, Peter L & Luckmann Thomas (1995) [1966]. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Helsinki: kirjapaino-Oy Like.

Björkmark, Maria. (2014) Inifrån utanförskapet –en vårdvetenskaplig studie om lidande i utanförskapet. Pro gradu -tutkielma. Åbo akademi. Pdf-dokumentti.

Saatavissa: <http://www.doria.fi/handle/10024/103551>

Bovenverk, Frank (2011) On leaving criminal organizations. Artikkelin on saatavissa: HAL archives-ouvertes.fr. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00668069/document>

Brown, R (1988) "intergroup relations". Teoksessa Hewstone, M, Stroebe, W ja Stephenson, G.M (toim.) Introduction to social psychology: A European perspective. Toinen painos. Oxford: Blackwell.

Burr, Vivien (2004) Sosiaalipsykologisia ihmiskäsityksiä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Djerf, Katarina, Höök, Kristina & Magnusson Johanna (2009) Barn i sekter. Örebro Universitet. Akademin för juridik, psykologi och socialt arbete. Socionomprogrammet. Luettavissa: <http://hjalpkallan.se/artiklar/akademiskt/barn-sekter/>

Durkheim, Émile (1990). Sosiaalisesta työnjaosta. Helsinki: Gaudeamus. (Alkuteos: De la division du travail social: étude sur l'organisation des sociétés supérieures, 1893.)

Pernilla Liedgren Dobronravoff (2009) Att lämna en värld – om utgångsprocessen från Jehovas vittnen. Socialvetenskaplig tidskrift nr 3–4, 2009
Luettavissa: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:520509/FULLTEXT01.pdf>

Edmond C. Gruss (2015) Millions of Ex-Jehovah's witnesses: Many reason they Left. Printed in the United States of America. Copyright 2015 by Edmond C. Gruss.

Erkkilä, Raija (2005) Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa: Kokemuksen tutkimus. Merkitys–tulkinta–ymmärtäminen. (toim.) Perttula, Juha & Latomaa Timo. Tartu: Guttenberg AS, 195–226.

Eskola, Jari (2015) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa: Valli, Raine & Aaltola Juhani (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: Bookwell Oy, 185–206.

Eskola, Jari & Suoranta Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino 1998.
Fieandt, Kai Von (1946) Lauma ja yhteisö. Sosiaalipsykologiaa kaikille. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Forsberg, Hannele (2012) Johdatus käsitemaailmaan. Teoksessa: Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena (toim.) Riika: InPrint, 7–24.

Fält, Sanja (2016) ”Uskoni olen säilyttänyt ja niin haluan asian olevan jatkossakin” – Helluntaiseurakunnasta eroamisen syyt Suomen helluntailiikkeestä eronneiden kertomuksissa. Pro gradu –tutkielma. Kirkkososiologia. Helsingin yliopisto. Pdf-dokumentti.

Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/163431/FaltSanjaProGradu.pdf?sequence=2>. Luettu 15.2.2017

Geel, Antoon & Wikström, Owe (2009). Uskonnollinen ihminen. Johdatus uskontopsykologiaan. Hämeenlinna: Painopaikka Kariston Kirjapaino Oy.

Glover, Jonathan (2014) Ihmisyys. 1900 – luvun moraalihistoria. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Himanka, Juha (2002) Ajattelun ajattelemisen kokemista: Hegel ja Aristoteles. Teoksessa Kokemus. (toim.) Haaparanta, Leila & Oesch, Erna (2002) Tampereen yliopistopaino: Juvenes Print Oy, 37–46.

Helve, Helena (2006) Nuoret ja usko. Teoksessa Uskon asia. Nuorisobarometri 2006. Helsinki: Nykypaino, 92–109.

Helsingin sanomat 7.3.2017. Minna Pölkki/HS. Kotimaa A 10. Uskonto: Uskontoyhteisöjen opetukset voivat ahdistaa nuoria. Luettu 2.5.2017

Helsingin sanomat 7.3.2017. Minna Pölkki/HS. Kotimaa A 11. Oma lähipiiri pelotteli Veera Ahokangasta demoneilla ja Harmagedonilla. Luettu 2.5.2017

Holden, Andrew (2002) 'Cavorting With the Devil: Jehovah's Witnesses Who Abandon Their Faith', published by the Department of Sociology, Lancaster University, Lancaster LA1 4YL, UK at <http://www.comp.lancs.ac.uk/sociology/papers/Holden-Cavorting-with-the-Devil.pdf>. This web page was last revised on 29th November 2003; the paper was previously published at <http://comp.lancs.ac.uk/sociology/soc114ajw.htm> in 2002 <http://www.lancaster.ac.uk/fass/resources/sociology-online-papers/papers/holden-cavorting-with-the-devil.pdf>

Luettu: 13.2.2017

Holden, Andrew (2002) Jehovah's Witnesses. Portrait of a contemporary religious movement. Routledge. Taylor & Francis group. London and New York. The Cromwell press, Trowbridge, Wiltshire.

Hoekema, Anthony. A (1986) The four major cults. Michigan: Eerdmans printing Company Grand rapids. United States of America

Hookway, Nicholas Samuel (2015) Artikkelissa: "Losing my religion": Managing identity in a post-Jehovah's Witness world. University of Tasmania, Australia. Journal of Sociology 2015, Vol. 51(4) 843–856 © The Author(s) 2013 Reprints and permissions: sagepub.co.uk/journalsPermissions.nav DOI: 10.1177/1440783313476981 jos.sagepub.com

Hydén, Lars-Christer (2010) Identity, self, narrative. Teoksessa: Beyond Narrative Coherence. Hyvärinen Matti, Hydén Lars-Christer, Saarenheimo Marja & Tamboukou Maria (toim.) Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 33–48.

Hydén, L.-C. (1997) "De otaliga berättelserna". Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv. Stockholm: Liber.

Hänninen, Vilma (2015) Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa: Valli, Raine & Aaltola Juhani. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: Bookwell Oy, 168–184.

Hänninen, Vilma (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Vammalan kirjapaino Oy. Ihmisoikeudet. www.ihmisoikeudet.net. Luettu 4.5.2017

Ihmisoikeuksien yleismaallinen julistus (1948) Suomen YK-liitto. Universal Declaration of Human Rights. <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?Lang=fin>. Pdf-versio. Luettu 5.5.2017

Juvonen Tuula (2002) Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Järvå, Håkan (toim.) (2009) Sektsjuka. Del 1 Teoretiska aspekter. Påverkan och manipulation. Printed by Holmbergs i Malmö AB, Sweden.

YK Lastenoikeuksien sopimus 60/1991. Annettu:21.08.1991. Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta.

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>. Luettu 5.5.2017

Kajsson, Fredina & Mattiasdotter, Therese (2015) Att tvivla på sin tro. En studie om sociala faktorer som påverkar utgångsprocess ur en religiös församling. Kandidatsuppsats. Socialpsykologiskt program. Högskolan i Halmstad.

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:789625/FULLTEXT02> Luettu: 14.4.2017

Karjalainen, Heli (2011) Nyt voin ajatella vapaammin – Uskonnollisesta yhteisöstä poiskääntyminen. Uskonnonpedagogiikan pro gradu –tutkielma. Filosofinen tiedekunta, läntinen teologia. Itä-Suomen yliopisto. Luettavissa pdf:

http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20110074/urn_nbn_fi_uef-20110074.pdf

Luettu: 12.2.2017

Kela (2017) Kuntoutuspsykoterapia. <http://www.kela.fi/kuntoutuspsykoterapia> Luettu 11.7.2017

Ketola, Kimmo (2008) Uskonnot suomessa. Käsikirja uskontoihin ja uskonnollistaustaisiin liikkeisiin. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy

Kiviniemi, Kari (2015) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa: Ikkunoita tutkimusmodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Valli, Raine & Juhani Aaltola (toim.) Juva: Bookwell Oy, 74–88.

Kirjavainen, Heikki (2002) Uskonnollinen kokemus semanttisena ongelmana. Teoksessa: Kokemus. (toim.) Haaparanta, Leila & Oesch, Erna (2002) Tampereen yliopistopaino: Juvenes Print Oy, 122.

Kuula, Arja (2006): Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kuusela, Pekka (2001) Minästä yhteisöön, yhteisöstä minään. Teoksessa: Kuusela, Pekka & Saastamoinen, Mikko (toim.) Ruumis, minä ja yhteisö. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulma. Kuopion Sosiaalitieteiden laitos: Kuopion yliopiston painatuskeskus.303– 327.

Kuusela, Pekka (2007). Ihmisen sosiaalisuus ja sosiaalipsykologian suuntaukset. Teoksessa: Sosiaalipsykologia. Yksilöstä yhteiskuntaan. (toim.) Kuusela, Pekka (2007). Oy UNIpress Ab 2007, 25–66.

Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta 9.4.1999/488

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990488>

Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula (2007) Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. Janus, 15:4, 316–332.

Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula (2008) Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa: Kaasila, Raimo, Rajala, Raimo & Nurmi, Kari E (toim.) Lapin yliopistokustannus. Tampere: Juvenes Print.

Laitinen, Merja & Pohjonen, Anneli (2009) Ajan tabut. Teoksessa: Tabujen kahleet. Tallinna: Raamatutrukikoda, 5–16.

Lauerma, Hannu (2009) Pahuuden anatomia. Pahuus, hulluus, poikkeavuus 2. painos. Porvoo: WS Bookwell.

Lapsiasia valtuutettu. Aloite LAPS/3/2017. 16.2.2017.

[http://lapsiasia.fi/wp-](http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2017/02/LAPS_aloite_uskonnonvapausltk_16022017.pdf)

[content/uploads/2017/02/LAPS_aloite_uskonnonvapausltk_16022017.pdf](http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2017/02/LAPS_aloite_uskonnonvapausltk_16022017.pdf) Luettu 5.5.2017

Lehtonen, Heikki (1990). Yhteisö. Tampere: Vastapaino

Lehtonen, Tommi (2005) Uskonto ja yhteisö. Teoksessa: Yhteisöllisyyden paluu. Hautamäki, Antti, Lehtonen, Tommi, Sihvola, Juha, Tuomi Ilkka, Vaaranen Heli & Veijola Soile. Tampere: Tammer-Paino, 60–89.

Linjakumpu, Aini (2012) Haavoittunut yhteisö. Hoitokokoukset vanhoillislestadiolaisuudessa. Tampere: Vastapaino

Linjakumpu, Aini (2015) Uskonnon varjot. Hengellinen väkivalta kristillisissä yhteisöissä. Vantaa: Hansaprint Oy.

Löfgren, Helena (2013) Tryggare kan ingen vara? Fallstudier av individuell sårbarhet hos två unge vuxna som vuxit upp i och sedan lämnat Jehovas vittnen. Legitimationsfrundade utbildning i kognitiv beteendeterapi. Svenska Institutet för Kognitiv Psykoterapi.

<http://hjalpkallan.se/artiklar/akademiskt/tryggare-kan-ingen-vara/#more-13061> Luettu: 15.2.2017

Malmström, Norea & Söderling Linn (2016) Att väda upp mellan två olika världar – En kvalitativ intervjustudie om barns situation i sekteriska rörelser. Institutionen för socialt arbete. Stockholms Universitet. Artikkel luettavissa:

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:935481/FULLTEXT01.pdf> Luettu 2.2.107

Niemelä, Pauli (1993) Mitä on moraali? Osa I Moraali- ja sosiaalteoreettiset lähtökohdat. Teoksessa: Sosiaalialan etiikka. Hämäläinen Juha & Niemelä Pauli. Juva: WSOY:n graafiset laitokset. 10–15.

Nenonen, Heikki (2013) Vanhoillislestadiolaisen etiikan piirteistä. Teoksessa: Tuoreet oksat viikunapuussa. Vanhoillislestadiolaisuus peilissä. Hintsala, Meri-Anna & Kinnunen Mauri (toim.) Helsinki: Kirjapaja.

Peräkylä, Anssi (2011) Erwing Goffman. Sosiaalisen vuorovaikutuksen rakenteet. Teoksessa: Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä. Hänninen, Vilma, Partanen Jukka & Ylijoki Oili-Helena. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 131–154.

Pohl, Sarah Ruth (2015) Externe und interne Beobachtungen und Aussagen zur Erziehung in einem geschlossenen religiösen System am Beispiel der Zeugen Jehovas. Väitöskirja.

Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa: Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena (toim.) Riika: InPrint, 75–100.

Pösö, Tarja (2012) Epilogi. Teoksessa: Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena (toim.) Riika: InPrint, 169–173.

Ronimus, Seija (2011) Vartiossa maailmaa vastaan. Tutkimus Jehovan todistaja – yhteisöstä eronneiden kokemuksista. Väitöskirja. Uskontotiede. Suomen Yliopistopaino Oy – Uniprint 2011.

Ruoho, Aila (2015) Vartiotornin varjossa. Toisenlainen totuus jehovantodistajuudesta. Bookwell oy.

Ruoho, Aila (2013) Päästä meidät pelosta. Hengellinen väkivalta uskonnollisissa yhteisöissä. Vantaa: Hansaprint Oy.

Ruoho, Aila (2017) Pyhät, pahat ja pelokkaat. Pelko ja itsetuhoisuus hengellisissä yhteisöissä. Ateena Kustannus Oy.

Ruusuvuori, Johanna (2010) Litteroijan muistilista. Teoksessa Haastattelun analyysi. Ruusuvuori & Nikander & Hyvärinen (toim). Tallinna: Tallinna Raamatutrukikoda, 424-431.

Salo, Ulla-Maija (2008) Keskustelu, kertomukset ja performatiivisuus. Teoksessa Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Kaasila & Rajala & Nurmi (toim.) Tampere: Juvenes Print 68-105.

Singer, Margaret Thaler (1979). Coming out of the Cults. Psychology Today Jan 1, 1979, Vol.12(8), p.72

SOU 1998 :113 I God Tro – Samhället och nyandligheten. Luettavissa: <http://www.regeringen.se/49b6c8/contentassets/1a4cc393a8bc468e9c3987bcfabd94f0/i-god-tro>

Stuart A. Wright & Elizabeth S Piper (1986): Families and cults: Familial factors related to youth leaving or remaining in deviant religious groups. Julkaisussa: Journal of Marriage and the Family 1986, Vol.48(1), p.15-25 Artikkelin saatavissa: <http://www.jstor.org.ezproxy.jyu.fi/stable/pdf/352224.pdf> Luettu: 11.3.2017

Syrjäläinen, Eija, Eronen, Ari & Värri Veli-Matti (2007) Johdanto. Teoksessa avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print 7–12.

Särkelä, Antti (2014) Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Vantaa: Hansaprint Oy.

Timonen, Jukka (2013) Todellisuudesta toiseen. Identiteetin rakentuminen uskonnollisista yhteisöistä irtaantuneiden elämäkertomuksissa. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. Joensuu

Turunen, Pasi (2005) Vartiotorni. Valtakunta uudessa valossa. Saarijärven offset oy. Uudistettu 2. Painos.

Tilastokeskus. Luettu 2.2.2017.

http://www.stat.fi/til/vaerak/2015/01/vaerak_2015_01_2016-09-23_tau_006_fi.html

Tiuraniemi, Juhani 1993. Yksilö, ryhmä, organisaatio. Sosiaalipsykologian perusteita. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A: 15. Turku: Painosalama Oy. 1993, 2 korjattu painos.

Tuomela, R & Mäkelä, P (2011) teoksessa: Kotiranta T., Niemi P. & Haaki, R. (toim.) (2011): Sosiaalisen toiminnan perusta. Gaudeamus, 87.

JW.ORG <https://www.jw.org/fi> .Luettu 2.2.2017

Universal Declaration of Human Rights. Source: United Nations Information Centre, Denmark. Finnish. Luettavissa pdf.

<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin>

Luettu 19.4.2017.

Uskontojen uhrien tuki UUT ry (2017)

<http://www.uskontojenuhrientuki.fi/uskonyhteisoista/uskonyhteisot/jehovan-todistajat/>.

Luettu 2.2.2017

Uskonnonvapaus. <https://uskonnonvapaus.fi/lapset/asema.html>. Luettu 5.5.2017

Valkila, Joni & Peltoniemi, Jari-Pekka (2013) Selvitystyö lapsiasiavaltuutetulle: Lasten oikeuksien toteutumisessa Jehovan todistajien keskuudessa on vakavia puutteita. Uskontojen Uhrien tuki UUT Ry. Selvityksiä 2 /2013. Julkaistu 17.9.2013

Wikström, Ove (1999). Den outgrundliga människan. Livsfrågor, psykoterapi & själavård. Borås: Tryckning Centraltryckeriet.

Wilson, Jonathan (2009). Mary Follet ja yhteisöllisyys. Teoksessa: Yhteisön lumo. Heikkilä, Jukka –Pekka, Hyypä Harri & Puutio Risto (toim.) Vihanti: Rannikon laatupaino Oy, 15–30.

Yhdenvertaisuuslaki 30.12. 1325/2014

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325 - Pidp451287088>

LIITE 1

HAASTATTELUPYYNTÖ

Hei!

Olen Mirka Johansson Kokkolasta ja olen sosiaalityön opiskelija Kokkolan Yliopistokeskus Chydeniuksessa/ Jyväskylän yliopistossa. Haluaisin haastatella pro gradu - tutkielmaani varten Jehovan todistajista eronneita ihmisiä. Haluan kuulla kokemuksiasi siitä, millaista oli olla Jehovan todistaja, mitkä syyt johtivat eroamiseen ja mitä eroamisen jälkeen tapahtui? Saitko apua uuteen elämäntilanteeseesi vai osattiinko sinulle tarjota apua?

Tutkimukseni tarkoituksena on saada tietoa varsinkin siitä, miten Sinä olet kokenut saaneesi apua eroamisen jälkeen ja eroamiseen liittyviin mahdollisiin haasteisiin? Olen kiinnostunut kuulemaan millainen kokemus eroamisprosessi ja avunsaannin kytkös on ollut juuri Sinulle!

Pidän sosiaalityön kannalta tärkeänä sitä, että apua osattaisiin antaa, sekä sen selvittämistä, miten avunantoa voidaan kohdistaa ja miten ymmärrystä asian suhteen voidaan laajentaa. Tutkimukseni kautta haluan saada Jehovan todistajista eronneiden kokemukset näkyviksi ja kuulluksi. Uskon että me sosiaalityötä tekevät hyötyisimme siitä, että saisimme enemmän ja laajemmin tietoutta uskonnollisen yhteisön sisällä vallitsevista haasteista ja ilmiöistä, jotta voimme tulevaisuudessa auttaa ihmisiä parhaalla mahdollisella tavalla. Sinun kokemuksesi ovat tärkeitä.

Aihetta on tutkittu jonkin verran, mutta avunantoa sosiaalityön näkökulmasta ei ole juuri lainkaan, vaikka monet mahdolliset haasteet ovat tiedossa.

Haastattelut voidaan toteuttaa Sinulle sopivana ajankohtana. Me voimme tavata sinun kotonasi tai jossain muualla sopivalla paikalla. Haastattelulle tulisi varata aikaa noin puolitoista – kaksi tuntia. Työni helpottamiseksi äänitän haastattelun mikä myös mahdollistaa sen, että voimme keskustella mahdollisimman sujuvasti.

Tutkimus on täysin luottamuksellinen. Haastattelusta saatua tietoa ei käsittele kukaan muu kuin minä. Kaikki mainitut nimet, paikkakunnat ja muut tiedot, jotka mahdollisesti vaikuttavat tunnistettavuuteen, muutetaan valmiiseen pro gradu työhön. Kenenkään tarina ei esiinny tutkimuksessani kokonaisuudessaan. Nostan aineistosta esiin lainauksia ja kaikki haastateltavat voivat olla täysin anonyymejä tai nimimerkeillä.

Olisin kiitollinen avustasi.

Jos haluat osallistua tutkimukseen, toivoisin yhteydenottoasi sähköpostitse mahdollisimman pian, jotta voisimme sopia haastatteluajankohdan. Laitathan otsikoksi Haastattelu.

Olen ajatellut tekeväni haastattelut toukokuun aikana.

Vastaan mielelläni myös jos sinulla ilmenee muuta tutkimukseen liittyviä kysymyksiä.

Tutkimusta ohjaa yliopistonlehtori Johanna Hiitola

Sähköposti (poistettu)

Kiitos osallistumisesta jo etukäteen!

Ystävällisin terveisin

Mirka Johansson

Sähköposti (poistettu)

LIITE 2

HAASTATTELUKYSYMYKSET

1. Millainen oli lapsuutesi Jehovan todistajien yhteisössä?
2. Millainen oli nuoruutesi Jehovan todistajien yhteisössä?
3. Mikä aiheutti sen, että halusit erota Jehovan todistajista?
  - Mitkä asiat tai syyt saivat sinut tekemään kyseisen päätöksen?
  - Minkä ikäisenä tämä tapahtui?
  - Miten päädyit lopulta eroamaan Jehovan todistajista?
4. Kartettiinko sinua eroamisen jälkeen?
  - Mitä karttaminen tarkoitti käytännössä?
5. Tarvitko apua yhteisöstä eroamiseen?
  - Millaista apua hait tai sait, vai selvisitkö eroprosessista omin avuin?
  - Mitä haasteita eroamiseen liittyi?
  - Millaisia tunteita eroaminen sinussa herätti?
6. Koitko tarvitsevasi apua sosiaali- ja terveydenhuollosta?
  - Mitä toivoisit sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisilta?
7. Millaista elämäsi on nyt Jehovan todistajista eroamisen jälkeen?
  - Koetko tarvitsevasi apua vielä eroamisen jälkeen?

LIITE 3

INTERVJUFRÅGORNA

1. Hurudan har din barndom varit i Jehovas Vittnes organisation?
2. Hurudan har din ungdom varit i Jehovas Vittnes organisation?
3. Vad orsakade att du ville hoppa av från Jehovas Vittnen?
  - Vilka händelser eller orsaker ledde till att du tog beslutet?
  - Hur gammal var du när detta hände?
  - Hur gick det till, när du sedan hoppade av från Jehovas Vittnen?
4. Utfrystes du efter ditt avhopp?
  - Vad betyder det att bli utfrysen i verkligheten?
5. Behövde du hjälp när du hoppade av organisationen?
  - Hurudant hjälp sökte du eller fick, eller klarade du dej på egen hand ?
  - Hurudana känslor väcktes i dej när du gjorde ditt avhopp?
6. Kände du att du behövde hjälp från social- och hälsovården?
  - Vad skulle du önska dej från social- och hälsovårds personal?
  - Känner du för att behöva få hjälp efter avhoppandet?
7. Hurudant är ditt liv nu efter att du kommit ur från Jehovas Vittnen?